

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

MATTI HALLA

**Kansanluonteiden politisointia – kansojen kuvaukset Winston
Churchillin muistelmissa toisesta maailmansodasta**

Kansainvälinen politiikka
Pro gradu- tutkielma
Huhtikuu 2012

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

HALLA, MATTI: Kansanluonteiden politisoitua – kansojen kuvaukset Winston Churchillin muistelmissa toisesta maailmasodasta

Pro gradu- tutkielma, 100 s.

Kansainvälinen politiikka

Huhtikuu 2012

Tutkin pro gradu -työssäni Britannian toisen maailmansodan aikaisen pääministerin Winston Churchillin (1874–1965) tapoja käyttää kansakuntien kuvauksia sodasta kirjoittamisissaan kuusiosaisissa muistelmissa ja näihin kuvauksiin kytkeytyneitä poliittista argumentaatiota. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen, miten Churchillin käyttötavat ja kuvausten poliittisuus liittyy kansanluonteen käsitteen ja käsitteeseen liittyvän kielenkäyttötavan ominaispiirteisiin ja pohdin tätä kautta sitä, voisiko kansanluonnekuvauksilla olla jonkinlaista poliittista merkitystä. Lisäksi pohdin, miten Churchillin oma poliittinen ajattelu ja historiakäsitys tai se, että Churchill esittää kuvaukset osana muistelmia, vaikuttaa kuvaustapoihin liittyneeseen poliittiseen argumentaatioon.

Lähestyn aiheeni käsitehistoriallisesta näkökulmasta. Tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä Churchillin tapoihin käyttää kansakuntien kuvauksia oman ajattelunsa, kokemuksensa ja poliittisen toimintansa jäsentämiseen sekä siihen, miten muistelmien kirjoitusajankohta vaikutti kuvauksiin. Ymmärrän metodin ja teorian työssä eräänlaisena lähestymistapana tai näkökulmana tutkittavaan aiheeseen. Käsitehistorian lisäksi tähän näkökulmaan työssäni sisältyvät retorinen tapa etsiä ja lukea erilaisia poliittisia elementtejä kielenkäytöstä sekä sen pohdinta, miten kuvausten käyttö kytkeytyi muistelmiin liittyvään poliittiseen argumentointiin. Muistelmien poliittisen käytön pohdinta liittyy työni osaksi muistin politiikasta käytyä akateemista keskustelua.

Kansallisiin ominaispiirteisiin liittyneillä kuvauksilla oli Churchillin muistelmissa monenlaisia poliittisia merkityksiä. Kuvausten käyttö liittyi sekä Churchillin omiin käsityksiin historiasta ja politiikasta että muistelmien kirjoitusajankohdan poliittiseen tilanteeseen ja Churchillin kylmän sodan aikaiseen poliittiseen toimintaan. Myös kielenkäyttötavan ominaispiirteet vaikuttivat selkeästi Churchillin tapoihin käyttää kuvauksia ja hänen niissä näkyvään poliittiseen argumentaatioonsa. Lisäksi hän hyödynsi kuvauksia esimerkiksi oman toimintansa perustelemiseen ja oikeuttamiseen muistelmille ominaisella tavalla ja pyrki rakentamaan niitä hyödyntämällä yleistä käsitystä toisen maailmansodan tapahtumista sekä omasta poliittisesta toiminnastaan.

Työni keskeisenä tavoitteena on laajentaa kansainvälisten suhteiden tieteenalan ymmärrystä siitä, millaiset ilmiöt ovat poliittisia ja missä tai miten poliittisia valintoja tehdään. Sen perustella huomion kiinnittäminen politiikan tekijän kokemukseen ja ajattelutapoihin sekä politiikan tekemiseen ja sen käsitteellistämisen historiallisiin ulottuvuuksiin mahdollistaa tämän ymmärryksen laajentamisen. Tämänkaltaisen laajentaminen mahdollistaa kansainvälispoliittisten ilmiöiden aiempaa kokonaisvaltaisemman ja monipuolisemman käsittelyn.

Asiasanat: käsitehistoria, muistin politiikka, muistelmat, kansanluonne, Winston Churchill, toinen maailmansota.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Kansanluonteen käsite ja kansanluonteisiin liittyvä aiempi tutkimus	8
2.1. Kansanluonteen käsitteen määrittelyä ja käsitteen erityispiirteitä	8
2.2. Aiempi kansanluonteita käsittelevä tutkimus	11
3. Churchillin historiankirjoitus, historiakäsitys ja poliittinen ajattelu	15
4. Teoreettisia näkökulmia kansanluonteiden poliittisen merkityksen analysointiin	26
4.1. Aika, konteksti ja politisointi	26
4.2. Muistin ja muistelmien politiikka	34
5. Muistelmat osa I: <i>The Gathering Storm</i>	40
6. Muistelmat osa II: <i>Their Finest Hour</i>	52
7. Muistelmat osa III: <i>The Grand Alliance</i>	62
8. Muistelmat osa IV: <i>The Hinge of Fate</i>	70
9. Muistelmat osa V: <i>Closing the Ring</i>	78
10. Muistelmat osa VI: <i>Triumph and Tragedy</i>	84
11. Lopuksi	87
Lähteet	93

1. Johdanto

Voisiko väittämällä, joiden mukaan esimerkiksi saksalaiset ovat hyviä toimimaan kollektiivisesti yhteistyössä tai amerikkalaiset sopeutuvat perusluonteensa vuoksi hyvin nykyaikaisen markkinatalouden vaatimuksiin, olla jonkinlaista poliittista merkitystä? Tällaisia yleisiä väittämiä yhtenäistetään usein varsinkin populaarikulttuurissa ja kansalaiskeskusteluissa käsityksiksi eri valtioiden toisistaan poikkeavista mutta sisäisesti yhtenäisistä kansanluonteista. Oma pro gradu -tutkielmani käsittelee tämän kaltaisia käsityksiä ja erityisesti niihin mahdollisesti liittyviä poliittisia ulottuvuuksia. Kuvausten käytön poliittisista mahdollisuuksista kertoo se, että kansaluonteita ovat hyödyntäneet poliittisten arvioiden ja linjausten perustana esimerkiksi Urho Kekkonen¹ ja Margaret Thatcherin brittihallinto². Tutkielmani aluksi on syytä käydä hieman läpi prosessia, jonka kautta olen aiheen ja siihen liittyvän tutkimuskysymyksen löytänyt. Läpikäynti selvittää tutkimukseni lähtökohtia ja auttaa ymmärtämään tässä työssä tekemiäni teoreettisten ja metodisten ratkaisujen perustaa.

Oma kiinnostukseni kansanluonteisiin juontaa juurensa sekä harrastuksistani että aiemmista töistäni. Aihe ei olisi herättänyt kiinnostustani, elleivät esimerkiksi jääkiekkoselostuksissa tai muissa urheilutapahtumien kuvauksissa yleisesti esitetyt toteamukset esimerkiksi venäläisestä pallotaituruudesta tai ruotsalaisesta kyvystä venyä vaikeissa tilanteissa olisi tulleet itselleni tutuksi vuosien kuluessa urheilua seurattessani. Opinnoissa kansanluonnekäsitykset alkoivat puolestaan kiehtoa minua, kun havaitsin, että joissakin kansainvälisen politiikan varhaisimpien teoreetikkojen töissä oli löydettävissä osioita, joissa kansanluonteita tai niitä läheisesti muistuttavia elementtejä käytettiin selittämään valtioiden välisiä suhteita ja näiden toinen toisistaan eroavia toimintatapoja³. Tämän lisäksi yhtenäisiin piirteisiin eri saman kansalaisuuden sisällä viitataan satunnaisesti myös esimerkiksi poliittisissa puheissa. Kiinnostukseni syyt tiivistyvätkin varsin hyvin ilmiötä tutkineen Roberto Romanin toteamukseen, jonka mukaan sinänsä varsin vaikeasti todennettavissa olevat kansanluonnekäsitykset elävät vahvasti sekä populaarikulttuurissa että varsin usein jossakin muodossa myös monissa akateemisissa tutkimuksissa⁴. Kansanluonnekuvauksia esitetään ja niitä hyödynnetään siis monissa keskenään erilaisissa tilanteissa, vaikei niiden täsmällisestä paikkansapitävyyttä ole helppo selvittää ja kansanluonnekäsityksiin liittyviin leimoihin törmää hyvin monenlaisissa tilanteissa. Kiinnostustani lisäsi myös se, että kansanluonteista käydyissä akateemisissa keskusteluissa sekoittuvat toisiinsa varsin mielenkiintoisella tavalla useat eri

¹ Kekkosen tavasta perustella Leningradissa Suomen kylmän sodan aikaista ulkopolitiikkaa suomalaisella kansanluonteella ks. Nyssönen 2006, 64–65.

² Tästä maaliskuussa 1990 pidetystä tapaamisesta, jossa keskusteltiin saksalaisista luonteenpiirteistä ja niiden vaikutuksesta eurooppalaisen yhteistyön kehittymiseen ks. Reicher & Hopkins 2001, 206–207.

³ Ks. esim. Morgenthau 2006, 140–147; Carr 1974, 164.

⁴ Romani 2002, 269–270.

tieteenalat. Kansanluonnetutkimuksia on tehty esimerkiksi historian tutkimuksessa, kulttuuriantropologiassa ja kasvatustieteessä.

Edellä mainittu havainto klassisten realistien tavasta käyttää kansanluonteita omien teorioidensa yhtenä osatekijänä oli perustana myös keväällä 2009 valmistuneelle kandidaatintutkielmalleni, jossa vertailin Hans Morgenthau'n teoksessaan *Politics Among Nations* esittämiä kansanluonnekuvauksia Britanniaa toisen maailmansodan aikana johtaneen Winston Churchillin (1874–1965) ensimmäisen maailman sodan historiaa käsittelevässä teoksessaan *The World Crisis* esittämiin kansanluonnekuvauksiin. Churchillin teos valikoitui analyysin kohteeksi, koska hänen todetaan usein toteuttaneen käytännössä klassisten poliittisten realistien teoreettisia periaatteita⁵. Kandidaatintutkielmani toimiikin eräänlaisena lähtökohtana myös pro gradu -tutkielmalleni, joskin tarkoitukseni on muuttaa tutkimuksen näkökulmaa aiemmasta.

Kandidaatin tutkielmassani keskityin puhtaasti eri kirjoittajien näkemysten vertailuun mutta tavoitteenani pro gradu -tutkielmassa on kansanluonnekäsitteen yleisempi problematisointi ja politisointi. Kiinnitän aiempaa työtäni enemmän huomiota erityisesti siihen, millä tavalla kansanluonnekäsitteitä käytetään poliittisesti hyväksi ja millaisia poliittisia käyttömahdollisuuksia käsitteistöllä ja siihen liittyvällä kielenkäytön tavalla mahdollisesti on tietyssä käyttöyhteydessä tai historiallisessa tilanteessa. Kyseiset pyrkimykset liittävätkin oman tutkielmani osaksi ymmärtävää ja kriittistä tutkimusperinnettä. Tarkoitukseni on tutkia kansanluonnekäsitettä ja sen käyttöä tavalla, jota voisi kuvailla poliittiseksi luennaksi. Sakari Hänninen ja Kari Palonen määrittelevät kirjoituksessaan tämän lähestymistavan tutkimustavaksi, jossa mistä tahansa ilmiöstä pyritään etsimään tai lukemaan esiin siihen sisältyvä poliittinen elementti⁶. Esitetty käsittelymalli johtaa siihen, että yhtenä keskeisenä tavoitteenani on nostaa kansainvälisen politiikan tutkimuksen kohteeksi aiemmin tieteenalalla vähälle huomiolle tai kokonaan vaille huomiota jääneitä poliittisia elementtejä. Tällaisia ilmiöitä ja lähestymistapoja käsittelemällä ja tutkimalla pyrin lisäämään kansainvälisen politiikan tieteenalan ymmärrystä siitä, mikä on poliittista sekä siitä miten poliittisia valintoja tehdään kansainvälisessä ympäristössä. Lisäksi pyrin työlläni tuomaan uudenlaista poliittista näkökulmaa kansanluonteista aiemmin käytyyn keskusteluun.

Pidän Winston Churchillin teoksia ja ajattelua oman tutkielmani peruslähtökohtana, koska kandidaatin tutkielmaa tehdessäni havaitsin, että Churchillin teoksista löytyy paljon kansanluonteiden tutkimisen kannalta kiinnostavaa aineistoa. Hän kuvaa esimerkiksi eri valtioiden toimintaa usein esittämällä nämä erilaisina inhimillisen kaltaisina persoonallisuuksina, joilla on yksilöllisiä psykologisia taipumuksia ja jotka toimivat omien kansallisten taipumustensa

⁵ Churchillin ja poliittisten realistien suhteesta tarkemmin ks. esim. Knutsen 1997, 240.

⁶ Hänninen & Palonen 2004, 5.

mukaisesti⁷. Toinen seikka, joka tekee Churchillin kirjoituksista hedelmällisen lähtökohdan työlleni, on se, että hänen väitetään usein esittävän kirjoituksissaan hyvin konservatiivista näkemystä historiasta⁸. Väitteen arviointi ei ollut vielä kandidaatin tutkielmassani keskeistä mutta tässä työssä minun on pohdittava myös Churchillin ajattelun ja kansanluonnekäsitelysten suhdetta, jotta voin käsitellä kansanluonteisiin liittyvän kielenkäyttöön mahdollisesti kytkeytyviä poliittisia ulottuvuuksia kokonaisvaltaisesti.

Tutkielmani aineistona käytän Churchillin kirjoittamia kuusiosaisia muistelmia toisesta maailmansodasta. Muistelmasarjaa luettiin maailmanlaajuisesti ja se takasi lopullisesti Churchillin paikan historiassa⁹. Se on myös muokannut voimakkaasti käsityksiä ja ajattelumalleja toisen maailmansodan tapahtumista¹⁰, ja esimerkiksi historioitsijat ovat vasta viime aikoina alkaneet käsitellä hänen tulkintojaan kriittisesti¹¹. Suuresta suosioistaan huolimatta muistelmien antama kuva maailmansodasta ja sen aikaisista tapahtumista ja erityisesti Churchillin omasta roolista niissä herätti jokaisen osan ilmestyessä myös laajaa keskustelua¹². Teossarjan avulla pystyn arviomaan varsin kattavasti sitä, mikä merkitys kansanluonteisiin liittyvällä kielenkäytöllä Churchillin ajattelussa oli ja miten kuvausten käyttö liittyi osaksi muistelmien kirjoitusajankohdan poliittis-historiallista tilannetta.

Tutkimusongelmakseni tutkielmassa muodostuisi edellä esitetyn perusteella kansanluonnekuvausten rooli ja merkitys Winston Churchillin ajattelussa. Ongelman ja aineiston pohjalta tutkimuskysymykseksi muodostuu: **Miten Winston Churchill käyttää kansanluonnekuvauksia muistelmissaan toisesta maailmansodasta?** Kysymykseen kytkeytyvä teesini on, että kansanluonnekäsitelysten käyttö liittyi sekä hänen omaan tapaansa ymmärtää menneisyys ja sen suhde politiikkaan että haluunsa osallistua toisen maailmansodan tapahtumista ja historiallisen tiedon yhteiskunnallisesta roolista ja merkityksestä käytyyn keskusteluun. Hyödynnän Hans Morgenthaun *Politics Among Nations* teoksessa esittämiä luonnehdintoja myös tässä tutkielmassa ja pohdin niiden suhdetta Churchillin luonnehdintoihin, koska näin tutkimus kytkeytyy suoraan kansainvälisen politiikan teoreettiseen perinteeseen. En kuitenkaan ainoastaan vertaile Churchillin ja Morgenthaun käsityksiä toisiinsa vaan pohdin käsitysten suhdetta toisiinsa osana muuta analyysiä sopivissa yhteyksissä.

⁷ Knutsen 1997, 217–218.

⁸ Ks. esim. Knutsenin kuvaus *The World Crisis*-teoksen yleisluonteesta emt, 217.

⁹ Reynolds 2005a, xxi–xxiii.

¹⁰ Emt, 526.

¹¹ Larres 2002, xvii.

¹² David Reynolds on muistelmien kirjoittamista käsittelevässä teoksessaan käsitellyt laajasti muistelmien eri osien aikalaisissa herättämiä reaktioita sekä niiden vaikutusta aikalaiskeskusteluissa Churchillin elinaikana. (Ks. Reynolds 2005a, 129–144, 204–217, 272–281, 349–360, 418–425, 487–522.)

Kuten tutkimuskysymyksestä ja teeseistä ilmenee, ne ohjaavat minut kohti politiikan tutkimuksessa tehtyä kansallisten identifikaatioiden poliittisia merkityksiä koskevaa tutkimusta, joka käsittelee erityisesti kansakunnan tai yksilön omaan identifioitumiseen liittyviä seikkoja ja ilmiöitä. Omassa työssäni en kuitenkaan käsittele kansallisiin identifikaatioihin liittyviä kysymyksiä aivan perinteisellä tavalla, sillä kansallisia identifikaatioita pidetään aiemmassa politiikan tutkimuksessa varsin usein joko keinona vahvistaa oman valtion yhtenäisyyttä tai vakautta¹³ tai eräänlaisena propagandan välineinä, joilla voidaan poliittisia vastakkainasetteluja esimerkiksi viholliskuvia rakentamalla¹⁴. Lisäksi kansallisiin identifikaatioihin mahdollisesti liittyvät poliittiset elementit on varsin usein liitetty ainoastaan eri valtioiden sisällä tapahtuviin poliittisiin prosesseihin¹⁵, mikä on mahdollisesti syynä siihen, ettei kansainvälisen politiikan tieteenalalla ei yleensä ole pidetty edellä mainitun kaltaisia ilmiöitä tarkastelun tai analysoinnin arvoisina.

Tutkimuskysymykseni ohjaa minut siis perinteisestä poliittisen nationalismin tutkimuksesta kohti yksilön tai hänen ajattelunsa vaikuttimia ja merkitystä arvioivaa tutkimusta. Yksilön roolia arvioiva kansainvälisten suhteiden tutkimus tarjoaa periaatteessa hyvän lähtökohdan työlleni, koska tutkimusperinteessä on jopa tunnustettu kansanluonnekäsitteiden mahdollinen merkitys valtionjohtajien ja diplomaattien keskinäisessä vuorovaikutuksessa¹⁶. Käytännössä kyseisen tutkimustradition arvo omalle tutkielmalleni on kuitenkin hieman kyseenalainen, koska traditiossa erilaisia identiteettejä pyritään arvioimaan psykologisten teorioiden avulla¹⁷. Oman työni tarkoitus ei ole tutkia kansanluonnekuvauksia Churchillin objektiivisesti havainnoitavien psykologisten prosessien ilmentyminä, vaan pyrin arvioimaan niitä kriittisesti osana hänen poliittista ajatteluaan sekä tapaansa käsitteellistää maailma. Työni tutkimusotetta suhteessa perinteiseen kansainvälisen politiikan teoretisointiin onkin vaikea nimetä yksiselitteisesti, koska kansanluonteet tai kansallisiin identifikaatioihin liittyvät ilmiöt ovat seikkoja, jotka eivät sellaisenaan liity esimerkiksi kansainvälisten suhteiden koulukuntien sisällä tai niiden välillä käytäviin teoreettisiin keskusteluihin. Lisäksi, kuten tutkielman neljännen luvun teoriaosiesta käy ilmi, joudun rakentamaan oman teoreettisen viitekehyksen tutkielmaani varten päästäkseni käsittelemään tutkimuskysymystäni ja vastaamaan siihen.

Ehkäpä toimivinta on määritellä tutkimukseni Pami Aallon omassa tutkimuksessaan antamaa esimerkkiä seuraten laajasti refleksivistiseen tutkimustraditioon kuuluvaksi. Aalto määrittelee omassa tutkimuksessaan refleksivismin tutkimustraditioksi, joka pitää maailmaa paikkana, joka on

¹³ Ks. esim. Schöpflin 2000, 302–303.

¹⁴ Ks. esim. Harle & Moisio 2000, 70, 84–86, 246–247.

¹⁵ Esimerkiksi Margaret Canovanin nationalismin ja poliittisen vallankäytön yhteyksiä tutkiva teos ei käsittele lainkaan kansallisuusajattelun suhdetta ulkopoliittikkaan. (Canovan 1996).

¹⁶ Bloom 1990, 154.

¹⁷ Ks. esim. emt, x.

sosiaalisesti rakentunut ja jonka rakentamiseen tutkijat itse asioita tutkiessaan jatkuvasti osallistuvat¹⁸. Samankaltaiseen ajatteluun perustuvasta konstruktivistisesta tutkimustraditiosta refleksivismi eroaa siten, että se kiistää mahdollisuuden sosiaalisten rakenteiden objektiiviseen tarkkailuun¹⁹. Refleksiivinen tutkimustraditio sopii omiin tarkoituksiini, koska sen avulla pystyn toisaalta liittämään yhteen kaikki tutkielmani teoreettiset osat ja toisaalta kytkemään sen osaksi kansainvälisen politiikassa käytyjä keskusteluja. Lisäksi kyseiseen traditioon tukeutuminen mahdollistaa sen tiedostamisen, ettei tutkielmani tekeminen tapahdu tyhjiössä vaan on sidoksissa esimerkiksi omaan aikaansa ja esimerkiksi aineiston analysointi tapahtuu tiettyinä ajan hetkenä, joka vaikuttaa siihen, miten tutkimusta teen ja mitkä asiat nousevat kiinnostaviksi.

Oma asemani nykyajassa ja oman nykyaikaisen ymmärrystapani suhde Churchillin kansanluonteen käytöstä ilmeneviin ajattelutapoihin on hyvin keskeisessä asemassa aineiston analyysissä. Tässä suhteessa omalla tutkimusotteellani on yhtymäkohtia Hans Georg Gadamerin hermeneuttiseen tutkimusotteeseen. Keskeinen yhtymäkohta liittyy ennen kaikkea Gadamerin tapaan pitää tekstin ja sen tulkitsija välistä ajallista eroa kaiken tulkinnan perustajana ja mahdollistajana²⁰. Yksi keskeinen tavoitteeni tässä työssä on pohtia sitä, tarjosivatko kansanluonteen käsitteen ja käsitteeseen liittyvään kielenkäyttötapaan liittyvät erityispiirteet Churchillille mahdollisuuksia sen tyyppiseen poliittiseen argumentaatioon, jonka esittäminen ei ole mahdollista nykyään vallitsevalla samaa ilmiötä kuvaavalla käsitteistöllä tai ymmärrystavalla. Tämän kaltaisessa kysymyksenasettelussa keskeinen merkitys on sillä, että pohdin erilaisia poliittisen toiminnan mahdollisuuksia nykyajasta käsin. En kuitenkaan käytä Gadamerin hermeneutiikkaa sinänsä, koska tarkoitukseni ei ole ainoastaan ymmärtää Churchillin kansanluonteiden käyttöä vaan pyrin suhteuttamaan kansanluonteiden käytön myös osaksi laajempaa historiallista ja poliittista asiayhteyttä. Se, miten yhdistän ymmärtämisen ja historiallisen asiayhteyden pohdinnan toisiinsa tulee ilmi erityisesti, kun käsittelen tarkemmin tutkielmani teoreettisia lähestymistapoja luvussa 4, mutta viitteitä tutkimusotteen vaikutuksista ja sen mahdollistamasta lukutavasta on jo sitä edeltävissä kansanluonteen käsitettä ja Winston Churchillista tehtyä aiempaa tutkimusta käsittelevissä luvuissa 2 ja 3.

Yksi keskeinen elementti tässä työssä on kielen tai kokemuksen merkitykseen sekä käsitteisiin liittyvä teoretisointi, koska ainoastaan näiden elementtien avulla pystyn tutkimaan kansanluonnekäsitteitä ja niihin liittyvää kielenkäyttöä osana Churchillin ajattelua. Kyseisestä teoriaperinteestä oman tutkielmani kannalta ehkäpä merkittävin teoreetikko on ajan, sen kokemisen ja maailman hahmottamiseen käytettyjen käsitteiden välisiä yhteyksiä pohtinut Reinhart Koselleck.

¹⁸ Aalto 2001, 34.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Linge 1976, xiv.

Koselleckin teoretisointi on tärkeä työni lähtökohta, sillä hänen teoretisointinsa on todettu pyrkivän ymmärtämään politiikan ja poliittiseksi koetun todellisuuden historiallisesti muuttuvia reunaehtoja²¹. Historiallisen ajattelun ja sen reunaehtojen analyysi käsitteiden avulla muodostaa työlleni hyvän lähtökohdan, sillä, kuten edellä mainitsin, pyrin kansanluonnekäsitteen tutkimisen avulla etsimään erityisesti sen kaltaisia kansallisen yhtenäisyyden ymmärrys- ja käyttötapoja, jotka poikkeavat nykyisistä samaa ilmiötä kuvailevien käsitteiden käyttötavoista sekä arvioimaan näiden käyttötapojen mahdollista poliittista merkitystä. Lisäksi kykenen kyseisen lähestymistavan avulla tuomaan työni lähellä kansainvälisissä suhteissa yleensä vähälle huomiolle jäänyttä poliittisen ajattelun tutkimusperinnettä sekä välttämään kansanluonteiseen käsitteeseen hyvin herkästi liitettävät negatiiviset sivumerkitykset. Liittämällä Koselleckin teoretisoinnin peruspiirteet ja käsitehistoriallisen tutkimusotteen osaksi kansainvälisten suhteiden tutkimusta pyrin paikkaamaan kahta puutetta perinteisissä kansainvälisten suhteiden teorioissa. Ensinäkin niiden tapaa unohtaa käsitteet ja niiden perustana oleva historiallinen kokemus²² sekä toisaalta niiden kyvyttömyyttä arvioida poliittisen toiminnan perustana olevia historiallisia käytäntöjä²³.

Täydennän Koselleckin käsitteisiin keskittyvää tarkastelutapaa Quentin Skinnerin poliittisen kielenkäytön erilaisiin historiallisiin asiayhteyksiin keskittyvällä teoretisoinnilla ja Kari Palosen politiikan luonnetta ja erilaisia ilmenemismuotoja käsittelevillä teoreettisilla näkemyksillä. Lisäksi yhdistän käsitehistoriallisen tutkimusotteen erilaisten muistelmien poliittisten käyttötarkoitusten teoreettiseen pohdintaan. Käsitteelen myös lyhyesti tutkielmani antia kansainvälisissä suhteissa toimijan ja rakenteen suhteesta käytyyn keskusteluun, koska tutkielmani pyrkimys kansainvälisen politiikan tutkimuksen laajentamisesta maailman käsitteellisen hahmottamisen ja yksilön kokemuksen suuntaan saattaisi liittää työni luontevasti tämän keskustelun osaksi. Näin monien erilaisten näkökulmien tarve on seurausta siitä, pidän tutkielmani lähtökohtana johdannossa esittämäni tutkimuskysymystä ja tutkimuksessa aineistona käyttämiäni muistelmia. Palaan tutkielmassa hyödyntämiini teoreettisiin näkökulmiin vielä tarkemmin luvussa 4.

Olen rakentanut työni siten, että olen etsinyt ja tutkinut ensin systemaattisesti erilaisia tapoja, joilla Churchill kuvaa eri kansakuntia muistelmissaan ja pyrkinyt tämän jälkeen hahmottelemaan, millaisilla teoreettisilla tai metodisilla välineillä näitä erilaisia käyttötapoja olisi mahdollista arvioida. Tästä seuraa se, ettei tutkielmani teoriaperusta muodostu yhdestä yksittäisestä teoriasta vaan hyödynnän tutkimuksessani osia useista eri teorioista ja tutkimusmenetelmistä. Kaikkia lähestymistapoja yhdistää kuitenkin kriittinen tapa käsitellä tutkimuskohdetta sekä tapa lähestyä sitä kieleen tai kielenkäyttöön kytkeytyvästä näkökulmasta. Ymmärränkin tässä tutkimuksessa teorian ja

²¹ Edwards 2007, 63–64.

²² Walker 1993, 93.

²³ Kratochwil 2006, 24.

metodin eräänlaisina analyttisinä ja kriittisinä näkökulmina tai lähestymistapoina käsiteltävään aiheeseen eli tässä tapauksessa Churchillin tapoihin kuvata eri kansakuntia muistelmissaan. Tätä taustaa vasten käsitehistoria soveltuu tutkimusotteena tutkielmaani varsin hyvin, sillä se määrittellään suuntausta luonnehtivassa teoksessa *Käsitteet liikkeessä* selkeän metodin sijaan asenteeksi tai kysymisen tavaksi, jolla pyritään muun muassa lukemaan käsitteistä esiin erilaisia niiden unohtuneisiin historiallisiin käyttötapoihin kytkeytyviä poliittisia mahdollisuuksia²⁴. En rajaa kuitenkaan analyysiäni koskemaan Churchillin tapaa käyttää kansanluonnetta merkitsevää sanaa ”national character”, koska Churchill ei itse käytä tätä termiä muistelmissaan tai ole täsmällinen kansakuntien kuvaamiseen liittyvän termistön käytössä.

Vaikka lähtökohtani on käsitteellinen, minun on siis aineiston luonteen vuoksi laajennettava käsittely koskemaan muita samaa ilmiötä käsitteleviä tai sen lähellä olevia termejä, kuten rotua, kansan henkeä tai kansallista mieltä. Churchillin muistelmissaan käyttämä epätäsmällinen käsitteiden käyttötapo johtaa myös siihen, että keskityn yhden käsitteen käytön sijaan analysoimaan ensisijaisesti käsitteeseen kytkeytynyttä historiallista kielenkäytön tapaa ja sen Churchillille tarjoamia poliittisia mahdollisuuksia. Minun on käsiteltävä analyysissäni varsinaisten kansanluonnekuvausten lisäksi myös poliittisia metaforia, koska osa Churchillin kansakuntien kuvauksista on tulkittavissa metaforiksi. Metaforien käsittely sopii hyvin täydentämään käsitehistoriallista tutkimusotettani, koska niitä pidetään uusimman kriittisesti metaforia käsittelevän tutkimussuuntauksen sisällä sekä perinteiseen tapaan retorisisina välineinä, joilla jokin käsite ilmaistaan jonkin toisen käsitteen avulla että yleisemmin politiikkaa ja poliittista kielenkäyttöä luovina ja rakentavina elementteinä²⁵. Metaforien käsittely kytkeytyy näin luontevasti osaksi Churchillin kansakuntien kuvaamiseen liittyvän kielenkäytön poliittisten ulottuvuuksien tutkimista.

Tutkielmani koostuu kymmenestä pääluvusta sekä loppuyhteenvedoista. Johdannon ja tutkimuskysymyksen määrittelyn jälkeen luvussa kaksi käsittelen kansanluonteen käsitettä ja käyn läpi kansanluonteista tehtyä aiempaa tutkimusta. Luvussa kolme käyn puolestaan läpi aiempaa Winston Churchillin historiankirjoituksesta tehtyä tutkimusta ja sen suhdetta omaan työhöni. Luvussa 4 käsittelen puolestaan tutkielmani teoreettisia elementtejä. Luvun 4.1. aluksi esittelen käsitehistoriallisen tutkimusotteen, jota sovellan tutkimuksessani. Pääpaino on Reinhart Koselleckin ajan kokemista ja käsitteiden historian kuluessa muuttuneita merkityksiä analysoimaan pyrkivän teoretisoinnin käsittelyssä mutta sovellan sen ohella myös joitakin osia Quentin Skinnerin kirjoitusten historiallista asiayhteyttä ja tekstien teonomaista luonnetta korostavasta teoretisoinnista,

²⁴ Hyvärinen et al. 2003, 9–10.

²⁵ Tämän näkemyksen esittävät esimerkiksi Terrell Carver ja Jernej Pikalo toimittamassaan metaforien poliittista käyttöä tutkivassa teoksessa (Carver & Pikalo 2008, 2–3).

koska Churchillin muistelmissaan käyttämien kansakuntien kuvausten käyttötapojen ymmärtäminen edellyttää myös hänen käsitysten käytön sitomista muistelmien kirjoitusajankohdan historialliseen asiayhteyteen.

Jotta voisin hyödyntää Kosellekin ja Skinnerin käsitehistoriaa teoretisoivaa ajattelua työssäni ja liittää sen osaksi kansainvälisen politiikan teoreettisia keskusteluja, täydennän teoreettista viitekehystäni vielä Kari Palosen käsityksellä politiikasta ja poliittisista ilmiöistä sekä pohdin lyhyesti teoreettisen viitekehysesni antia kansainvälisissä suhteissa käydylle keskustelulle yksittäisen toimijan ja tähän vaikuttavien yleisten rakenteiden suhteesta. Tämän jälkeen pohdin hieman yleisemmin muistelmien erilaisia käyttötarkoituksia luvussa 4.2. ja kytken tämän pohdinnan osaksi muistista ja muistin politiikasta käytyä akateemista keskustelua. Muistelmien käsittely saattaisi tuoda uusia elementtejä tähän keskusteluun, sillä Churchillin muistelmia tutkinut David Reynolds on huomauttanut, ettei tässä tutkimussuuntauksessa ole juuri huomioitu muistelmien roolia politiikassa vaan päähuomio on ollut sodan ja muistin sosiaali- ja kulttuurihistoriallisissa ulottuvuuksissa²⁶.

Luvuissa 5–10 analysoin Churchillin muistelmien kuusi osaa. Analysoin teossarjan osat kronologisessa järjestyksessä, koska aineiston analyysistä muodostuu näin jäseneltynä yhtenäinen ja looginen kokonaisuus. Vaikka teoretisointi rakentuu periaatteessa siten, että luvun 4 teoreettiset elementit toimivat perustana seuraavissa luvuissa tehtävälle aineiston analyysille, ei jako ole aivan näin selkeä. Tämä johtuu siitä, että hyödynnän aineiston analyysissä myös aiemmassa kansanluonteisiin ja Churchilliin keskittyneissä tutkimuksissa tehtyjä havaintoja, joita olen tehnyt luvuissa 2 ja 3. Aineiston analyysin jälkeen vedän vielä sen tulokset yhteen luvussa 11. Seuraavaksi syvennyn kuitenkin kansanluonteen käsitteeseen ja siitä tehtyyn aiempaan tutkimukseen.

2. Kansanluonteen käsite ja kansanluonteisiin liittyvä aiempi tutkimus

2.1. Kansanluonteen käsitteen määrittelyä ja käsitteen erityispiirteitä

Kansanluonnekäsitteillä tarkoitetaan näkemyksiä, joiden mukaan jotkin piirteet ovat tyypillisiä tietyille ihmisjoukkoille, koska he ovat tietyn poliittisen yhteisön jäseniä²⁷. Kuten käsite jo itsessään antaa ymmärtää, perustuu kansanluonnekäsitteen käyttö yleensä ajatukseen, jonka mukaan mainitut piirteet liittyvät jossain määrin sekä yksittäisiin henkilöihin että heidän edustamaansa yhteisöön. Yksi erityisesti kansanluonnekäsitteille leimallinen piirre onkin, että ne liittyvät toisiinsa sekä yksilöihin että yhteisöihin liittyviä elementtejä, mikä tekee kansanluonteen täsmällisestä

²⁶ Reynolds 2005a, xxiv, 539 viite 4.

²⁷ Duijker & Frijda 1960, 1.

määrittelystä vaikeaa²⁸. Kansanluonne voidaan ymmärtää joko persoonallisuuslähtöisesti tai yhteisön kulttuuria koskevana käsitteenä. Persoonallisuuslähtöinen tarkastelutapa keskittyy eri kansojen tai valtioiden asukkaiden luonteenpiirteistä mahdollisesti löytyvien yhtäläisyyksien etsintään kun taas arvojen ja kulttuuriin keskittyvässä lähtökohdassa arvioinnin kohteena saattavat olla esimerkiksi yhteisön yhteiset arvot, normit tai tavat.²⁹ Sovellan tässä tutkielmassa määritelmää, joka sisältää sekä kansoihin liitetyt luonteenpiirteet että arvot, normit tai tavat, koska näin ymmärrettynä määrittely on riittävän laaja käsittelemään Churchillin muistelmissa esiintyviä kansanluonteisiin liittyvän kielenkäyttötavan poliittisia merkityksiä³⁰.

Laajasti määriteltynä käsite jää jossakin määrin tulkinnanvaraiseksi mutta tulkinnallisuuden myöntäminen on todennäköisesti ainoa mahdollisuus käsitellä kansanluonnetta mielekkäästi, sillä ajattelutavan käyttöä Britanniassa vuosina 1650–1850 tutkinut Paul Langford on todennut sen olevan erittäin vaikeasti määriteltävä konstruktio, jonka käyttäjä joutuu aina painottamaan erilaisia elementtejä sen mukaan, minkä seikan haluaa esittää kansanluonteen mukaiseksi³¹. Lisäksi hän huomauttaa, ettei kielenkäyttötapa ole sidottu mihinkään yksittäiseen selittävää tekijään tai malliin vaan keskeistä on vain yksinkertaisesti ajatus siitä, että tietyt ajattelun tai käyttäytymisen erikoispiirteet liitetään tiettyyn ihmisryhmään³². Langfordin huomiot todistavat sen, että minun on tarpeen sekä määritellä kansanluonne mahdollisimman laajasti että liittää analyysiin mukaan myös muita samaan ajattelutapaan liittyviä käsitteitä. Lisäksi laaja määritelmä helpottaa Churchillin epätasaisesta kielenkäytöstä tutkielmalle aiheutuvia ongelmia.

Varsinkin kansanluonteen arvoihin tapoihin tai normeihin liittävä määrittelytapa vaikuttaisi olevan jossakin määrin yhtenäinen nykyisin yleisesti käytössä olevan kansallisen identiteetin käsitteen kanssa. Vaikka käsitteillä kansanluonne ja kansallinen identiteetti on monia keskinäisiä yhtäläisyyksiä ja niitä on joskus käytetty myös synonyymeina³³, aion tässä työssä keskittyä erityisesti kansanluonteen käsitteeseen ja siihen liittyvään kielenkäytön tapaan, koska tapaan liittyy muutamia kiinnostavia erityispiirteitä. Nämä erityispiirteet muodostavat tärkeän lähtökohdan työlleni, koska niiden avulla on mahdollista hahmottaa johdannossa esittämäni tapaan, millaisia poliittisia käyttömahdollisuuksia käsitteeseen liittynyt kielenkäyttötapa saattoi tarjota.

Ensimmäinen erityisesti kansanluonnekäsitteille tyypillinen piirre on, että ne käsittelevät valtiota jossakin määrin inhimillisenä tai ainakin inhimillistä toimijaa läheisesti muistuttavana kokonaisuutena. Itse asiassa koko kansanluonteen käsite liittyy läheisesti esimerkiksi Johan

²⁸ Paasi 1984, 15.

²⁹ Emt, 17. Ymmärrystavoista ja niiden tarkemmasta luokittelusta ks. Dujker & Frijda 1960, 12–29.

³⁰ Samankaltaiseen laajaan käsitteen määritelmään on kansanluonnetta käsittelevässä tutkimuksessaan päätynt myös Peter Mandler (Mandler 2006, 8).

³¹ Langford 2000, 14.

³² Emt, 7.

³³ Saukkonen 2004, 95–96.

Gottfried von Herderin edustamaan, varsinkin 1700-luvulla vallinneeseen ajattelutapaan, jossa valtiot käsitettiin elävinä organismeina, jotka toimivat maailmassa ainakin jossakin määrin yksittäisten ihmisten tavoin ja joilla oli myös kansallisia erityispiirteitä³⁴. Kuuluisin esimerkki tämän ajattelutavan konkreettisista ilmenemismuodoista on saksalaisella kielialueella vuosien 1690 ja 1720 välillä monina erilaisina kopioina kiertänyt eri kansakuntien luonteenpiirteitä ja erikoisuuksia taulun muodossa esittänyt *Völkertafel*³⁵. On helppo havaita, miksi valtioita ”personoivan” ajatussuunnan tutkiminen soveltuu hyvin Churchillin kuvausten käsittelyyn, sillä kuten edellä mainitsin, Churchillin on todettu hyödyntävän omista kirjoituksissaan juuri kyseisen kaltaista asioiden esitystapaa.

Toinen varsin merkittävä kansanluonteisiin liittyvään kielenkäyttöön kytkeytyvä ominaispiirre on sen liittyminen mielenkiintoisella tavalla käytännön tasolla tapahtuvaan poliittisen toiminnan tai sen opettamisen mahdollisuuteen. Kansanluonnekäsitteen käytölle oli uuden ajan alusta alkaen leimallista, että sillä ja sen tutkimisella pyrittiin ennakoimaan paremmin tiettyyn alueelliseen poliittiseen yksikköön kuuluneen henkilön käytöstä ja käsite sai näin jopa strategista merkitystä kansojen välisessä vuorovaikutuksessa³⁶. Samaan ajatustraditioon liittyy myös myöhemmässä kansanluonteita koskevassa tutkimuksessa esiintyvä ajatus siitä, että kansanluonteet olivat tietoa, joka esimerkiksi poliitikkojen tuli hallita, jotta nämä kykenivät toimimaan kansainvälisessä ympäristössä³⁷. Tämänkaltaiset varsin leimallisesti juuri kansanluonnekäsitteisiin liittyvät oletukset ovat työni kannalta erittäin merkittäviä. Ne kertovat seikoista, joita kansanluonnekuvausten käyttäjät mahdollisesti pyrkivät kuvauksillaan saavuttamaan sekä antavat viitteitä siitä, millaisista ajattelutavoista kansanluonteiden esittäminen ja käyttö voisi mahdollisesti kertoa. Lisäksi kansanluonnekäsitteen liittyminen läheisesti käytännön politiikkaan on yksi syy siihen, etten ole kiinnostunut kansallisen identiteetin käsitteestä. Se vaikuttaisi huomattavasti kansanluonnetta analyttisemmältä ja neutraalimmalta käsitteeltä, jolla pyritään usein ainoastaan analysoimaan valtiollisen yhteenkuuluvuuden rakentumista eikä käsitettä käytetä esimerkiksi käytännön tuomintaohjeiden tai ennusteiden laatimiseen tavalla, joka voisi kertoa jotakin esimerkiksi käsitteen käyttäjän ajattelutavoista tai poliittisista näkemyksistä.

Kansanluonnekäsitteillä ja niiden käytöllä on todettu olleen myös suoraa poliittista merkitystä. Esimerkiksi Pasi Saukkonen toteaa kansallisen yhtenäisyyden kuvaamiseen käytettyjä käsitteitä esittelevässä kirjoituksessaan kansanluonteiden esittelyn ja käytön liittyneen hyvin usein

³⁴ Emt, 95.

³⁵ Leerssen 2006, 64.

³⁶ Saukkonen 2004, 94.

³⁷ Väitteen kansanluonteiden tuntemuksen hyödyllisyydestä käytännön poliittisessa toiminnassa esittää esimerkiksi Ernest Barker (Barker 1948, xi).

nationalistisiin poliittisiin päämääriin³⁸. Kansanluonteiden ja varhaisen nationalismin yhteys on varsin looginen, sillä oman kansan omaleimaisuutta on helppo korostaa määrittelemällä sille muista kansoista poikkeavia luonteenpiirteitä. Tämän työn kannalta ei ole kuitenkaan mielekästä tutkia suoraan kansanluonnekuvausten ja nationalismin välistä yhteyttä, koska siihen keskittyminen ohjaisi tutkielmaani käsitteen erityispiirteiden ja niiden merkityksen analysoinnista kohti puhdasta brittiläisen nationalismin tai kansallisen itseymmärryksen tutkimusta. Kyseinen tutkimussuunta ei ole itselleni mielekäs vaihtoehto, koska olen kiinnostunut myös kansanluonnekäsitteen kansainvälisistä käyttötavoista.

Omaa työtäni ajatellen kansanluonteiden ja nationalismin yhteyttä kiinnostavampi kansanluonteiden poliittisesta merkityksestä tehty huomio onkin uudemmassa kansanluonteita käsittelevässä tutkimuksessa esiintyvä ajatus, jonka mukaan kansanluonne on käsitteenä konservatiivinen ja pyrkii ylläpitämään kulloinkin vallitsevaa poliittista järjestystä ja lisäämään poliittista yhteenkuuluvuutta³⁹. Kansanluonnekäsitteen perusteiltaan konservatiivinen luonne voisi periaatteessa tarjota mielenkiintoisen lisävivahteen Churchillin teosten kansanluonnekuvausten analyysiin, sillä kuten luvussa yksi ilmeni, Churchillin oletetaan yleensä perustavan historiankirjoituksensa juuri konservatiiviseen poliittiseen näkemykseen. Oletuksen tarkempi arviointi edellyttää kuitenkin Churchillin historiankirjoituksen ja poliittisen ajattelun käsittelyä, joten palaan ajatukseen näiden seikkojen käsittelyn yhteydessä luvussa 3. Ajatus kansanluonnekuvausten ja jonkinlaisen poliittisen tai yhteiskunnallisen näkemyksen tai ajattelun mahdollisesta kytkeytymisestä toinen toisiinsa antaa joka tapauksessa jonkinlaisia viitteitä käsitteen mahdollisista poliittisista latauksista ja poliittisesta merkittävydestä.

Seuraavaksi suhteutan oman tutkielmani ja sen kysymyksenasettelun aiemmin tehtyyn kansanluonteita koskevaan tutkimukseen. Näin on mahdollista paitsi selkeyttää tutkimukseni suhdetta muihin samaa aihetta käsitteleviin teksteihin, myös osoittaa, miksi aiheen analyysi poliittisesta näkökulmasta saattaisi tuoda keskusteluun jotakin lisäarvoa.

2.2. *Aiempi kansanluonteita käsittelevä tutkimus*

Kansanluonne ja sen muotoutumiseen vaikuttaneet tekijät ovat kiinnostaneet tieteen tekijöitä uuden ajan alusta alkaen. Varhaisimmat kansanluonteen systemaattiseen analysointiin pyrkineet ajattelijat pyrkivät selittämään kansanluonnetta ja sen vaikutuksia ihmisten toimintaan ilmastoon liittyvillä seikoilla. Kyseistä traditioita edusti muun muassa ihmisten asenteiden merkitystä poliittiselle

³⁸ Saukkonen 2004, 96–97.

³⁹ Ks. esim. Romani 2002, 269; Mandler 2006, 2–3.

toiminnalle ensimmäisten joukossa pohtinut Charles Montesquieu⁴⁰. Toinen suosittu kansanluonteita ja niiden merkitystä pohtinut ajatustraditio uuden ajan alussa oli käsitys, jonka mukaan kansankuntien luonne muovautui sen perustella, miten kansankuntia hallittiin. Tunnetuin kyseisen ajattelutavan edustaja oli David Hume⁴¹.

Systemaattisempaa tieteellistä tutkimusta kansanluonteisiin liittyen alettiin tehdä pääasiassa vasta 1900-luvun alkupuolella, jolloin kansanluonteen tutkimisesta kiinnostuivat muun muassa maantieteilijät, historioitsijat, sosiologit ja antropologit⁴². Kyseisen aikakauden tutkimuksista on löydettävissä muutamia koko tutkimustraditiota leimanneita peruspiirteitä. Ernest Barkerin teos *Character and the factors in its formation* vuodelta 1948 on hyvin tyypillinen tutkimustradition edustajalta. Teoksessa käydään läpi kansanluonteen muotoutumiseen vaikuttavia elementtejä lähinnä brittiläisestä perspektiivistä. Varsinaista sisältöä kiinnostavampi huomio Barkerin kirjassa on hänen käsityksensä tutkimuskohteensa luonteesta. Hän toteaa kansanluonteen sisältävän useita eri elementtejä mutta jäävän siitä huolimatta aina jossakin määrin epäselväksi ja monitulkintaiseksi käsitteeksi, jonka arviointi on vaikeaa⁴³. Samankaltaisiin vaikeuksiin törmäsivät myös muut käsitteen tutkimiseen 1940- ja 1950-luvuilla pyrkineet tutkijat. Vaikka esimerkiksi aiheesta kiinnostuneet psykologit ja antropologit pyrkivät saamaan kansanluonteen analyysillä aikaan tuloksia, joilla olisi esimerkiksi kyetty ennakoimaan tarkasti jonkin kansalaisuuden edustajan käyttäytymistä⁴⁴, joutuivat erilaisia tieteellisiä lähestymistapoja kansanluonteiden tutkimukseen 1950-luvun lopulla koonneet Hans Duijker ja Nico Frejda toteamaan kansanluonteiden olevan tutkimuskohteena hyvin kiistanalainen ja epäselvä⁴⁵. Teoksen tekijät päätyvät jopa kyseenalaistamaan sen, missä määrin kansanluonteen käsite on tosiasiasa sovellettavissa nykyaikaiseen valtioon, koska valtiot saattavat olla heidän mukaansa liian monimuotoisia kokonaisuuksia tarkkojen luonneyhtäläisyyksien etsimiseen eikä sen tarkkaa suhdetta muihin luonnetta mahdollisesti määrittäviin tekijöihin, kuten uskontoon, ole helppo määrittää yksiselitteisesti⁴⁶.

Edellä mainittujen huomioiden jälkeen lienee selvää, miksi en aio työssäni keskittyä kansanluonnekuvausten pätevyyden tai oikeellisuuden arviointiin. Elleivät käsitteet tutkimiseen aikanaan erikoistuneet tutkijat olleet täysin varmoja kansanluonteita koskevan yksiselitteisen tiedon keräämisen mahdollisuudesta, ei liene syytä olettaa, että 2000-luvulla tapahtuvalla Churchillin

⁴⁰ Montesquieun näkemyksistä ja hänen merkityksestään kansanluonneajattelun ja poliittisen käyttäytymisen välisen suhteen systematisoinnissa ks. Romani 2002, 22–31.

⁴¹ Hume'n kansanluonteita koskevista näkemyksistä ks. hänen esseensä kansanluonteista Hume 1987, 197–215.

⁴² Saukkonen 2004, 97.

⁴³ Barker 1948, vii.

⁴⁴ Lähestymistavasta ks. esim. Mead 1953; Gorer 1966.

⁴⁵ Duijker & Frejda 1960, x.

⁴⁶ Emt, 6–8.

muistelmateosten analyysillä olisi syytä pyrkiä löytämään varsinaista kansanluonnetta koskevaa tietoa. Sen sijaan tämänkaltainen analyysi voi kertoa jotakin siitä, miten kansanluonnekuvauksia oli mahdollista käyttää poliittisesti hyväksi sekä siitä, miten kansanluonnekäsitteet kytkeytyvät Churchillin poliittiseen ajatteluun. Toinen syy siihen, miksi en koe varsinaisen 1940- ja 1950-luvuilla kukoistaneen tutkimusperinteen jatkamista mielekkääksi, löytyy tuolloin käytetyistä tutkimusmenetelmistä, jotka painottuivat varsin vahvasti määrällisten menetelmien käyttöön⁴⁷. Ellei tutkimuksen lähtökohdaksi oteta objektiivisen tiedon etsintää, eivät määrälliset menetelmät ole kovin toimiva lähtökohta tutkimuksen tekemiselle.

Tuoreimmista kansanluonnetta käsittelevistä tutkimuksista ensimmäiseksi on syytä käsitellä Anssi Paasin vuonna 1984 ilmestynyt tutkimus kansanluonnekäsitteistä suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa⁴⁸. Kasvatustieteellisessä tutkimuksessa Paasi käy läpi ja arvioi erilaisia kansanluonnekuvauksia, joita on esitetty suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa aikavälillä 1844–1981. Teoksen lähestymistavassa on oman työni kannalta kaksi puutetta. Ensinnäkään se ei huomioi kansanluonnekuvausten esittämiseen mahdollisesti sisältyvää poliittista potentiaalia, jota pyrin edellisessä luvussa hahmottamaan, vaikka kirjassa käsitellään kansanluonnekuvausten roolia Suomen kansallisessa heräämisessä 1800-luvulla⁴⁹. Se, että kansanluonteiden yksiselitteinen määrittely on vaikeaa, mutta sillä voidaan silti esittää olevan vaikutusta politiikkaan, tekee kansanluonteesta läpeensä poliittisen käsitteen, jota voidaan käyttää esimerkiksi oikeuttamaan ja perustelemaan poliittista toimintaa. Lisäksi sitä voidaan muokata aina tarpeen tullen esimerkiksi kulloiseenkin käyttötarkoitukseen sopivaan muotoon⁵⁰. Kansanluonnekuvaukset käsitetään Paasin teoksessa lisäksi pääasiassa negatiivisina stereotyyppioina tai muutoin puutteellisina käsityksinä todellisuudesta⁵¹.

Ajatus stereotyyppioista liittyy itse asiassa hyvin vahvasti kansanluonteista käytyyn tieteelliseen keskusteluun, sillä esimerkiksi Dujikerin ja Frejdan kokoomateoksen yksi luku on omistettu kokonaisuudessaan kansallisten stereotyyppioiden pohdinnalle⁵². Syy siihen, miksi en käsittele tässä työssä kansanluonnekäsitteitä stereotyyppioina, on edellä todettu stereotyyppioihin liittyvä negatiivinen lataus. Negatiivinen käsitys stereotyyppioista on tutkielmani kannalta ongelmallinen, koska tarkoitukseni ei ole tutkia tai arvottaa jollakin normatiivisella kriteerillä kansanluonnekuvausten varsinaista sisältöä. Duijker ja Frejda esittävät kuitenkin ajatuksen, jonka mukaan stereotyyppioita ei ole hedelmällisintä ymmärtää vain negatiivisesti vaan ne voidaan ymmärtää laajemmin ajatuksia

⁴⁷ Kansanluonteiden etsimiseen ja analysointiin käytetyistä menetelmistä tarkemmin ks. emt, 50–91.

⁴⁸ Paasi 1984.

⁴⁹ Emt, 39–53.

⁵⁰ Tämän käsitteen piirteiden on huomionut myös Peter Mandler. (Mandler 2006, 1).

⁵¹ Ks. esim. Paasi 1984, 37.

⁵² Duijker & Frejda 1960, 115–127.

jäsentävinä ryhmittelyinä, joilla voi olla negatiivisia tai positiivisia merkityksiä⁵³. Tämän lisäksi he toteavat, että stereotyyppioilla kyetään esimerkiksi vahvistamaan vallitsevaa järjestystä⁵⁴. Kyseisen stereotyyppioiden ymmärrystapa osoittaa, että jo 1900-luvun jälkipuoliskolla tehdyssä akateemisessa kansanluonteiden tutkimuksessa esiintyi pyrkimyksiä irrottautua käsitteeseen varsin usein vahvasti kytkeytyvästä normatiivisesta latauksesta.

Ensi silmäyksellä erittäin toimivan näkökulman kansanluonteiden tutkimukseen tarjoaa Joep Leerssenin vuonna 2000 kansanluonnekuvausten roolia kirjallisuudessa käsittelevä artikkeli. Ohjelmallisessa artikkelissa Leerssen suosittelee siirtymistä kansallisten stereotyyppioiden sisällön tutkimuksesta niiden kielellisen rakentamisen analysointiin⁵⁵. Syyksi suosituksensa hän mainitsee sen, ettei kansanluonnekuvausten teho perustu yhtäpitävyyteen mahdollisen empiirisen todistusaineiston kanssa vaan jonkinlaiseen epämääräiseen vaikutelmaan tuttuudesta ja paikkansapitävyydestä⁵⁶. Koska Leerssenin pyrkimys artikkelissa on ohjata kansallisia stereotyyppioita koskevaa tutkimusta niiden keinojen etsintään, joilla mainittu tuttuuden vaikutelma rakennetaan, on varsin loogista, että hän päätyy esittämään siirtymistä retoristen tutkimusmenetelmien käyttöön kansanluonnekuvauksia koskevassa tutkimuksessa⁵⁷. Hän ei kuitenkaan esitä artikkelissaan konkreettisia esimerkkejä oman uuden ohjelmansa soveltamisesta. Artikkelin toimii tästä huolimatta hyvänä esimerkkinä siitä, että kansanluonteisiin liittyvässä tutkimuksessa on viime vuosina havahduttu tarkastelemaan varsinaisen sisällön tutkimisen sijasta ja ohella myös sisällön esittämisen tapaa.

Työtäni ajatellen on syytä käsitellä lyhyesti vielä kaksi kansanluonnekäsitteeseen keskittyvää tutkimusta eli Roberto Romanin kansanluonteiden käyttöä Britanniassa ja Ranskassa vertaileva teos ja Peter Mandlerin kansanluonnekäsitteiden käytön historiaa ja erilaisia vaiheita Britanniassa tutkiva esitys⁵⁸. Romani pyrkii kirjassaan tutkimaan kansanluonnekäsitteitä ja niiden käyttöä erilaisten historiallisten kamppailujen ja yhteiskunnallisten uudistusten tavoittelun välineenä⁵⁹. Varsinkin teoksen Britanniaa koskevat osat ovat kiinnostavia, koska niissä käydään läpi sitä kontekstia, jossa kansanluonnetta on Britanniassa käytetty. Romanin tutkimuksen ongelma politiikan tutkimuksen näkökulmasta on, että se ei varsinaisesti käsittele kansanluonnekuvausten esittämistä poliittisesta näkökulmasta, vaan kuvailee ainoastaan niitä tapoja, joilla eri ajattelijat ovat teoksen käsittelemänä ajanjaksona käsitettä käyttäneet. Toinen teoksen puute on sen rajoittuminen käsittelemään liian

⁵³ Emt, 124. Ks. myös Nyysönen 2004, 168.

⁵⁴ Emt, 125.

⁵⁵ Leerssen 2000, 275.

⁵⁶ Emt, 280.

⁵⁷ Emt, 281.

⁵⁸ Romani 2002; Mandler 2006. Varsin tuore samankaltainen kansanluonnekäsitteeseen kytkeytyvää politiikkaa käsittelevä teos on Balázs Trencsényin Itä-Euroopan maita käsittelevä *The Politics of National Character* (Trencsényi 2011).

⁵⁹ Romani, 2.

lyhyttä ajanjaksoa, sillä teos päättää tarkastelunsa vuoteen 1914. Rajaus on ongelmallinen, koska suurin osa käyttämäni aineisto käsittelee tätä myöhempää ajankohtaa eikä teoksen perusteella näin ollen voi varmasti hyödyntää pohdittaessa esimerkiksi sitä, oliko siinä esitetyillä poliittisilla suuntauksilla merkitystä vielä esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeen. Rajaus saattaa myös jättää ehkäpä merkityksellisimmät kansanluonnekäsitysten poliittiset käyttötavat huomiotta, sillä Mandler toteaa teoksessaan käsitysten käytön huipun ajoittuneen kahden maailmansodan väliseen aikaan⁶⁰.

Myös Mandlerin tutkimuksessa on oman työni näkökulmasta puutteita, vaikka se käsittelee kansanluonteiden käyttöä Britanniassa hyvin laajasti ja ulottuu myös maailmansotien jälkeiseen aikaan. Vaikka Mandler käsittelee myös kansanluonnekuvausten käytön poliittista merkitystä, hän pitää analyysinsä yleisellä tasolla eikä pohdi tarkemmin kuvausten roolia yksittäisten poliitikkojen poliittisessa toiminnassa tai ajattelussa. Teoksen aihepiiri rajautuu myös omaa työtäni ajatellen hieman liian tarkasti käsittelemään ainoastaan kansanluonteiden käyttöä Britanniassa, mikä ilmenee esimerkiksi siinä, että hän käsittelee teoksessaan toisen maailmansodan aikaista kansanluonteiden käyttöä ja siitä tehtyä tutkimusta ainoastaan suhteessa brittiläiseen kansallisuusaatteen rakentumiseen ja kehittymiseen⁶¹. Churchillin muistelmissaan käyttämien kansanluonnekuvausten analyysi saattaa siis kyetä tuomaan merkittävän lisän kansanluonnekäsitysten ja politiikan suhteesta aiemmin tehtyyn tutkimukseen kytkemällä tutkimukseen kansainvälisiä elementtejä sekä liittämällä niiden käytön osaksi yksittäisen poliitikon esittämää menneisyyttä koskevaa argumentaatiota ja tämän omia käsityksiä menneestä. Puutteistaan huolimatta Romanin ja Mandlerin tutkimukset vaikuttavat merkittävästi oman tutkimukseni näkökulmaan, koska ne osoittavat, että kansanluonteisiin liittynyttä poliittista ja intellektuaalista keskustelua Britanniassa ja muualla Euroopassa on tutkittu jo aiemmin. Palaan tähän huomioon ja sen vaikutuksiin omaan työhöni vielä tarkemmin luvussa 4, kun esittelen työni teoreettisia näkökulmia. Ennen sitä on kuitenkin tarpeen tarkastella sitä, mitä annettavaa Churchillista tehdyillä akateemisilla tutkimuksilla on omalle tutkielmalleni ja miten se kytkeytyy tähän varsin laajaan tutkimuskokonaisuuteen.

3. Churchillin historiankirjoitus, historiakäsitys ja poliittinen ajattelu

Winston Churchillia henkilönä on viime vuosikymmeninä tutkittu hyvin laajasti mitä erilaisimmista näkökulmista ja hänestä on kirjoitettu suuri määrä erilaisia elämäkertoja⁶². Poliitiikan tutkimuksessa kiinnostusta on herättänyt erityisesti Churchillin puheiden retoriikan analysointi⁶³. Esimerkiksi Churchillin retoriikkaa yksityiskohtaisesti analysoinut Jonathan Charteris-Black on

⁶⁰ Mandler 2006, 143.

⁶¹ Emt, 187–188.

⁶² Ks. esim. Addison 2005; Graf von Krochow 2000; Keegan 2002.

⁶³ Ks. esim. Charteris-Black 2005, 32–57.

analyysissään huomionnut valtioita inhimillistävän puhutavan suuren roolin Churchillin puheissa⁶⁴. Oman tutkielmani näkökulma ei kuitenkaan vastaa Charteris-Blackin tutkimusta, sillä tarkoitukseni ei ole Charteris-Blackin tavoin arvioida Churchillin kansanluonnekuvauksia ensisijaisesti poliittisen vaikuttamisen tai retorisen suostuttelun välineenä. Sen sijaan tutkin niitä pääasiassa osana hänen ajatteluaan ja oman aikansa tapaa ymmärtää kansakuntien ja yleisemmin menneisyyden luonne. Tämän vuoksi käsittelen tässä luvussa erityisesti tutkimuksia, jotka pyrkivät selvittämään sitä, millainen Churchill oli historiankirjoittajana, miten hän ymmärsi historian ja sen merkityksen sekä sitä, miten tämä ymmärrys kytkeytyi hänen poliittiseen ajatteluunsa.

Edellä mainittuja tavoitteita ajatellen merkittävin Churchillia koskeva tutkimus on David Reynoldsin aineistonani käyttämien toisen maailmansodan muistelmien kirjoittamisprosessia ja muistelmien kirjoittamisen historiallista kontekstia laajasti käsittelevä *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War*⁶⁵. Teos on oman työni kannalta hyvin keskeinen, sillä sen lisäksi että se käsittelee aineistona käyttämiäni muistelmia, Reynolds tekee teoksessa useita kiinnostavia havaintoja muistelmien luonteesta ja merkityksestä. Hän toteaa esimerkiksi Churchillin itse tietoisesti pyrkineen muistelmillaan muovaamaan lukijoille muodostuvaa kuvaa omista toiminnastaan pääministerinä⁶⁶. Churchillin pyrkimys vaikuttaa menneisyydestä tehtyihin tulkintoihin ei Reynoldsin mukaan rajoittunut ainoastaan hänen oman toimintansa käsittelyyn vaan muistelmien kirjoitus oli hänen mukaansa Churchillille myös yleisemmin tapa muovata mennyttä ja vaikuttaa tulevaan⁶⁷. Tämänkaltaiset havainnot antavat viitteitä siitä, että menneisyydestä kirjoittaminen ja sen kuvaaminen saattoi olla Churchillille yksi keino tehdä politiikkaa. Churchillin kirjoituksia laajemmin tutkinut Manfred Weidhorn on huomionnut politiikan ja historiankirjoituksen yhteyden Churchillin teoksissa toteamalla suoraan, että Churchillin kirjoitukset olivat hänen kirjeitään jälkipolville ja historialle⁶⁸. Niissä Churchill loi Weidhornin mukaan itsestään kuvan henkilönä, jollainen kuvitteli olevansa tai halusi olla⁶⁹. Churchillin historiankirjoituksen ja poliittisen toiminnan kytkeytyminen näin läheisesti toisiinsa antaa perusteita olettaa, että myös kansanluonnekuvausten käytölle voisi mahdollisesti löytyä myös poliittisia syitä.

Toinen mielenkiintoinen elementti Reynoldsin tutkimuksessa on se, että se analysoi muistelmien eri osien kirjoitusajankohdan poliittisen tilanteen vaikutusta muistelmien sisältöön sekä sitä, miten Churchill osallistui muistelmillaan niiden julkaisuajankohtana käytyyn keskusteluun yksittäisistä

⁶⁴ Emt, 34.

⁶⁵ Reynolds 2005a.

⁶⁶ Emt, xxi.

⁶⁷ Emt, 140.

⁶⁸ Weidhorn 1973, 7.

⁶⁹ Ibid.

sotaa edeltäneistä ja sen aikaisista tapahtumista ja niiden tulkinnasta. Reynolds esimerkiksi esittää, että yksi syy muistelmien kirjoittamiseen oli Churchillin halu vastata heti sodan jälkeen ilmestyneissä amerikkalaisten kirjoittamissa muistelmissa hänen toimintaansa kohdistettuun kritiikkiin⁷⁰. Lisäksi hän väittää, että Britannian vallanpitäjät tekivät sodan jälkeen Churchillin muistelmista eräänlaisen Britannian virallisen näkemyksen toisesta maailmansodasta, mikä auttoi häntä esimerkiksi saamaan luvan omien sodanaikaisten virallisten dokumenttinsa hyödyntämiseen muistelmissa⁷¹. Reynolds arvioi teoksessaan laajasti myös esimerkiksi kylmän sodan aikaisen poliittisen tilanteen vaikutuksia Churchillin tapaan käsitellä suhteitaan muihin sodanaikaisiin tai sen jälkeisiin suurvaltojen johtajiin⁷². Reynoldsin teoksessaan tekemä toisen maailmansodan historiallisen kontekstin ja muistelmiin kytkeytyneen aikalaiskeskustelun seikkaperäinen läpikäynti vaikuttaa jossakin määrin oman tutkielmani teoreettiseen viitekehykseen, minkä vuoksi palaan Reynoldsin lähestymistavan yleiseen merkitykseen tutkielmani kannalta vielä lyhyesti seuraavassa tutkielmani teoreettisia lähestymistapoja käsittelevässä luvussa.

Teoksen yleisen lähestymistavan ohella huomiota vaatii vielä Reynoldsin tutkimuksessaan tekemä havainto, jonka mukaan Churchillia muistelmien teossa avustaneiden tutkijoiden eli niin kutsutun syndikaatin rooli oli muistelmien teossa todella suuri ja tutkijat esimerkiksi kirjoittivat osan muistelmista Churchillin puolesta⁷³. Jos osa tekstistä ei ole Churchillin omaa, on jossakin määrin epävarmaa, voiko tekstin tulkita edustavan Churchillin omaa ajattelua. Reynolds ratkaisee asian omassa tutkimuksessaan esittämällä että vaikei Churchill kirjoittanut kaikkea tekstiä itse, hän vastasi muistelmien kokonaisuudesta, ohjasi niiden kirjoittamista ja asetti tulkintojen reunaehdot⁷⁴. Tämä tulkintatapojen ja tyylin merkitystä muistelmien argumentaation kannalta painottava ratkaisu sopii myös omaan tutkielmaani, koska keskeisintä Churchillin kansanluonnekuvausten käyttötapoja pohdittaessa on juuri Churchillille ominainen ajattelutapa, eikä se, kuka tekstin lopulta fyysisesti kirjoitti. Lisäksi muistelmat edustavat joka tapauksessa sitä tulkintaa, jonka Churchill hyväksyi ja jota halusi pidettävän omanaan. Sen vuoksi voi todeta muistelmien antavan riittävän hyvän kuvan siitä, miten Churchill halusi erilaisia kansallisuuksia kuvata ja millaisiin ajattelutapoihin hän kuvauksia käyttäessään tukeutui.

Churchillin kansakuntien kuvaustapojen poliittisen merkityksen arvioinnin kannalta teoksen kirjoituskontekstin käsittelyn ohella kiinnostavia ovat Reynoldsin huomiot Churchillin tavasta tulkita ja ymmärtää historiaa. Reynolds toteaa Churchillin painottaneen satunnaisuuden ja

⁷⁰ Reynolds 2005a, 38–41.

⁷¹ Emt, 57–59. Ks myös Reynolds 2005b, 421.

⁷² Ks. esim. Reynoldsin arviot Dwight Eisenhowerin sodan ja muistelmien kirjoitusajankohdan välillä muuttuneen aseman vaikutuksesta muistelmien kuvauksiin Eisenhowerista emt, 384–387, 435–436.

⁷³ Emt, 69–74.

⁷⁴ Emt, 498. Ks. myös Ashley 1968, 25; Gilbert 1994, 151.

yksilöiden merkitystä historiassa sekä historian roolia lopullisena toiminnan arvon määrittelijänä tai tuomitsijana⁷⁵. Lisäksi hän esittää Churchillin edustaneen whiggististä tapaa tulkita historia. Tapa tarkoittaa Reynoldsin mukaan pyrkimystä ymmärtää Britannian historia vapauksien ja parlamentaarisen hallinnon kehityksen voittokulkuna sekä yleisemmin tapaa esittää menneisyys vastustamattomana etenemisenä kohti nykyisyyttä⁷⁶. Arvioin tätä näkemystä vielä tarkemmin toisaalla tässä luvussa käsitellessäni laajemmin Churchillin suhdetta whiggistiseen historiankirjoituksen traditioon. Tässä käsiteltävää teosta täydentävässä lähinnä muistelmien ensimmäisen osan arviointiin keskittyvässä aiemmassa artikkelissaan Reynolds lisää Churchillin tyylille tyypillisiin elementteihin vielä tavan painottaa erityisesti yksittäisten suurmiesten merkitystä historiassa sekä tavan kytkeä historia aina osaksi omaa elämäänsä ja oman sukunsa historiaa⁷⁷. Mainitut piirteet ovat kiinnostavia, koska niiden perusteella vaikuttaisi siltä, että Churchillilla oli oman tulkintapansa perustella varsin vähän syitä tukeutua yleistävien kansanluonnekuvausten tai niihin kytkeytyvien kielenkäyttötapojen käyttöön argumentaatiossaan.

Edellä mainitut Churchillin historiankirjoituksen piirteet antavat viitteitä siitä, että Churchillin kansallisiin ominaispiirteisiin liittyvien kuvausten käyttöön vaikuttivat ainakin jossakin määrin myös muut tekijät kuin hänen oma poliittinen ajattelunsa tai mahdolliset poliittiset tavoitteensa. Yksilöllisten suurmiesten tai sattumanvaraisten tapahtumien korostaminen sopii huonosti yhteen jatkuvuutta ja pysyvyyttä painottavan kansanluonteen käsitteen kanssa. Ainoa mainituista piirteistä, joka selkeästi tukee kansallisten ominaispiirteiden hyödyntämistä muistelmien argumentaatiossa, on Churchillin halu tulkita mennyttä nykyisyyden valossa. Tämän perusteella on selvää, ettei Churchillin tapa käyttää kansanluonteita tai niihin liittyviä ajattelutapoja selity pelkästään hänen tavallaan kirjoittaa historiaa vaan taustalta löytyy myös yleisempiä tekijöitä. Reynoldsin ansiokkaan tutkimuksen puute omaa tutkielmaani ajatellen liittyy kuitenkin juuri tähän. Teos keskittyy omaa työtäni ajatellen liiankin tiukasti muistelmien kirjoittamisprosessiin ja niiden historialliseen kontekstiin eikä pohdi kovin tarkasti esimerkiksi Churchillin yleistä poliittista ajattelua tai historian roolia siinä. Näiden seikkojen käsittely edellyttää muiden Churchillin historiasuhdetta käsitelleiden tutkimusten läpikäyntiä.

Churchillin historiakäsitystä leimasi yleisesti tapa ymmärtää historia loistavana ja värikkäänä draamana ja hän tulkitsi aina menneisyyttä tietoisesti omasta henkilökohtaisesta näkökulmastaan⁷⁸. Tähän liittyen Churchill ymmärsi kansainvälisen politiikan toimintana, jossa yksilöllisten suurvaltojen oli historiallisen ymmärryksen ja valtiomiestaidon avulla jatkuvasti säänneltävä pienempien valtioiden toimintaa ja keskinäistä voimatasapainoaan kansainvälisten konfliktien

⁷⁵ Emt, 96–97.

⁷⁶ Emt, 229.

⁷⁷ Reynolds 2001, 221.

⁷⁸ Blake & Louis 1993, 4.

estämiseksi⁷⁹. Nämä havainnot osoittavat, että henkilökohtaisuus oli Churchillille sekä tapa kirjoittaa historiaa että ymmärtää sitä yleisemmin. Lisäksi havainnot antavat viitteitä siitä, että Churchillin ajattelussa politiikka ja historia sulautuivat toisiinsa muulloinkin kuin muistelmia kirjoitettaessa ja menneisyys muodosti ikään kuin perustan Churchillin kaikelle poliittiselle toiminnalle. Huomio toisistaan selkeästi erottuvista suurvalloista Churchillin historianfilosofian peruselementtinä antaa myös viitteitä siitä, että kansanluonnekäsityksillä oli keskeinen rooli hänen poliittisessa ajattelussaan.

Kuvaa historian ja politiikan yleisestä suhteesta toisiinsa Churchillin ajattelussa tarkentaa entisestään Maurice Ashleyyn huomio, jonka mukaan historia oli Churchillille mennyttä politiikkaa⁸⁰. Ilmaus tarkoitti Churchille kahta asiaa: Ensinnäkin hänen mielestään käytännön kokemus muodosti perustan historiallisten faktojen etsinnälle ja tulkinnalle. Toiseksi menneen politiikan ymmärtäminen muodosti perustan historiasta oppimiselle eli menneisyydestä saadun tiedon soveltamiselle nykyhetkessä.⁸¹ Historian ja historian ymmärtämisen roolista Churchillin politiikassa kertoo varsin paljon myös J.H. Plumbin väite, jonka mukaan historia oli Churchillille hänen uskomustensa perusta, politiikkansa kantava voima ja poliittisen menestyksensä salaisuus⁸². Isaiah Berlin on jopa väittänyt, ettei historiakäsityksellä ollut suurta merkitystä ainoastaan Churchillin poliittiselle toiminnalle ja hänen historiankirjoitukselleen, vaan hänen käsityksensä menneisyydestä leimasi hänen suhdettaan nykyisyyteen ja tulevaan kokonaisuutena⁸³. Näiden huomioiden perusteella vaikuttaa selvältä, että menneisyys ja sen käsittely liittyi Churchillilla vahvasti kokemukseen ja oman näkökulman keskeisyys hänen historiallisissa kirjoituksissaan kytkeytyi paitsi oman toiminnan arvioinnin ja käsittelyn tarpeeseen myös taipumukseen hahmottaa menneisyys nykyisyydestä saatujen kokemusten avulla ja vastaavasti nykyhetki menneisyydestä muodostettujen käsitysten valossa. Tämänkaltainen kokemuksen, käytännön toiminnan ja historiallisen tiedon kytkeytyminen toisiinsa Churchillin ajattelussa on keskeinen havainto pohdittaessa kansakunnille ominaisiksi katsottujen piirteiden roolia ja merkitystä hänen ajattelussaan, koska sen perusteella historia oli Churchille kenties ensisijaisesti jotakin muuta kuin tutkimalla hankittua ja tarkasti arvioitua tietoa menneisyydestä.

Edellä mainittu huomio auttaa ymmärtämään jo varhain epäselviksi ja epätasmoisiksi havaittujen kansakunnalle ominaisiksi katsottujen piirteiden mahdollista merkitystä Churchillin muistelmissa ja hänen tavassaan suhtautua poliittiseen toimintaan. Jos Reynoldsin havainnot Churchillin tyylistä historiankirjoittajana toivat varsin vähän selvyyttä kansanluonnekäsitysten rooliin ja niiden

⁷⁹ Graig 1993, 21–22.

⁸⁰ Ashley 1968, 21.

⁸¹ Emt, 21.

⁸² Plumb 1969, 123.

⁸³ Berlin 2001, 4. Ks. myös Lucacs 2002, 101–102.

mahdollisiin käyttötarkoituksiin Churchillin ajattelussa, kertoi Churchillin politiikan ja hänen historiankirjoituksensa suhdetta yleisemmin käsitellyt tutkimus jo hieman enemmän siitä, minkälaiseen ajatteluun Churchillin kansanluonnekäsitysten käyttö mahdollisesti perustui. Lisäksi nämä tutkimukset antoivat viitteitä siitä, millaisia poliittisia merkityksiä kansanluonnekuvauksilla saattoi Churchillille olla.

Churchillin yleisen historiakäsityksen lisäksi kansakunnalle ominaisiksi katsottujen piirteiden mahdollisen poliittisen merkityksen pohtimisen kannalta keskeistä on ymmärtää Churchillia koskevassa tutkimuksessa esitetty käsitys hänen tavastaan ymmärtää historiallisen tiedon asema ja yhteiskunnallinen merkitys sekä oman historiankirjoituksensa tavoitteet. Olennaisin piirre Churchillin historiankirjoittamisessa oli, että hän kirjoitti historialliset kirjoituksensa lukija korostetusti mielessään⁸⁴. Tämä tarkoitti ennen muuta sitä, että tapahtumien selittämisen ja niiden oikeuttamisen ohella hän pyrki kirjoituksillaan myös viihdyttämään lukijaa⁸⁵. Hän pitikin historiankirjoitusta yhtenä kirjallisuuden lajina, joka oli tarkoitettu massojen ymmärrettäväksi ja luettavaksi⁸⁶. Keskeistä on aiemmin käsitellyn Churchillin historiakäsityksen tapaan se, että Churchill tavoitteli kirjoituksillaan laajaa yleisöä eikä pitänyt historiasta kirjoittamista asiaan perehtyneiden akateemikkojen yksinoikeutena. Huomioiden perusteella näkemys historiasta värikkäänä ei draamana vaikuttanut vain Churchillin käsityksiin historiasta vaan uskomus välittyi myös hänen tavassaan kirjoittaa siitä.

Pyrkimys viihdyttävyyteen ja selkeyteen sai aikaan sen, ettei Churchillin historiankirjoitusta pidetty akateemisesti laadukkaana vaan ammattilaiset pitivät sitä esimerkiksi pinnallisena, epäanalyttisena ja liian subjektiivisena akateemiseen historiankirjoitukseen verrattuna⁸⁷. Churchillin historiankirjoitusta arvioinut Robert Blake onkin tiivistänyt Churchillin suhteen historiankirjoitukseen siten, ettei Churchill ehkä ollut hyvä historioitsija, mutta hän oli hyvä välittämään historiaa, johon itse usko⁸⁸. Tutkielmaani ajatellen keskeistä ei ole varsinaisesti arvioida Churchillin ansioita tai puutteita mutta Churchillin suhtautuminen historiaan ja hänen akateemisilta historioitsijoilta saamansa kritiikki todistaa sen, että Churchill tavoitteli historiankirjoituksella ehkä tahattomastikin jotakin muuta kuin yksiselitteisen tarkkaa tietoa menneestä ja esimerkiksi hänen muistelmistaan on tätä kautta luettavissa esiin poliittisia merkityksiä tai argumentaatiota. Koska ei ole mahdollista saada varmuutta siitä, missä määrin Churchill tahallisesti pyrki poliittiseen argumentaatioon esimerkiksi kansakuntien kuvauksilla, keskeiseksi niihin kytkeytyvän argumentaation tulkinnessa nousee oma roolini tämänkaltaisten

⁸⁴ Ashley 1966, 89.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ramsden 2003, 120.

⁸⁷ Ks. esim. Plumb 1969, 139–140; Weidhorn 1973, 8–9, 229–230, 236–238.

⁸⁸ Blake 1996, 49.

merkitysten lukijana ja tulkitsijana. Massojen ja helppotajuisuuden tavoittelu saattoi tehdä hänestä huonon historioitsijan, mutta merkittävämpää politiikan tutkimuksen kannalta on, että se mahdollisti hänelle oman näkökulmansa ja ajattelunsa esittämisen osana historiankirjoitustaan sekä lukijan ajatteluun ja kokemukseen vetoamisen kansakunnalle ominaisiksi katsottujen piirteiden kaltaisilla vaikeasti todennettavissa olevilla mutta intuitiivisesti todentuntuisilla elementeillä. Blaken toteamus antaa myös jälleen yhden todisteen siitä, että Churchillin suhde historiaan ja historiankirjoitukseen jäsenyi voimakkaasti hänen oman ajattelunsa ja kokemustensa perusteella.

Churchillia käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta löytyy myös viitteitä siitä, ettei Churchillin suhde historiaan ja historiankirjoitukseen selity pelkästään hänen omalla ajattelullaan, mielipiteillään tai käsityksillään historiasta. Osa hänen näkemyksistään historiasta ja historiallisesta tiedosta kytkeytyy läheisesti laajempaan jo Reynoldsin omassa tutkimuksessaan huomioimaan whiggistiseen historiantutkimuksen traditioon. Tradition peruspiirteiden läpikäynti on keskeistä pohdittaessa kansallisten erityispiirteiden kuvausten suhdetta Churchillin ajatteluun, koska se auttaa paitsi suhteuttamaan Churchillin ajattelua osaksi laajempaa historiallista traditiota, myös hahmottamaan yleisemmin sitä, millainen suhde historialla, politiikalla ja kansanluonteisiin liittyvällä kielenkäytön tavalla saattoi Churchillin ajattelussa olla.

Whiggistisen tradition tarkempaa käsittelyä ajatellen keskeinen teos on Victor Fesken *From Belloc to Churchill: Private Scholars, Public Culture and the Crisis of British Liberalism 1900–1939*⁸⁹. Feske käy teoksessa läpi Churchillin historiankirjoitusta osana whiggististä historiankirjoituksen ja historiatulkinnan traditioita. Teos keskittyy periaatteessa Churchillin historiankirjoitukseen ennen toista maailmansotaa, mutta John Ramsden on todennut toisen maailmansodan muistelmien edustavan Churchillin kohdalla Fesken käsittelemän ajatustradition varsinaista huipentumaa⁹⁰. Feske määrittelee aiemmin käsittelemäni David Reynoldsin tutkimuksen tavoin whiggistisen historiakäsityksen tavaksi tulkita Englannin historia vapauksien ja oikeuksien lisääntymisen sekä parlamentin ja perustuslain kehittymisen voittokulkuna⁹¹. Feske liittyy kuitenkin tähän traditioon myös aiemmin käsiteltyjen kirjoittajien vähälle huomiolle jättämiä Churchillin poliittisen toiminnan arvioinnin kannalta kiinnostavia elementtejä. Hän esimerkiksi toteaa, että whiggistiseen traditioon kuuluneet historioitsijat uskoivat vahvasti historian moraalisuuteen ja sen moraaliseen arviointiin sekä katsoivat moraalisen edistyksen ja moraalisen toiminnan perustan olevan menneisyydessä⁹². Feske liittyy teoksessaan Churchillin suoraan osaksi whiggististä historiantutkimuksen traditioita. Hän esittää Churchillin pitäneen kirjoituksissaan kiinni whiggistisen tulkintatavan peruspiirteistä ja muovanneen tradition tulkintavasta osan brittien enemmistön hyväksymää yleisnäkemyttä saarensa

⁸⁹ Feske 1996.

⁹⁰ Ramsden 2003, 120

⁹¹ Feske 1996, 2.

⁹² Emt, 3.

historiasta.⁹³ Lisäksi Feske esittää Churchillin kytkeytymisen lisäamaan perinteiseen whiggistiseen kertomukseen vallankäyttöön ja sen hankintaan liittyviä elementtejä.⁹⁴

Fesken edellä mainitut huomiot Churchillin historiankirjoituksesta ovat konkreettinen todiste siitä, että Churchillin muistelmat kytkeytyvät osaksi laajempaa historiankirjoituksen traditioita ja niiden perusteella vaikuttaa, että Churchillin historiankirjoituksella saattoi olla myös hänen teostensa välitöntä ilmestymisajankohtaa laajempi poliittinen ulottuvuus. Reynolds ei tutkimuksessaan varsinaisesti kiinnitä huomioita tähän mahdollisuuteen, vaikka käsitteleeikin Churchillin kytkestä whiggistiseen historian tulkintatraditioon. Pelkkä kansallisen historian poliittisen tulkintatavan huomioiminen ei kuitenkaan riitä whiggistisen tulkintasuuntauksen ja kansakunnalle ominaisiksi katsottujen pirteiden kuvausten käytön mahdollisen yhteyden perusteeksi. Vaikka Feske toteaaakin whiggistisen tulkintatradition saaneen maailmansotien välillä myös kansainvälisiä ulottuvuuksia⁹⁵, liittyy traditioon kytkeytynyt ajatus historiallisesta kehityksestä tai edistyksestä vahvasti Britannian historiaan ja sen avulla voi tämän vuoksi tulkita lähinnä Churchillin Britanniaan liittyviä kuvauksia. Keskeistä kansalle ominaisiksi oletettuihin piirteisiin liittyvän kielenkäyttötavan yleisemmän arvioinnin kannalta onkin traditioon liitettyjen ajattelijoiden yleinen käsitys historian tarkoituksesta ja historian tai historioitsijan yhteiskunnallisesta asemasta. Käsityksen esittely tässä yhteydessä selkeyttää huomattavasti sitä, miksi Churchill suuntasi historiankirjoituksensa ensisijaisesti tavalliselle kansalle. Käsityksen läpikäynti tuo ilmi myös sen, miten kansanluonnekäsitykset saattaisivat liittyä yleisemmin Churchillin historiankirjoitukseen tai hänen tapansa jäsentää politiikkaa.

Keskeisin elementti whiggistien suhteessa historiankirjoituksen merkitykseen on Fesken mukaan se, että historiankirjoitus oli whiggisteille yksi omaa aikaansa koskevan julkisen keskustelun tai poliittisen osallistumisen muoto.⁹⁶ Churchillia Feske pitää erinomaisena esimerkkinä tämänkaltaisesta julkisesta historioitsijasta ja esittää, että Churchillin historiankirjoitus oli hänen poliittisen toimintansa ja puheidensa suora jatke⁹⁷. Churchillin ensimmäisen maailmansodan muistelmista Feske toteaa vielä erikseen, että Churchill tarkoitti ne palvelemaan vain julkista keskustelua vanhan whig-tradition hengessä⁹⁸. Ajatus historiankirjoituksesta julkisen keskustelun elementtinä antaa yhden tärkeän lisävivahteen Churchillin, hänen historiankirjoituksensa ja kansanluonnekuvausten käytön välisen suhteen pohdintaan. Vaikuttaisi mahdolliselta, että Churchill ei pyrkinyt kirjoittamaan historiaa akateemisia historioitsijoita laajemmalle yleisölle ainoastaan

⁹³ Emt, 12.

⁹⁴ Emt, 188–189.

⁹⁵ Emt, 169.

⁹⁶ Emt, 238.

⁹⁷ Emt, 195.

⁹⁸ Emt, 13.

suosion tai oman näkökulmansa korostamisen toivossa. Hänelle historiankirjoitus oli mahdollisesti yksi tapa käydä julkista keskustelua ja tehdä politiikkaa siinä missä esimerkiksi puheet parlamentissa tai neuvottelut muiden maailman suurvaltojen johtajien kanssa. Historiankirjoitus oli hyvä tapa esittää oman ajattelun perusteita tai ratkaisujen taustaa laajemmalle yleisölle. Mikäli Churchillin teokset oli tarkoitettu ensisijaisesti osaksi yleistä yhteiskunnallista keskustelua, saattoi yleinen vakuuttavuus ja todentuntuisuus olla tieteellistä täsmällisyyttä tai todennettavuutta tärkeämpää.

Kuten esitin aiemmin, myös Reynolds huomioi omassa tutkimuksessaan Churchillin halun keskustella muistelmissa omilla tulkinnoillaan ja mielipiteillään tärkeäksi katsomistaan asioista. Hänen tutkimuksessaan muistelmien kontekstin läpikäynti rajoittuu kuitenkin lähinnä toisen maailmansodan historiallisista tapahtumista ja niiden syistä tehtyjen erilaisten keskenään kilpailevien tulkintojen sekä muistelmien kirjoitusajankohdan poliittisen tilanteen käsittelyyn. Tämän vuoksi Reynoldsin tutkimusta leimaa taipumus tulkita esimerkiksi whiggistiset piirteet Churchillin historiankirjoituksessa yksinkertaiseksi tasoltaan heikoksi historiankirjoitukseksi eikä hän huomioi mahdollisuutta, että kirjoitustavan taustalla voisi mahdollisesti olla Churchillin oma tapa ymmärtää historiankirjoituksen rooli politiikan teon osana. Tämän roolin ymmärtäminen on tutkielmaani ajattelun keskeistä, koska pohdin omassa työssäni erityisesti sitä, millaisia tavoitteita Churchill mahdollisesti ajoi kansanluonnekuvauksia käyttämällä ja millaisiin ajattelutapoihin kuvausten käyttö perustui.

Historian merkitys ei Fesken mukaan rajoittunut whiggistisessä traditiossa pelkästään julkiseen keskusteluun, vaan sillä saatettiin myös pyrkiä opettamaan tai kasvattamaan yleisöä ja erityisesti vaikuttamaan yleisön arvomaailmaan⁹⁹. Feske toteaa whig-historian tehtävänä olleen välittää ja muovata 1700-luvulla syntynyt aristokraattinen, sivistyneistön sosiaalista, poliittista ja kulttuurista yhtenäisyyttä korostanut ilmaisutapa ja tämän yhteisön jakamat käsitykset sosiaalisista ja poliittisista tosiasioista kansankielelle¹⁰⁰. Churchillista Feske toteaa tämän ymmärtäneen erityisen hyvin, että tapahtumien moraalinen arviointi liittyi väistämättä julkisena historioitsijana toimimiseen¹⁰¹. Nämä huomiot ja edellä käsitelty whig-historian tapa ymmärtää historia moraalisesti merkittävänä seikkana antavat tärkeitä lisätietoja Churchillin historiankirjoituksen ja kansallisten ominaispiirteiden kuvausten mahdollisesta liittymisestä toisiinsa. Ne antavat esimerkiksi viitteitä siitä, että Churchillin kansakuntien kuvausten käyttöön saattoivat vaikuttaa kansanluonteen käsitteeseen ja käsitteeseen kytkeytyneen kielenkäyttötavan erityispiirteiden ohella myös muut esimerkiksi hänen sosiaaliseen asemaansa liittyvät seikat. Lisäksi Churchillin halu

⁹⁹ Emt, 6.

¹⁰⁰ Emt, 3–4. Tämän poliittisen ja sosiaalisen eliitin luonnetta ja koostumusta käsittelee tarkemmin Stefan Collini (Collini 1991).

¹⁰¹ Emt, 222.

nostaa historiallisten tapahtumien moraalinen arviointi historioitsijan roolissa keskeiseen asemaan tuo esiin jälleen uuden tavan, jolla hän saattoi käyttää kansallisten ominaispiirteiden kuvauksia julkisen keskustelun ja politiikan välineenä.

Fesken tutkimuksen ongelma on sen varsin kapea ymmärrystapa politiikasta ja poliittisesta toiminnasta. Tämä tulee hyvin ilmi Fesken todetessa, että whig-historia muuttui poliittisesti harmittomaksi toisen maailmansodan aikana sen jälkeen, kun se muodostui osaksi Britannian kansallista historiaa¹⁰². Oman tutkielmani keskeinen ajatus on poliittisen lukemisen perusidea seuraten, ettei käsiteltävä asia ole varsinaisesti milloinkaan poliittisesti harmiton tai merkityksetön, vaan esimerkiksi yleisesti hyväksytyssä tulkinnassa on runsaasti politiikan tutkimuksen kannalta kiinnostavia elementtejä. Lisäksi poliittisia elementtejä on luettavissa esiin myös ilmiöistä, joita tekijä itse ei ole käsittänyt poliittisiksi eli poliittisuus voi olla myös tahatonta ja vaatia tutkijalta kykyä lukea se esiin käsiteltävästä asiasta. Tästä näkökulmasta lähes kaikista ilmiöistä on aina asian tulkinnallisuus ja tulkinnalliset elementit huomioimalla löydettävissä poliittiseksi tulkittavissa olevia elementtejä. Fesken teos ei myöskään huomioi tai pohdi millään tavoin sitä, miten Churchillin teosten luonne muistelmoina mahdollisesti vaikutti hänen tavoitteisiinsa, tulkintoihinsa historiasta tai tapaansa esittää ne. Teoksen yleisen lähestymistavan vuoksi siitä puuttuvat myös kaikki huomiot siitä, mikä on whig-tradition suhde Churchillin tapaan käyttää kieltä. Kielenkäytön tapojen mahdollisen poliittisen sisällön ja muistelmien merkityksen käsittely edellyttääkin yleisempiä teoreettisia näkökulmia, joita käsitelen seuraavassa luvussa.

Ennen edellä mainittujen teoreettisten näkökulmien käsittelyä on kuitenkin tarpeen käsitellä vielä lyhyesti Churchillin poliittista ajattelua yleisesti määrittäneitä piirteitä. Käsittely auttaa vastaamaan esimerkiksi siihen, voiko kansanluonteisiin liittyneen tutkimuksen käsittelyn yhteydessä esittämäni oletusta käsitteen liittymisestä Churchillin konservatiivisiin ajattelutapoihin pitää perusteltuna hänen ajattelustaan tehdyn tutkimuksen valossa. Yleinen Churchillin poliittista ajattelua tutkineiden kirjoittajien näkemys hänen ajattelustaan on, ettei se perustunut yhteen yksittäiseen poliittiseen ideologiaan tai ajattelumalliin. Sen sijaan hänen katsotaan olleen poliittinen toimija, joka ei sitoutunut suoraan mihinkään yhtenäiseen poliittiseen ajatussuuntaan tai puolueeseen vaan muovasi poliittisia kantojaan tilanteen mukaan ja hänen tavoitteenaan oli esimerkiksi eri puolueiden näkökannat yhdistävän yleisen konsensuksen luominen Britannian sisäpolitiikassa.¹⁰³ Vaikka esimerkiksi A.J.P. Taylor on esittänyt Churchillin olevan poliittisen ajattelunsa ristiriitaisuudesta huolimatta pohjimmiltaan konservatiivi¹⁰⁴, lienee selvää, etteivät kansanluonnekäsitykset ja niihin liittyvä kielenkäyttö kytkeydy Churchillin poliittisessa toiminnassa pelkästään konservatiiviseen

¹⁰² Emt, 235–236.

¹⁰³ Churchillin poliittisen ajattelun luonteesta ks. esim. Feske 1996, 189–190; Gilbert 1981, 2, 5; Taylor 1969, 11.

¹⁰⁴ Taylor 1969, 12.

poliittiseen ajatteluun, vaan kuvausten käyttöön vaikuttaa myös muita tekijöitä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi edellä laajasti käsitelty Churchillin tapa ymmärtää historia julkisen poliittisen keskustelun muotona tai hänen tapansa käsittää historia ensisijaisesti oman kokemuksensa avulla.

Churchillin varsinaisesta poliittisesta ajattelusta tehtyjä huomioita mielenkiintoisempi seikka tässä yhteydessä on Steven James Lambakiksen esittämä ajatus historian kytkeytymisestä Churchillin ajattelussa valtion johtamiseen. Lambakis esittää, että Churchillin mielestä valtiomiehen ei tullut toimia teoreettisten järjestelmien varassa vaan hänen tuli sen sijaan kiinnittää huomiota erilaisiin historiallisiin traditioihin ja tapahtumiin¹⁰⁵. Historia tarjosi hänen mukaansa Churchillille perustan myös laajemmille johtopäätöksille jokapäiväisistä rakenteista ja tapahtumista¹⁰⁶. Näiden huomioiden perusteella historia tarjosi Churchillille pohjan paitsi julkiselle keskustelulle myös sen arvioinnille, miten poliittista valtaa tuli käyttää ja miten esimerkiksi erilaisiin ajankohtaisiin tapahtumiin tuli reagoida. Manfred Weidhornin näkemys, jonka mukaan Churchill pyrki kansainvälisessä diplomaattisessa kanssakäymisessä hahmottomaan historiallisen tietämyksensä avulla toisen osapuolen tilanteen ja ne oletukset joiden varassa tämä toimi¹⁰⁷, viittaa vahvasti siihen, että Churchillin ajattelussa esimerkiksi kansojen ominaispiirteistä tehdyt oletukset olivat osa tämänkaltaista valtion johtamisessa tarvittavaa osaamista. Churchillin muistelmien suhteesta hänen käsityksiinsä valtion johtamisessa tarvittavista taidoista kertoo puolestaan varsin paljon Algis Valiunasin huomio, jonka mukaan Churchillin tavoitteena oli saada teostensa lukija ymmärtämään sotaa valtiomiehen näkökulmasta¹⁰⁸.

Edellä käsiteltyjen näkemysten perusteella vaikuttaa mahdolliselta, että kansanluonteet olivat Churchillin poliittisessa ajattelussa jonkinlaista valtion jokapäiväisessä johtamisessa tarvittavaa osaamista, jota hän mahdollisesti pyrki välittämään muistelmiensa lukijoille. Se, ettei Churchill halunnut tukeutua poliittisessa toiminnassa yksityiskohtaisiin teoreettisiin järjestelmiin vaan luotti teorioita enemmän historiallisista tapahtumista ja perinteistä rakennettuun kuvaan todellisuudesta, selkeyttää jälleen sitä, miksi ja miten kuvaukset ja oletukset eri kansoille ominaisista piirteistä saattoivat liittyä hänen ajatteluunsa. Käsiteltyjen perusteella politiikan tuli hänen mielestään perustua käytännön osaamiseen. Tällöin sillä, oliko toiminnan perusta teoreettisesti todennettavissa, ei mahdollisesti ollut hänelle suurta merkitystä.

Tässä luvussa esittelemieni näkemysten valossa on mahdollista todeta, että Churchillin historiakäsitys ja poliittinen ajattelu koostuvat useista keskenään ristiriitaisista elementeistä. Ristiriitaisuus on mahdollisesti syynä siihen, ettei Churchillin poliittista toimintaa ole käsitelty vielä

¹⁰⁵ Lambakis 1993, 17.

¹⁰⁶ Emt, 19.

¹⁰⁷ Weidhorn 1973, 166.

¹⁰⁸ Valiunas 2002, 173.

toistaiseksi oman tutkielmani tavoitteita vastaavasta näkökulmasta. Käsitellyistä teoksista lähimpänä omaan tutkielmani näkökulmaa on David Reynoldsin Churchillin muistelmia käsittelevä teos, josta kuitenkin puuttuu halu liittää muistelmat laajemmin osaksi Churchillin ajattelua tai historiakäsitystä. Tätä teki käsitellyistä tutkimuksista ainoastaan Victor Fesken teos, jonka puutteeksi totesin sen liian kapean näkemyksen politiikasta sekä sen, ettei se huomioi millään tavoin muistelmien erityisluonnetta suhteessa muihin kirjallisen ilmaisun muotoihin. Tämän perusteella oma työni on kenties tietyllä tavalla Fesken ja Reynoldsin tutkimusten yhdistelmä. Lisäksi Churchillin eri kansakunnille ominaisiksi katsomien piirteiden kuvausten analysoinnin avulla on mahdollista sekä konkretisoida näitä tutkimuksia enemmän erilaisten poliittisten ajattelutapojen näkymistä Churchillin ajattelussa että liittää hänen kielenkäyttönsä osaksi laajempia tiettyyn aikaan liittyviä kielellisiä rakenteita. Tähän tarkoitukseen sopivia teoreettisia näkökulmia käyn läpi seuraavaksi.

4. Teoreettisia näkökulmia kansanluonteiden poliittisen merkityksen analysointiin

4.1. Aika, konteksti ja politisointi

Keskeinen tutkielmani teoreettinen lähtökohta on keskittyminen käsitteisiin ja käsitehistoriaan. Kaksi tämän teoriasuuntauksen keskeisintä ajattelijaa ovat saksalainen historioitsija Reinhart Koselleck ja brittiläinen politiikantutkija Quentin Skinner. En käytä kummankaan ajattelua sellaisenaan tutkielmani teoreettisena lähestymistapana vaan hyödynnän molempien ajattelun omalle työlleni tarjoamia mahdollisuuksia ja pohdin niitä suhteessa omaan tutkimuskysymykseeni. Voisikin siis todeta, että pyrin tässä luvussa Skinnerin ja Koselleckin teorioita hyödyntämällä rakentamaan oman käsitehistoriallisen tutkimusotteeni. Tämän tutkimusotteen avulla kykenen käsittelemään Churchillin kansanluonteisiin liittyvän käsitteistön ja ajattelutapojen käyttöä sekä niitä elementtejä, joiden olen aiemmissa luvuissa todennut määrittävän kansanluonteen käsitettä sekä Churchillin suhdetta historiaan ja sen kirjoittamiseen. Käsitelen ensin Koselleckin ajattelun tutkimukselleni hyödyllisiä elementtejä ja täydennän sen jälkeen hänen ajatteluaan sopivin osin Quentin Skinnerin teoreettisilla näkemyksillä ja Kari Palosen käsityksellä politiikasta sekä hänen kehittelemällään politisoinnin käsitteellä.

Reinhart Koselleckin teoretisoinnin keskeinen lähtökohta on inhimillisen toiminnan hahmottaminen käsitteiden avulla. Koselleckin ajatuksia ensimmäisenä angloamerikkalaiselle lukijakunnalle välittänyt Melvin Richter on kuvannut Koselleckin tuotantoa pyrkimyksenä hahmottaa

menneisyydessä tapahtunutta ajattelua¹⁰⁹. Koselleckin kehittelemistä menneen ajattelun hahmottamisen keinoista erityisesti kaksi on työni kannalta kiinnostavia. Toinen on Koselleckin aikaan ja erityisesti sen kokemiseen liittyvä teoretisointi ja toinen hänen hyvin omaleimainen lähestymistapansa käsittehistoriaan. Lähestymistavasta käytetään yleensä sen saksankielistä nimeä *Begriffsgeschichte* mutta viitataan lähestymistapaan jatkossa siihen termillä käsitteiden historia, koska se tekee suuntauksen käsittelystä sujuvampaa. Lisäksi termi kuvaa suuntausta varsin hyvin, koska sen olennaisin erityispiirre on keskittyminen kielessä ilmenevän käsitteiden historiallisen muutoksen analyysiin¹¹⁰. Ennen kyseisen tutkimustradition käsittelyä on kuitenkin syytä käsitellä niitä keinoja ja käsitteitä, joilla Koselleck pyrkii jäsentämään ajan kokemisen tapoja, koska näiden keinojen avulla on mahdollista pyrkiä hahmottamaan perinteisen kanainvälisen politiikan teorian unohtamaa yksilön historiallista kokemusta. Kokemukseen keskittyvä lähestymistapa tarjoaa hedelmällisen peruslähtökohdan Churchillin kansanluonnekuvausten käytön ymmärtämiseen, koska kokemuksella oli keskeinen merkitys Churchillin tapaan ymmärtää politiikka ja historia.

Koselleckin keskeinen ajan kokemiseen ja sen kokemisessa historian kuluessa tapahtuneisiin muutoksiin liittyvä teesi on ajatus niin kutsutusta satula-ajasta aikavälillä 1750–1850. Inhimilliset toimivat tulivat Koselleckin mukaan tämän ajanjakson aikana tietoiseksi oman toimintansa historiallisuudesta eli siitä, että kaikki inhimillinen toiminta tapahtuu jonakin tiettyinä historiallisena aikana.¹¹¹ Havainnon seurauksena käsitteet alkoivat saada merkityksiä, joihin liittyi tulevan odottaminen ja muutoksen mahdollisuus¹¹². Esseekokoelmaan *Futures Past* sisältyvässä esseessä Koselleck käy läpi tapoja, jolla muutos vaikutti tapoihin ymmärtää historia ja sen merkitys esimerkiksi politiikan teossa¹¹³. Artikkelin keskeinen ajatus on, että historian käsitteessä tapahtuneet muutokset ovat tehneet mahdottomaksi yksittäisten historiallisten esimerkkien käyttämisen esimerkiksi poliittisten ratkaisujen apuvälineenä. Syy muutokseen on siinä, että historian ei enää uudella ajalla ajatella toistavan itseään vaan etenevän kohti maailmaa, jonka olosuhteet poikkeavat huomattavassa määrin aiemmista historiallisista olosuhteista. Kansanluonteen käsitteen suhde aikaan vaikuttaa Koselleckin esittämien vaihtoehtojen valossa moniselitteiseltä, koska sen voima perustuu aiemman tutkimuksen perustella sekä yksittäisten historiallisten esimerkkien hyödyntämiseen että tulevaisuuden ennakkointiin. Käsitteen varsinaisesta teoreettisesta luonteesta ole ei mahdollista sanoa mitään yksiselitteistä. Tärkeintä tämän työn kannalta onkin se, että Koselleckin tapa liittää yksittäiset käsitteet yleisesti yleisiin ajan kokemisen tapoihin tekee

¹⁰⁹ Richter 1987, 259.

¹¹⁰ Richter 1986, 613.

¹¹¹ White 2002, x.

¹¹² Koselleck 2002, 5.

¹¹³ Koselleck 2004a, 26–42.

käsitteiden ja kokemuksen erilaisten suhteiden teoreettisesta arvioinnista yleensä mahdollista ja tarjoaa erilaisia vaihtoehtoja tämän suhteen hahmottamiseen.

Toinen keskeinen Koselleckin ajattelun tarjoama teoreettinen näkökulma kansallisten ominaispiirteiden kuvausten ja ajan kokemisen välisen suhteen analyysin on Churchillin oman ajan jäsenystävän arvioiminen kuvauksia apuna käyttäen. Tämän tyyppisen seikan tutkimiseen soveltuu Koselleckin esittelemä käsitepari kokemustila – odotushorisontti. Käsitepari on Koselleckille keino jäsentää yksilön tai yhteisön kokemusta suhteessa menneisyyteen tai tulevaan. Kokemustilakäsitteellä Koselleck tarkoittaa tapoja, jolla toimijan konkreettiset ja alitajuiset kokemukset menneisyydestä ilmenevät tämän tavassa käsittää kulloinkin nykyaika. Odotushorisontti puolestaan tarkoittaa ajatusta, jonka mukaan toimijan nykyiset kokemukset vaikuttavat siihen, mitä tulevaisuudelta odotetaan¹¹⁴. Koselleck toteaa että vaikka käsitteet liittyvät läheisesti toisiinsa, ne eivät täysin vastaa tosiaan eli menneisyyden avulla ei voida koskaan hahmottaa tulevaa täydellisesti¹¹⁵. Erityisen mielenkiintoinen on Koselleckin esittämä ajatus siitä, että politiikan tehtävänä on pyrkiä kokemustilan ja odotushorisontin mahdollisimman saumattomaan yhdistämiseen¹¹⁶.

Kuten edellisessä luvussa huomioin, Churchill jäseni suhdettaan historiaan vahvasti oman kokemuksensa avulla. Tämän vuoksi kokemustilan ja odotushorisontin muodostama käsitepari tarjoaa toimivan teoreettisen lähestymistavan Churchillin kansakuntien kuvausten käyttötapojen analysoimiseen. Samaan tapaan kuin hänen ajan ja käsitteiden suhdetta koskeneissa ajatuksissaan myös kokemustilan ja odotushorisontin käsitteissä tämän tutkielman kannalta olennaisinta on se, mitä tämän käsiteparin teoreettinen hyödyntäminen mahdollistaa. Se antaa teoreettista tukea sekä ajatukselle käsitteiden ja henkilökohtaisen kokemuksen välillä olevista mahdollisista yhteyksistä että huomioi tämän yhteyden mahdollisen näkymisen poliittisessa toiminnassa ja vaikutuksen siihen.

Koselleckin yleisessä käsitehistoriallisessa lähestymistavassa keskeisin lähtökohta on kielellisten argumenttien esitystapojen analyysi. Koselleck pyrkii omien sanojensa mukaan tutkimaan käsitteitä sosiaalisten tai poliittisten muutosten ilmentäjinä¹¹⁷. Hän pyrkii tähän tavoitteeseen keskittymällä pääasiassa kielenkäytössä ja käsitteissä historian kuluessa tapahtuneiden muutosten analyysiin. Parhaiten kielen asema tutkimustradition keskeisimpänä lähtökohtana käy ilmi Koselleckin toteamuksesta, jonka käsitteiden historiaan keskityttäessä käsitteessä tapahtuneet muutokset on

¹¹⁴ Koselleck 2004b, 260–261.

¹¹⁵ Emt, 261.

¹¹⁶ Emt, 272.

¹¹⁷ Koselleck 2004c, 79.

selvitettävä ennen käsitteeseen liittyvään kontekstiin perehtymistä¹¹⁸. Lähestymistavan mahdolliset hyödyt suhteessa tutkimusongelmaani käyvät puolestaan ilmi, kun Koselleck toteaa samassa kirjoituksessa käsiteiden historian olevan keino historiallisten ja nykyisten käsitteiden käytön yhtäläisyyksien ja erojen huomioimiseen¹¹⁹. Juuri keskittyminen kieleen ja yhdessä käsitteessä ilmeneviin muutoksiin tuo kokemuksellisen elementin ohella teoretisoinnin lähimmäksi omaa tutkimusotettani. Käsitteessä ilmenevien muutosten tarkastelua ei ole pakko rajoittaa yhteen termiin, sillä Koselleck esittää, että samoista asioista voidaan puhua myös eri nimillä ja eri asioista samoilla nimillä¹²⁰. Tämä lisäys on työni kannalta keskeinen, sillä Churchill ei käytä muistelmissaan käsitettä ”national character” ja kuvaa kansakuntia muistelmissa yleensä hyvin monilla eri termeillä.

Koselleckin teoretisointi jää kuitenkin Churchillin muistelmien analysoinnin kannalta osin puutteelliseksi. Vaikka Koselleck asettaa yhdeksi keskeiseksi käsitteiden historiaan keskittyvän analyysin tavoitteeksi käsitteen poliittisten tai sosiaalisten sisältöjen tutkimisen historiallisen lähdeaineiston avulla¹²¹, ei hänen ajattelunsa tarjoa sellaisenaan juuri mahdollisuuksia näiden sisältöjen laajempaan esimerkiksi kielenkäytön historialliset asiayhteydet huomioivaan analyysiin. Koska on selvää, että Churchillin muistelmien käsittely edellyttää myös tämän elementin huomioimista, käsittelen seuraavaksi muun muassa juuri kyseiseen seikkaan keskittyvän Quentin Skinnerin teoretisoinnin antia omalle tutkielmalleni.

Skinnerin teoreettisten lähestymistavan kaksi ehkäpä leimallisinta piirrettä ovat toisaalta tekstien ymmärtäminen tekoina ja toisaalta tekstien merkityksen ja tarkoituksen tulkinta suhteessa siihen asiayhteyteen, jossa teksti aikanaan kirjoitettiin. Skinner käyttää tavastaan tulkita tekstit jonkin tyyppisinä tekoina nimitystä illokutionaarisen toiminnan teoria. Sen perusajatus on, etteivät tekstit ole koskaan pelkästään tekstejä vaan ne on kirjoitettu jotakin tiettyä tarkoitusta varten, esimerkiksi puheenvuorona poliittiseen väittelyyn tai huomion kiinnittämiseksi johonkin kyseisenä aikana vallitsevaan ongelmaan. James Tully on tiivistänyt kyseisen ajatuksen toteamalla, että illokutionaarinen lähestymistapa pyrkii selvittämään, mitä kirjoittaja pyrki tekstillään jossakin historiallisessa tilanteessa sanomaan ja millaisia merkityksiä hän halusi tekstillään olevan¹²². Skinner on itse todennut illokutionaarisen toiminnan ymmärtämisen olevan tärkeää, koska se auttaa kiinnittämään huomiota niihin tapoihin, joilla kieltä konkreettisesti käytetään erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa¹²³.

¹¹⁸ Emt, 83.

¹¹⁹ Emt, 90.

¹²⁰ Koselleck 1972, xxii.

¹²¹ Koselleck 2004c, 80–81.

¹²² Tully 1988, 8–9.

¹²³ Skinner 2002a, 104–105.

Samaan tapaan kuin Kosellekin teoretisoinnin yhteydessä, myös illokutionaarisen toiminnan teoriassa tärkeintä tutkielmani kannalta on yleisesti sen ajatus siitä, että tekstit on mahdollista tulkita jonkinlaisina poliittisina tekoina. Siihen, millaisia nämä erilaiset teot voivat olla, palaan tarkemmin muistin politiikkaa muistelmien yleisiä funktioita käsittelevässä luvussa 4.2. Pelkkä tekstien tulkinta tekoina ei kuitenkaan riitä tutkielmani teoreettiseksi näkökulmaksi, sillä edellä on useasti tullut ilmi, että kansanluonteiden poliittiseen käyttöön liittyy mahdollisesti myös elementtejä, jotka on mahdollista ymmärtää vain kiinnittämällä huomiota käsitteen ominaispiirteisiin ja käsitteeseen liittyviin ajattelutapoihin. Lisäksi tekstin tulkitseminen vain poliittiseksi teoksi ei huomioi lainkaan kielenkäyttöön ja kokemukseen liittyviä tekijöitä, jotka nostin edellä keskeiseksi osaksi Churchillin ajattelun ymmärtämistä. Omia tavoitteitani ajatellen muistelmien tulkitseminen yksiselitteisesti poliittiseksi teoksi on siis liian rajallinen näkökulma¹²⁴.

Toinen keskeinen elementti Skinnerin ajattelussa on vaatimus siitä, että käsiteltävän poliittisen ajattelijan ajattelu on aina suhteutettava osaksi kyseisenä aikana vallinnutta historiallista tilannetta¹²⁵. Skinner korostaa historiallisen kontekstin huomioimista olennaisena keinona hahmottaa tekstin kirjoittajan oma näkökulma asioihin, josta esimerkiksi käsiteltävässä tekstissä puhutaan¹²⁶. Huomion keskittämällä kontekstiin kyetään Skinnerin mukaan myös havainnoimaan mahdollisia katkoksia tutuilta vaikuttavien käsitteiden käytössä. Kontekstin tutkimisen avulla on siis mahdollista arvioida, onko jonkin historiallisen tekstin kirjoittaja käyttänyt esimerkiksi nykyaikana käytössä olevaa käsitettä tavalla, joka ei vastaa nykyistä käsitteen ymmärrystä.¹²⁷ Kiinnittämällä Skinnerin teorian tavoin huomiota jossakin määrin myös muistelmien kirjoittamisen kontekstiin olen jo aiemmissa luvuissa kyennyt löytämään Churchillin kansanluonteiden käytöstä mielenkiintoisia yhtymäkohtia brittiläisiin historiankirjoitukseen yleisemmin, mikä osoittaa kontekstin huomioimisen merkityksen oman työni kannalta.

Syy siihen, miksi en keskity puhtaasti kansanluonnekuvausten erilaisiin käyttökonteksteihin, löytyy toisaalta omasta tutkimuskysymyksestäni ja toisaalta edellä läpikäydystä aiemmasta tutkimuksesta. Tutkimuskysymykseeni vastaamisen kannalta keskeisiä ovat ne tavat, jolla Churchill itse kansakuntien kuvauksia käytti, mikä tarkoittaa käytännössä Churchillin omien kielenkäyttötapojen yksityiskohtaista analysointia. Tämän vuoksi keskityn ensisijaisesti Churchillin omassa kielenkäytössä ilmeneviin elementteihin enkä kohdista huomiotani historialliseen kontekstiin niin laajasti kuin Skinnerin teorian täysimääräinen hyödyntäminen vaatisi. Lisäksi, kuten aiemmista

¹²⁴ Skinnerin näkökulman rajallisuuden tekstien erilaisten poliittisten merkitysten tulkinnassa on huomionut myös Kari Palonen (Palonen 1994, 29).

¹²⁵ Skinner 1988, 50.

¹²⁶ Skinner 2002b, 53.

¹²⁷ Skinner 1988, 48–49.

luvuista on käynyt ilmi, sekä kansanluonteen käsitteestä että Churchillin muistelmista on tehty jo aiemmin historiallisten asiayhteyksien läpikäymiseen keskittyvää tutkimusta.

Yhteenvedona Skinnerin teoreettisista lähtökohdista ja niiden merkityksestä voi todeta, että teoriassa on oman työni kannalta sekä puutteita että kiinnostavia mahdollisuuksia. Kontekstia ja kirjoitusten teonomaaisuutta korostava lähestymistapa tarjoaa kiinnostavia mahdollisuuksia vastata omaan tutkimuskysymykseeni, koska sen avulla on mahdollista liittää Churchillin kansakuntien kuvausten käyttö osaksi laajempaa historiallis-poliittista keskustelua. En kuitenkaan sovello Skinnerin lähestymistapaa sellaisenaan, koska lähestymistapa ei mahdollista Churchillin kokemusmaailman ja kansakuntien kuvausten suhteen käsittelyä. Skinnerin teoretisointi ei sovellu sellaisenaan tutkielmaani myöskään sen vuoksi, että tarkastelen Churchillin kansanluonteisiin liittyvää kielenkäyttöä ensisijaisesti omasta ajastani käsin enkä vain osana Churchillin käymää aikalaiskeskustelua.

Esitellyt teoreettiset lähtökohdat tekevät käsitehistoriasta toimivan näkökulman Churchillin kansakuntien kuvausten käyttötapojen arvioimiseen, sillä se mahdollistaa sekä kansanluonnekäsitteen ja siihen liittyvien ajattelutapojen erityispiirteiden että kyseisten piirteiden mahdollisen poliittisen merkityksen analysoinnin. Lisäksi Koselleckin käsitehistoriallisen lähestymistavan täydentäminen soveltuvin osin Quentin Skinnerin teoretisoinnilla mahdollistaa Churchillin kansanluonteiden käytön liittämisen osaksi laajempaa historiallista asiayhteyttä. Lähestymistavan avulla on mahdollista analysoida myös kuvausten mahdollisia poliittisia sisältöjä, vaikka huomion kiinnittäminen näihin seikkoihin edellyttääkin käsitehistoriallisen tutkimusotteen täydentämistä vielä elementillä, joka liittää sen suoraan politiikan tutkimukseen.

Poliittista toimintaa retorisesta näkökulmasta tutkineen Kari Palosen teoreettiset näkemykset sopivat hyvin käsitehistoriallisen tutkimusotteen politiikan tutkimukseen kytkeväksi elementiksi, sillä Palonen korostaa teoretisoinnissaan tarvetta ymmärtää politiikka ja poliittinen toiminta mahdollisimman laajasti. Palosen näkemyksistä tutkielmani teoreettisen lähestymistavan kannalta keskeinen on erityisesti hänen käsityksensä poliittisen analyysin luonteesta ja politiikan tutkimuksen tutkimuskohteista. Palosen ajattelun keskeinen lähtökohta on, että poliittisia elementtejä on mahdollista löytää lähes mistä tahansa kielen avulla jäsennettävästä seikasta, koska kaikki kielelliset ilmaukset on aina mahdollista tulkita jollakin tasolla poliittisiksi väittämiksi, joille on mahdollista esittää myös vaihtoehtoinen tulkinta¹²⁸. Näin esimerkiksi jossakin tekstissä esitetyt väitteet on aina mahdollista tulkita poliittisiksi väitteiksi jossakin tietyssä asiayhteydessä¹²⁹.

¹²⁸ Palonen 1994a, 17–18.

¹²⁹ Palonen 1994b, 10.

Poliittisen tulkinnan mahdollisuus ei Palosen mukaan rajoitu ainoastaan niihin väitteisiin, joita väitteen esittäjä itse pitää poliittisina, vaan poliittisuus voidaan ulottaa koskemaan myös ”tahattomia” jonkin tekstin tulkinnallisia elementtejä kuten sen käsitteellisiä valintoja ja kerronnan tapaa¹³⁰. Palonen korostaa myös oman lukutapansa tavoitteena olevan tekstistä itsestään löytyvien tavoitteiden ja taustaoletusten analysointi, eli poliittisen analyysin kohteena voivat olla myös lukijan tekstistä esiin nostamat tekstin tavoitteet ja taustaoletukset¹³¹. Koska muistelmien perusteella ei ole aina mahdollista arvioida sitä, onko Churchillin kansanluonteisiin kytkeytyvä poliittinen argumentointi tarkoituksellista, sopii Palosen tulkitsijan omaa roolia poliittisten ilmiöiden etsinnässä ja käsittelyssä korostava lähestymistapa hyvin tutkielmaani osaksi. Keskeinen osa työni teoreettista näkökulmaa on, että tulkitsen Palosen teoretisoinnin mahdollistamalla tavalla itse Churchillin kansakuntien kuvauksia poliittisesta näkökulmasta ja pyrin näin lukemaan kuvauksista esiin poliittiseksi tulkittavissa olevia elementtejä.

Edellä mainittuun Palosen laajaan politiikan ja poliittisen toiminnan ymmärtämistapaan liittyy läheisesti myös hänen kehittämänsä politisoinnin käsite. Palonen määrittelee politisoinnin tavaksi tulkita mikä tahansa aiemmin epäpoliittisena pidetty ilmiö poliittisena ja nostaa tällä tavoin epäpoliittisena pidettyjä asioita poliittisen analyysin kohteeksi¹³². Politisoinnin käsitteen avulla kykenen sekä tutkimaan kanssakuntien kuvausten käyttöön muistelmissa mahdollisesti liittyviä poliittisia merkityksiä että yleisemmin tavoitteideni mukaisesti ulottamaan politiikan tutkimuksen käsittelemään poliittisiksi tulkittavissa olevia ilmiöitä, joihin on tieteenalalla kiinnitetty aiemmin vain vähän huomioita.

Palosen politiikkakäsityksen ja erityisesti politisoinnin käsitteen avulla pystyn liittämään kaikki teoreettisen viitekehylenei osa-alueet luontevasti sekä toisiinsa että osaksi politiikan tutkimusta laajemmin. Palosen teoretisointia hyödyntämällä saan lisäksi lisättyä teoreettiseen viitekehylenei kriittisen elementin, jolloin analyysiä ei tarvitse rajoittaa kapeasti Churchillin ajattelun ymmärtämiseen. Kriittinen elementti on välttämätön esimerkiksi arvioitaessa sitä, voisiko kansanluonnekäsitteiden käytön nähdä liittyvän jollakin hänen tavoin tapaansa ymmärtää poliittinen toiminta tai perustuuko Churchillin kuvausten käyttö osin yleisempiin ajattelutapoihin. Palosen ajattelussa on myös se vahvuus, ettei hän liitä poliittista ajattelua vain konkreettiseen poliittiseen toimintaan vaan ulottaa käsittehistoriaan liittyvän poliittisen ajattelun tutkimuksen koskemaan esimerkiksi erilaisten käsitteiden tulkintaa ja käyttöä¹³³ ja esittää sen ymmärtävän poliittisen ajattelun laajasti kaikenlaista poliittista toimintaa ohjaavana arviointina¹³⁴. Palosen teoretisointi

¹³⁰ Emt, 7.

¹³¹ Palonen 1994a, 15.

¹³² Palonen 1993, 11–12.

¹³³ Palonen 1996, 137.

¹³⁴ Ibid.

sopii siis hyvin sitomaan käsitteen käyttötapoihin ja niihin mahdollisesti kytkeytyvään poliittiseen ajatteluun keskittyvän analyysini osaksi politiikan tutkimusta.

Pelkkä Churchillin muistelmien kansakuntien kuvausten analysoinnin liittäminen politisoinnin käsitteen avulla osaksi politiikan tutkimusta ei kuitenkaan vielä riitä analyysin lähtökohdaksi. Palonen on itse huomauttanut, ettei jonkin ilmiön politisointiin riitä pelkkä jonkin asian poliittiseksi julistaminen, vaan se vaatii myös poliittisten valintojen mahdollisuuksien osoittamista ja konkretisoimista¹³⁵. Pysin tähän poliittisten valintojen ja tulkintojen mahdollisuuden konkreettiseen osoittamiseen edellä käsitellyllä käsitehistoriallisella lähestymistavalla sekä pohtimalla sitä, millaisia mahdollisuuksia poliittiseen argumentaatioon muistelmat kirjallisuuden lajina tarjosivat Churchillille. Ennen muistelmien poliittisten ulottuvuuksien käsittelyä on kuitenkin tarpeen pohtia lyhyesti sitä, mitä annettavaa käsitehistorian, poliittisen ajattelun, ja historiallisista tapahtumista kertomiseen mahdollisesti liittyvän poliittisen argumentaation toisiinsa kytkevällä lähestymistavalla voisi olla kansainvälisten suhteiden keskustelulle toimijan ja rakenteen keskinäisestä suhteesta.

Niin kutsuttua toimijan ja rakenteen ongelmaa pohtivassa teoreettisessa keskustelussa käsitellään yksittäisen toimijan suhdetta ja mahdollisesta vaikutusta häntä ympäröivään todellisuuteen sekä vastaavasti toimijaa ympäröivän todellisuuden vaikutusta toimijaan ja tämän toimintaan. Ongelmaan on kansainvälisten suhteiden asiaan kytkeytyvässä keskustelussa esitetty kolmea erilaista ratkaisua: 1) yksittäisen toimijan merkityksen korostamiseen keskittyvää individualismia 2) rakenteiden todellisuutta muovaavaa vaikutusta korostavaa strukturalismia tai 3) toimijoiden ja rakenteiden vuorovaikutusta painottavaa strukturationismia¹³⁶. Viimeaikaisessa kansainvälisten suhteiden teoriakeskustelussa ongelman yleisesti hyväksytyksi ratkaisuksi on vakiintunut yhteiskunnallisen toimijan ja tähän vaikuttavien rakenteiden vuorovaikutusta korostava strukturationistinen suuntaus¹³⁷. Ratkaisun etsimisen sijaan kysymystä pohtinut Colin Wight onkin esittänyt, että kansainvälisissä suhteissa tärkein kysymyksen pohdinnan tuoma hyöty on sen tarjoama mahdollisuus erilaisten empiirisessä tutkimuksessa tarvittavien teorioiden rakentamiseen¹³⁸.

Tutkielmani ei sovellu sellaisenaan tämän keskustelun osaksi, vaikka olen esittänyt Colin Wightin tavoin työni tavoitteeksi kansainvälisen politiikan tutkimuksen alan laajentamisen koskemaan uudenlaisia poliittisia ilmiöitä ja elementtejä. Tämä johtuu siitä, että keskustelussa esitettyjen teoreettisten mallien hyödyntämismahdollisuudet yksittäisen poliitikon ajattelutapojen käsittelyyn

¹³⁵ Palonen 2003, 182.

¹³⁶ Wendt 1987, 339.

¹³⁷ Jackson & Nexon 2003, 2–3.

¹³⁸ Wight 2006, 201.

ovat varsin vähäiset. Poliittinen toimija on keskustelussa samaistettu yleensä joko valtioon¹³⁹ tai alistettu täysin erilaisille yleisille kielellisille käytännöille¹⁴⁰. Myös ne kysymystä pohtineet teoreetikot, jotka tunnustavat yksilön erityisaseman rakenteissa toimivana toimijana, pyrkivät yksilön käsittelyn avulla havainnoimaan ainoastaan yksilön kokemuksen taustalla olevia tekijöitä tai yksilön toiminnassa ilmenevämpiä yleisiä lainalaisuuksia¹⁴¹. Tässä työssä on jo aiemmin käynyt useasti ilmi, ettei Churchillin kansakuntien kuvausten tai niihin liittyneiden ajattelutapojen poliittista käyttöä ole mahdollista ymmärtää, ellei pyritä hahmottamaan hänen kielenkäyttöön liittyneitä yleisiä periaatteita. Selvää on kuitenkin myös, ettei kuvausten käyttöä kyetä hahmottamaan myöskään ilman hänen omaan kokemukseensa liittyvien tekijöiden huomioimista.

Vaikkei yksilön kokemukseen tai kielenkäyttöön ole aiemmin kiinnitetty kansainvälisten suhteiden toimijoita ja rakenteita koskevassa keskustelussa huomiota, antaa esimerkiksi sosiologiasta ja tieteenfilosofiassa asiasta käyty keskustelu aiheen olettaa, että keskustelun laajentaminen yksilön kokemuksen, todellisuuden käsitteellistämisen ja ajattelun huomioivaan suuntaan voisi olla tarpeellista¹⁴². Tutkielmaani voikin näin pitää eräänlaisena puheenvuorona sen puolesta, että kansainvälisten suhteiden keskustelua toimijan ja rakenteen suhteesta tulisi laajentaa käsittelemään tämänkaltaisia elementtejä. Näin kyetään sekä laajentamaan kansainvälisen politiikan tieteenalan käsitystä politiikasta ja poliittisesta toiminnasta että rakentamaan Colin Wightin esittämään ajatuksen mukaisesti tällaisten poliittisten elementtien käsittelyyn soveltuvia uusia teoreettisia välineitä. Päätän tutkielmani teoreettisen osion tarkastelemalla sitä, millaisia poliittisia ilmiöitä keskustelua laajentamalla on mahdollista käsitellä. Tämä tapahtuu liittämällä tutkielmani osaksi muistin politiikasta käytyä akateemista keskustelua ja esittämällä, mitä annettavaa muistelmien poliittisten käyttötarkoitusten arvioinnilla voisi olla tälle keskustelulle.

4.2. Muistin ja muistelmien politiikka

Akateemisessa tutkimuksessa on viime vuosina tutkittu hyvin laajasti erilaisia tapoja, joilla erilaiset ryhmät muistelevat menneisyyttään. Tähän monitieteiseen kollektiivisen muistamisen tutkimussuuntaukseen kuuluvissa tutkimuksissa on käsitelty esimerkiksi muistin ja historiankirjoituksen suhdetta ja vuorovaikutusta, muistin ja kulttuuristen identiteettien suhdetta toisiinsa, yhteisöjen tapoja käsitellä historiansa traumaattisia tai kiisteltyjä tapahtumia ja sosiaalis-poliittisten muutosten vaikutuksia muistamiseen¹⁴³. Muistamisen poliittisia ulottuvuuksia

¹³⁹ Ks. esim. Wendt 1987; Carsnaes 1992.

¹⁴⁰ Ks. esim. Doty 1997; Sugami 1999.

¹⁴¹ Tähän pyrkivät yksilöä rakenteessa toimivana toimijana käsittelevissä teorioissaan sekä Colin Wight että Gil Friedman ja Harvey Starr (Wight 2006, 50–51; Friedman & Starr 1997, 68–69).

¹⁴² Yksilöllisen ajattelun ja toiminnan kielellisen arvioinnin merkitystä toimijan ja rakenteen suhteen muodostumisessa ovat korostaneet esimerkiksi Anthony Giddens ja Roy Bhaskar (Giddens 1984, 36; Bhaskar 1998, 90).

¹⁴³ Rigney 2007, 360.

korostaneet tutkijat haluavat kiinnittää muistamisessa huomiota erityisesti siihen, miten erilaisten muistojen merkityksestä kiistellään ja miten tietyt muistot ja muistamisen tavat nousevat yhteisöllisessä muistamisessa keskeiseen asemaan ja muut tavat jäävät vähemmälle huomiolle¹⁴⁴.

Suuntaus tarjoaa periaatteessa hyvän mahdollisuuden Churchillin sotamuistelmien kansanluonnekuvausten poliittisen analysointiin, sillä suuntauksen sisällä on tutkittu sekä muistin vaikutusta erilaisten identiteettien rakentamiseen ja rakentumiseen¹⁴⁵ että erilaisten muuttuvien poliittisten olosuhteiden vaikutusta sotatapahtumien tulkintaan¹⁴⁶. Vaikka tutkielmani tematiikka kytkeytyy esimerkiksi molempiin mainittuihin teemoihin, ongelmana tutkimussuuntauksessa on se, ettei siinä ole juuri pohdittu historiaan, politiikkaan ja muistamiseen liittyviä teemoja yksittäisen politiikan tekijän näkökulmasta tai pohdittu sodasta kirjoitettujen muistelmien poliittisia merkityksiä. Esimerkiksi muistia ja poliittista vallankäyttöä käsittelevissä Jan Werner Müllerin toimittamaan esseekokoelmaan sisältyvissä kirjoituksissa muistia käsitellään vain tekijänä, joka vaikuttaa valtion poliittisiin linjauksiin yleisellä tasolla.¹⁴⁷ Vaikka teoksessa huomiota saa muistin ja vallankäytön suhde toisen maailmansodan jälkeen niin Ranskassa¹⁴⁸, Saksassa¹⁴⁹ kuin Britanniassakin¹⁵⁰, ei huomiota uloteta yksittäisten poliitikkojen ratkaisuihin tai heidän kirjoitustensa poliittisiin ulottuvuuksiin. Aiemmin käsittelemäni David Reynoldsin Churchillin muistelmien kirjoittamista käsitellyt teos onkin ainoa löytämäni tutkimus, jossa näitä teemoja on käsitelty tarkemmin. Koska Reynoldsin tarkastelunäkökulma ei ole tutkielmani kannalta riittävän yleinen, pyrin seuraavaksi täydentämään tätä keskustelua pohtimalla sitä, millaisia yleisiä poliittisia käyttötarkoituksia muistelmilla voisi olla.

Muistelmien erilaisten poliittisten käyttötapojen pohdinta on syytä aloittaa itse muistelmien käsitteen määrittelyllä, sen rajaamisella ja rajauksen perustelulla. Tämä on välttämätöntä, koska tarkka määrittäminen ja varsinkin muistelmien erottelu muista kirjoittajaan itseensä keskittyvän kirjoittamisen lajeista on osoittautunut asiaa yrittäneille teoreetikoille varsin vaikeaksi. Lisäksi joudun hieman laajentamaan yleisintä ja kapeinta muistelmien määrittelyä päästäkseni käsittelemään Churchillin muistelmissa ilmeneviä kansakunnille ominaisiksi katsottujen piirteiden kuvausten käyttötapoja riittävän monipuolisesti.

¹⁴⁴ Poliitiikan merkitystä muistamisessa korostavat esimerkiksi T. G. Ashplant, Graham Dawson ja Michael Roper (.Ashplant, Dawson, Roper 2000a, xi).

¹⁴⁵ Tästä kirjallisuudesta kattavan yleiskatsauksen tarjoaa Barbara Misztal (Misztal 2003, 132–139).

¹⁴⁶ T. G. Ashplant, Graham Dawson, ja Michael Roper käyvätkin läpi myös tätä tutkimusta (Ashplant, Dawson, Roper 2000b, 60–65).

¹⁴⁷ Müller 2002.

¹⁴⁸ Gildea 2002.

¹⁴⁹ Berger 2002.

¹⁵⁰ Deighton 2002.

Varsin selkeän ja käyttökelpoisen määritelmän muistelmille tarjoavat Sidonie Smith ja Julia Watson erilaisia omaelämäkerrallisen kirjoittamisen muotoja ja niiden akateemista käyttöä käsittelevässä oppikirjassaan. Heidän mukaansa muistelmat ovat tiettyyn elämänvaiheeseen keskittyviä kertojan kuvauksia omista saavutuksistaan sekä arvioita näiden saavutusten vaikutuksesta kertojan omaan asemaan tai käsitykseen itsestään¹⁵¹. Ongelmallista tässä määritelmässä on, että se jättää avoimeksi sen, mikä erottaa muistelmat muista itsestä kirjoittamisen muodoista kuten omaelämäkertoista. Kirjallisuustieteissä omaelämäkerran ja muistelmien suhdetta ja niiden keskinäistä rajanvetoa on pohdittu varsin laajasti. Esimerkiksi itsestä kirjoittamisen erilaisia historiallisia ilmenemismuotoja tutkinut Karl Joachim Weintraub katsoo muistelmissa huomion keskittyvän kertojan omaa kokemusta enemmän tätä ympäröivän ulkoisen todellisuuden tapahtumiin¹⁵². Omaelämäkerrassa kirjoittajan huomio taas kiinnittyy Weintraubin mukaan ensisijaisesti kirjoittajan omaan kokemukseen ja ulkoista todellisuutta arvioidaan aina suhteessa siihen¹⁵³. Weintraub pyrkii selkeyttämään määritelmäänsä vielä esittämällä, että teokset, joissa tekijä pyrkii omien tekojensa ja saavutustensa avulla esittelemään elämäänsä ja persoonansa, ovat määriteltävissä omaelämäkertoiksi ja teokset, joissa keskitytään tekijän tekojen ja tapahtumien kuvaamiseen taas muistelmiksi¹⁵⁴. Erottelu on työni kannalta toimiva, koska vaikuttaisi vastaavan yleistä näkemystä näiden kirjoitustapojen keskinäisestä suhteesta¹⁵⁵. Lisäksi se mahdollistaa Churchillin teoksen käsittelemisen muistelmina ja huomion kohdistamisen ensisijaisesti kansanluonteiden käytön poliittisten elementtien tutkimiseen.

Olen alussa tutkielman teesinäni ja yleisemmin luvussa kolme hahmotellut ajatusta, jonka mukaan kansanluonteiden käyttö oli Churchillille mahdollisesti osa pyrkimystä osallistua toisen maailmansodan tapahtumista ja historiallisen tiedon yhteiskunnallisesta roolista käytyyn keskusteluun. Tämänkaltaisten tarkoituksien tutkiminen ja arviointi on mahdollista vain, mikäli muistelmat määritellään tavalla, joka olettaa niiden pyrkivän käsittelemään kirjoittajan sisäisen kokemuksen lisäksi myös ulkoisen maailman tapahtumia. Churchillin poliittista ajattelua ja historiakäsitystä käsitelleessä luvussa totesin lisäksi, että kansanluonnekuvausten käyttö saattoi liittyä osittain myös Churchillin omaan tapaan ymmärtää todellisuuden ja historian luonne. Tämän vuoksi en voi rajata muistelmien määritelmää koskemaan yksiselitteisesti historiallisten tapahtumien käsittelyä Churchillin omasta näkökulmasta. Sen sijaan minun on laajennettava muistelmien määritelmää jossakin määrin omaelämäkerran suuntaan eli sisällytettävä määritelmään elementtejä, jotka mahdollistavat myös hänen sisäisen kokemuksensa tai siihen

¹⁵¹ Smith & Watson 2010, 3–4.

¹⁵² Weintraub 1975, 823.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Emt, 824.

¹⁵⁵ Vrt.Pascal 1960, 7–8; Eakin 1992, 142; Hart 1979, 195.

tukeutumisen merkitysten pohdinnan. Weintraubin määritelmä vaikuttaisi sallivan edellä hahmotellun laajentamisen, sillä hän toteaa, ettei muistelmien ja omaelämäkertojen välisestä rajauksesta ole mahdollista tehdä koskaan täysin tarkkaa tai selkeää¹⁵⁶. Määrittelenkin muistelmat tässä tutkielmassa kirjoittajan omasta näkökulmasta kirjoitetuksi poliittisten tapahtumien kuvaukseksi, joka sisältää jonkin verran kirjoittajan oman kokemuksen kuvausta. Tarkan tutkimuskohteen määrittelyn jälkeen on aika siirtyä käsittelemään sitä, millaisia käytötapoja muistelmilla on asiaan keskittyneessä tutkimuksessa nähty olevan.

Keskeisin erilaisia poliittisten muistelmien käytötapoja pohtinut tutkija on brittiläinen historioitsija George Egerton. Hän on pohtinut erillisessä artikkelissa Britanniaa ensimmäisen maailmansodan aikana johtaneen David Lloyd Georgen muistelmien luonnetta ja muistelmien poliittista merkitystä yleisesti sekä toimittanut poliittisia muistelmia kriittisesti pohtivan artikkelikokoelman. Tukeudun muistelmien käyttötarkoitusten pohdinnassa vahvasti Egertonin havaintoihin, koska hänen tutkimuksensa käsittelevät muistelmia politiikan tutkimusta ajatellen kiinnostavalla tavalla.

Lloyd Georgen muistelmia käsittelevässä artikkelissaan Egerton toteaa poliittisista muistelmista yleisesti, että niiden kirjoittajia ohjaa halu kuvata omaa elämäänsä ja uraansa omasta näkökulmastaan sekä tarve oikeuttaa omaa poliittista toimintaansa¹⁵⁷. Lisäksi muistelmat tarjoavat poliitikoille hänen mukaansa mahdollisuuden pyytää anteeksi omia, puolueensa tai jopa koko maansa tekemiä virheitä politiikassa¹⁵⁸. Pelkkä toiminnan selittäminen tai omien saavutusten arvioiminen ei Egertonin mukaan kuitenkaan aina riitä poliitikoille, vaan he saattavat muistelmissaan myös pyrkiä tietoisesti korostamaan omien tekojensa tai saavutustensa merkitystä ja pyrkiä siten tyydyttämään omaa kunnianhimoaan¹⁵⁹. Oman toimintansa arvioinnin ohella poliitikot arvioivat muistelmissaan omia myös kollegojaan ja pyrkivät tarjoamaan poliittisen kokemuksensa mukanaan tuomia oppeja avuksi jälkipolville¹⁶⁰. Poliitikkojen omaan uraan liittyneiden tarkoituksien lisäksi Egerton pitää poliittisten muistelmien yleistä luonnetta käsittelevässä artikkelissaan muistelmien yleisenä tarkoituksena valtakoneiston tai vallan sisäpiirin toiminnan paljastamista sekä pyrkimystä kuvata yleisesti aikaa, jossa poliittinen toimija toimi¹⁶¹.

Muistelmien käyttötarkoitusten perusteella on mahdollista hahmottaa monia eri tapoja, joilla muistelmien kirjoittaminen saattoi tukea suoraan tai epäsuorasti kirjoittajansa poliittista toimintaa. Lisäksi vaikuttaa mahdolliselta, että kansanluonnekuvaukset sopivat erittäin hyvin juuri muistelmissa käytettäväksi, sillä kuten aiemmin luvussa kaksi huomioin, kansanluonteita käytettiin

¹⁵⁶ Weintraub 1975, 823.

¹⁵⁷ Egerton 1988, 55.

¹⁵⁸ Emt, 66.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Egerton 1994, xi-xii. Julkisuudelta salassa pidettävien elementtien paljastamista käsittelee omassa tekstissään yhtenä muistelmien tarkoituksena myös Sean Scalmer (Scalmer 2010, 87–88).

hyväksi kansakuntiin liittyvien toimintatapojen opettamisessa. Koska käsitettä ja siihen liittyvää ajattelutapaa hyödynnettiin käytännön politiikan tekemisen opettamisessa, sen voisi loogisesti ajatella soveltuvan erittäin hyvin käytettäväksi tekstissä, jonka yhtenä tavoitteena oli tarjota jälkipolville opetuksia kirjoittajan oman poliittisen uran ajalta.

Edellä käsiteltyjen ilmeisten tai suorien käyttötapojen ohella Egerton kiinnittää Lloyd Georgen muistelmia käsittelevässä artikkelissaan huomioita muistelmien epäsuorempiin tarkoituksiin. Tällaisina epäsuorina yleiseen poliittiseen kulttuuriin vaikuttavina käyttötarkoituksina Egerton pitää Lloyd Georgen tapauksessa hänen poliittisen auktoriteettinsa ja johtajuutensa ylläpitämistä sekä pyrkimystä vaikuttaa kansankunnan historiakuvan muodostamiseen¹⁶². Tämänkaltaiset epäsuorat tarkoituksiperät ovat oman työni kannalta jopa varsinaisia suoria tarkoituksiperiä kiinnostavampia, koska kansanluonnekuvausten yksi mahdollinen poliittinen ulottuvuus vaikuttaisi liittyvän juuri näihin epäsuoriin tarkoituksiin. Lisäksi varsinkin kansakunnan yleisen historiakuvan tai historiakäsityksen rakentaminen muistelmien mahdollisena käyttötarkoituksena on kiinnostava, koska myös Churchill pyrki muistelmillaan vaikuttamaan sekä oman maansa kansalaisten käsityksiin historiasta että yleiseen näkemykseen toisen maailmansodan tapahtumista.

Egerton kiinnittää samassa tekstissä kansakunnan historiakäsityksen ohella huomiota myös toiseen muistelmien historiakäsityksiin vaikuttavaan tarkoituksiperään. Hän huomauttaa sen luovan johtajille itselleen käsityksen heidän omasta menneisyydestään¹⁶³. Kyseinen huomio osoittaa, että poliittiset johtajat kirjoittivat muistelmia paitsi ulkopuolisille lukijoille, myös itselleen. Tämän vuoksi kirjallisuudentutkija James Olney onkin luonnehtinut omaelämäkerrallista kirjoittamista kokemuksen siirtämiseksi kirjalliseen muotoon¹⁶⁴. Yksilön kokemuksen välittämisen ja välittymisen keskeiseen merkitykseen myös muistelmista puhuttaessa saattaisi viitata B.J.C. McKercherin ajatus, jonka mukaan poliittisten muistelmien arvo perustuu siihen, että ne tarjoavat arvokkaan näkökulman ulkopoliittikan tekemisen inhimilliseen puoleen¹⁶⁵. Vaikka muistelmassa omiin kokemuksiin perustuva kirjoittaminen onkin omaelämäkertoja vähäisempää, ei myöskään muistelmia ja niiden käyttötarkoituksia voi ymmärtää käsittelemättä myös kirjoittajan omiin kokemuksiin kytkeytyviä merkityksiä. Osa omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja todellisuuden suhdetta pohtineista tutkijoista on jopa sitä mieltä, että kirjoittaja ei itsestään kirjoittaessaan ainoastaan kuvaa omia kokemuksiaan kirjallisesti vaan myös luo samalla täysin uudenlaisen tavan sekä kokea oma elämänsä että jäsentää sitä¹⁶⁶. Tämän vuoksi omaelämäkerta on tämän lähestymistavan edustajien mukaan syytä ymmärtää ensisijaisesti kirjoittajan tapana käsitellä omaa

¹⁶² Egerton 1988, 87.

¹⁶³ Emt, 90.

¹⁶⁴ Olney 1980, 10.

¹⁶⁵ McKercher 1994, 190.

¹⁶⁶ Tämän ajatuksen omassa kirjoituksessaan esittää esimerkiksi Louis A. Renza (Renza 1980, 284–286).

nykyisyyttään ja siinä ilmeneviä ongelmia eikä varsinaisesti sitä ajankohtaa, jota tämä elämäkerrassa muistelee¹⁶⁷.

Politiikan tutkimusta ja sitä kautta omaa työtäni ajatellen on tärkeää pitää mielessä edellä mainittu omaelämäkerrallisen kirjoittamisen yksilön oman menneisyyskäsityksen ja tämän oman kokemuksen jäsentämiseen rakentumiseen liittyvä merkitys. Kenties vielä kiinnostavampaa on kuitenkin pohtia sitä, millaisia poliittisia tavoitteita omaan kokemukseen vetoamisella tai oman menneisyyden jäsentämisellä tietyllä tavalla voisi olla tai millaisen vaikutelman kirjoittaja kykenee omiin kokemuksiinsa vetoamalla kuvaamistaan tapahtumista antamaan. Tätä seikkaa pohtimalla päästään arviomaan aiempaa tarkemmin muistelmien yleisiä poliittisia tavoitteita ja voidaan samalla Palosen ajattelua seuraten nostaa uudenlaisia elementtejä politiikan analysoinnin ja tutkimuksen kohteeksi. Lisäksi pohdinta mahdollistaa poliittisten tulkintamahdollisuuksien konkreettisen osoittamisen tavalla, jota Palonen pitää omassa teoretisoinnissaan politisoinnin välttämättömänä edellytyksenä

Edellä esitetty ajatus nykyhetkestä elämäkertojen ja muistelmien totuuden määrittelijänä antaa myös viitteen siitä, miten muistelmien ongelmallinen suhde totuuteen on mahdollista käsitellä tämän tutkielman tavoitteet tyydyttävällä tavalla. Kuten Egerton huomauttaa, ajatus siitä, että muistelmissa pyritään tietoisesti valehtelemaan tai vääristämään kuvaa menneestä, on hyvin vanha¹⁶⁸. Jos muistelmien tavoitteeksi katsotaan valheellisen kuvan rakentaminen menneestä, ei ole mielekäästä tutkia niissä esiintyviä kuvauksia viittauksena johonkin todelliseen eikä niiden myöskään voi perustellusti katsoa ilmentävän millään tavoin esimerkiksi Churchillin ajattelua tai hänen käsityksiään poliittisesta toiminnasta. Ongelma on mahdollista ratkaista tukeutumalla Smithin ja Watsonin teoksessaan esittämään ajatukseen siitä, millaista tietoa kirjoittajastaan omaelämäkerta voi lukijalle tarjota. Smithin ja Watsonin mukaan omaelämäkerran mahdollisuus tarjota todellista tietoa kirjoittajastaan riippuu aina siitä, millaisen totuuden lukija odottaa teoksesta löytävänsä, sillä kaikki omasta elämästä kirjoitettu materiaali luonnehtii aina tekijänsä jollakin tavoin¹⁶⁹.

Ajatus elämäkertojen tarjoaman totuuden suhteellisuudesta sopii hyvin tämän tutkielman tarkoituksiin, koska tarkoituksenani on tutkia sitä, millaisiin käyttötarkoituksiin Churchill kansakuntien kuvaustapoja muistelmissaan käytti. Huomio kohdistuu tällöin totuuden sijaan siihen, millaisia mahdollisuuksia omaan kokemukseen tai ajatteluun vetoaminen hänelle tarjosi ja miten hän näitä mahdollisuuksia käytti. Churchillin kuvausten analyysi kertoo riittävästi siitä, millaisia asioita hän halusi kuvauksia käyttämällä käsitellä ja miksi, vaikka ne eivät muodostakaan lopullista

¹⁶⁷ Emt, 271.

¹⁶⁸ Egerton 1994, xii.

¹⁶⁹ Smith & Watson 2010, 15–16.

kuvaa hänen ajattelustaan. Totuuden suhteellisuuden lisäksi vastaukseksi muistelmien ja totuuden keskinäisen suhteen ongelmallisuuteen sopii luonnollisesti myös Palosen edellä käsittelemäni näkemys poliittisesta ajattelusta kaikkea poliittista toimintaa yleisesti jäsentävänä elementtinä.

Vaikka muistelmien suhde totuuteen ei nousekaan omassa työssäni keskeiseksi ongelmaksi, vaatii toinen asiaa tutkineiden ajattelijoiden poliittisten muistelmien käsittelyssä havaitsema ongelma erityistä huomiota myös omassa työssäni. Useat muistelmia teoreettisesti pohtineet kirjoittajat, ovat huomauttaneet niiden keskittävän huomionsa aina liiaksi yksittäisiin johtajiin ja jättävän yleisemmät politiikkaan ja poliittiseen toimintaan vaikuttavat tekijät vähälle huomiolle¹⁷⁰. Tämä johtajiin tai yksilöihin keskittyminen on syy siihen, miksi analysoin Churchillin ajattelua ja kansakuntien kuvauksia käsitehistoriallisesta näkökulmasta. Analyysini painottuu väistämättä Churchillin omiin näkemyksiin ja ajatteluun mutta käsitteistöä analysoimalla saan suhteutettua tämän analyysin osaksi laajempaa kielellistä kokonaisuutta ja pystyn samalla arvioimaan sitä, missä määrin kansanluonnekuvausten käyttötavat olivat seurausta hänen omista valinnoistaan tai käsityksistään ja missä määrin hän oli sidoksissa yleisempiin kielellisiin tapoihin kuvata eri kansallisuuksia. Täydentämällä poliittisten muistelmien analyysiä käsitehistoriallisilla ja politiikan tutkimukseen liittyvillä elementeillä kykenen näin ollen lisäämään uusia kriittisiä elementtejä muistelmien tutkimukseen. Siitä, että tämänkaltaisille elementeille saattaisi olla muistelmien tutkimuksessa tarvetta, kertoo George Egertonin Lloyd Georgen muistelmia käsittelevässä tekstissään esittämä väite historioitsijoiden ja politiikan tutkijoiden tekemän muistelmia käsittelevän kriittisen tutkimuksen tarpeellisuudesta¹⁷¹.

Muistelmien erilaisia funktioita läpikäymällä on selvinnyt, että muistelmilla saatettiin pyrkiä argumentoimaan poliittisesti monin eri tavoin. Lisäksi ilmeni, että muistelmat on mahdollista valjastaa palvelemaan myös laajempia, esimerkiksi erilaisia historian tulkintaan tai poliittisen johtamisen liittyviä tarkoitusperiä. Keskeinen havainto oli myös se, että muistelmat on kirjoitettu palvelemaan sekä kirjoittajaa itseään että yleisön esimerkiksi poliittista päätöksentekoa ja poliittisten ratkaisujen perustaa koskevan tiedon tarvetta.

5. Muistelmat osa I: *The Gathering Storm*

Muistelmasarjan vuonna 1948 valmistuneessa ensimmäisessä osassa Churchill muistuttaa lukijoitaan erityisesti liiallisen myöntöväisyysspolitiikan vaaroista. Vuonna 1948 poliittinen tilanne oli kuitenkin muuttunut toisen maailmansodan ajasta, sillä Hitlerin Saksan sijaan piti nyt varoa myötäilemästä liikaa Neuvostoliittoa. Churchill oli varoittanut Neuvostoliiton liiallisen myötäilemisen vaaroista ensimmäisen kerran jo maaliskuun alussa 1946 Yhdysvalloissa

¹⁷⁰ Ks. esim Scalmers 2010, 102; Egerton 1994b, 349.

¹⁷¹ Egerton 1988, 93.

pitämässään puheessa, jossa hän käsitteli Euroopan sodanjälkeistä tilannetta ja esitteli omat ehdotuksensa sodanjälkeisen maailmanjärjestyksen peruspilareiksi¹⁷². Erityisesti muistelmasarjan ensimmäinen osa voidaankin nähdä konkreettisena ilmentymänä Klaus Larresin huomioimasta Churchillin tavasta hyödyntää sodan jälkeen syntyneitä käsityksiä itsestään valtiomiehenä, joka kykeni näkemään kommunismin vaaran ennalta muita paremmin¹⁷³.

Yhdysvalloissa pidetty puhe loi kuvan Churchillista eräänlaisena kylmän sodan soturina, mikä tarkoitti sitä, että Churchillin tulkittiin vastustavan päättäväisesti Stalinin johtamaan Neuvostoliittoa ja korostavan lännen sotilaallisen voiman ylläpitämisen ja vahvistamisen merkitystä sen suhteissa Neuvostoliittoon¹⁷⁴. Tähän käsitykseen liittyi myös tapa samastaa Churchillin varoitukset kommunismin vaaroista hänen aiempiin varoituksiinsa Hitlerin Saksan noususta 1930-luvulla¹⁷⁵. Käsitys Churchillista pelkän voimapolitiikan kannattajana ei kuitenkaan vastannut täysin todellisuutta, sillä Churchill korosti esimerkiksi kyseisessä puheessa myös Neuvostoliiton kanssa neuvottelemisen tärkeyttä¹⁷⁶. Teoksen julkaisuhetkellä varoitukset Hitlerin Saksan ja sodanjälkeisen Neuvostoliiton yhtäläisyyksistä vaikuttivat kuitenkin erityisen päteviltä, sillä kommunistit olivat juuri kaapanneet vallan Tšekkoslovakiassa ja saaneet vahvan aseman Italian parlamentissa¹⁷⁷. Lisäksi meneillään oli Neuvostoliiton kesäkuussa 1948 aloittama liittoutuneiden kesken jaetun Berliinin saarto¹⁷⁸. Berliinin talouden järjestämisestä koskeneista erimielisyyksistä alkunsa saanut saarto vaikutti teoksen julkaisuhetkellä suistavan maailman kolmannen maailmansodan partaalle¹⁷⁹.

Teoksen ensimmäinen mielenkiintoinen kuvaus kansakunnasta löytyy Churchillin kuvatessa Saksan tilannetta ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Hän korostaa erityisesti Saksan nousun välttämättömyyttä. Churchill toteaa, että tilapäisestä heikkoudesta huolimatta: ”[k]aikkien germaanisten heimojen tuhoutumaton mahti nousisi ja sotaisan Preussin sammumattomat liekit hehkuisivat ja palaisivat jälleen”¹⁸⁰. Kuvauksessa on mielenkiintoista Churchillin tapa kuvata tuleva kehitys väistämättömänä: Saksa on menneisyydessä osoittanut kykenevänsä suuren sotilasmahdin rakentamiseen ja tulee väistämättä tekemään niin vastakin, vaikka tilanne vaikuttaa välillä heikolta. Analyysin saattaa tietysti muistelmille ominaiseen tapaan sisältyä annos jälkiviisautta, mutta tärkein Saksan sotilaallisen nousun varmistava tekijä löytyy lainauksen perusteella heille luonteenomaisesta sotilaallisuudesta. Toinen vastaavan tyyppinen kuvaus, johon sisältyy ajatus saksalaisia

¹⁷² David Reynolds analysoi Churchillin muistelmia käsittelevässä teoksessaan tämän yleensä rautaesirippupuheeksi nimetyn puheen sisältöä varsin laajasti (Reynolds 2005a, 42–45).

¹⁷³ Larres 2002, 106.

¹⁷⁴ Young 1996, vi.

¹⁷⁵ Larres 2002, 106.

¹⁷⁶ Emt, 124.

¹⁷⁷ Reynolds 2005a, 134.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ “[t]he indestructible might of ‘all the German tribes’ would rise once more and the unquenched fires of warrior Prussia glow and burn again.” (Churchill 2005a, 6.) [Kaikki lainaukset englannista kääntänyt M. H.].

määrittävästä ominaispiirteestä tietyn historiallisen tapahtuman tai tilanteen takeena, löytyy Churchillin kuvaillessa saksalaisia ennen Hitleriä johtaneen sotamarsalkka Paul von Hindenburgin vallan perustaa Saksassa. Hän toteaa Hindenburgin aseman olleen vahva, koska suuri enemmistö saksalaisista näki hänessä vastauksen suurelle, heidät yhdessä pitävälle johtajankaipuulleen, minkä vuoksi he seurasivat tätä herkeämättä tämän elämän loppuun asti¹⁸¹. Kyseisessä kuvaksessa näkyy Churchillin halu perustella poliittiset tapahtumat tarkemmin määrittelemättömästä menneisyydestä juontuvilla ominaisuuksilla, jotka, paitsi mahdollistavat tietyt poliittiset kehityskulut, tekevät niistä myös välttämättömiä. Churchill ei ollut yksin olettaessaan vahvaan johtajuuteen tukeutumisen olevan luontaista saksalaisille, sillä sama ajatus löytyy myös Hans Morgenthaulta¹⁸².

Kansakuntien ominaispiirteet muodostivat Churchillille historiallisten tapahtumien lisäksi pohjan myös historian moraaliselle arvioinnille. Tämä käy ilmi katkelmasta, jossa hän arvioi Euroopan yleistä tilannetta ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Siinä Churchill pitää käsityksiä kansakuntien persoonallisuuksista keskeisenä lähtökohtana niiden sodanjälkeiselle yhteistyölle:

“Kun myrskyävä ja pölyävä tykkituli äkisti lakkasi, kansakunnat pystyivät vihollisuuksistaan huolimatta kohtaamaan toisensa edelleen historiallisina ja rodullisina persoonallisuuksina. Sodan lakeja oli kokonaisuutena noudatettu. Toisiaan vastaan taistelleet sotilaat pitivät keskinäistä yhteistyötä edelleen mahdollisena.”¹⁸³

Lainaus antaa viitteen siitä, että kansanluonteisiin liittyvä kielenkäytön tapa toimi perusteena paitsi Churchillin politiikalle, myös hänen uskomuksilleen siitä, miten maailman politiikka toimi ja miten sen tuli toimia. Se antaa myös syyn olettaa, että kansanluonteilla oli varsin merkittävä rooli hänen oman moraalifilosofiansa todistamisessa, mikä tekee kansanluonteista ja niiden käsittelytapojen ymmärtämisestä tärkeän osan hänen poliittisen toimintansa perustan hahmottamista.

Kansakunnan ominaispiirteisiin vetoaminen toimi Churchillin mielestä myös merkinä politiikan tekijän poliittisesta osaamisesta. Tämä tulee esiin, kun Churchill arvioi syytä siihen, miksi Hitlerin vuonna 1934 pitämä poliittinen linjapuhe vetosi saksalaisiin. Ennen varsinaisen puheen siteeraamista Churchill toteaa puheen ilmentävän sekä Hitlerin hyvää saksalaisen mielenlaadun tuntemusta, että hänen kykyään argumentoida vakuuttavasti¹⁸⁴. Vaikka Churchill ei ilmaise, millaisten ominaisuuksien tuntemiseen Hitlerin osaaminen perustuu, käy perustelusta ilmi, että Churchill piti kansanluonteita seikkana, joiden tunteminen ja hyödyntäminen mahdollisti esimerkiksi tietynlaisten poliittisten päämäärien ajamisen ja kertoi näin valtionpäämiehen

¹⁸¹ Emt, 52.

¹⁸² Morgenthau 2006, 142.

¹⁸³ “When the storm and dust of the cannonade passed suddenly away, the nations, despite their enmities, could still recognise each other as historic racial personalities. The laws of war had on the whole been respected. There was a common professional meeting-ground between military-men who had fought one another.” (Churchill 2005a, 15)

¹⁸⁴ Emt, 91

soveltavuudesta valtion johtoon. Käyttötapa ilmentääkin kansanluonteeseen tai kansallisiin ominaispiirteisiin vetoamiseen liittyvää poliittista potentiaalia.

Historiallisten tapahtumien ja poliitikon poliittisen osaamisen arvioinnin lisäksi Churchill hyödynsi kansanluonteisiin liittyvää kielenkäytön tapaa konkreettisesti eri valtioiden sotilaallisten strategioiden arvioimiseen. Ensimmäinen teossarjasta löytyvä esimerkki tästä löytyy Churchillin ensimmäisessä siteeraamasta hänen vuonna 1935 kirjoittamastaan muistiosta. Muistiossa Churchill kertoo Saksan todennäköisesti turvautuvan sodankäynnissään yllätyshyökkäyksiin, koska ajatus vastustajan psykologisesta järkyttämisestä viehättää saksalaista mieltä¹⁸⁵. Churchillin saksalaiseen mieleen vetoamisessa ilmenevät selkeästi sekä kansanluonteisiin liittyvälle kielenkäytölle ominainen tapa arvioida yksittäisten henkilöiden käyttäytymistä heidän kansalaisuutensa perusteella että pyrkimys ennakoida kansakunnan toimintaa kansallisten ominaispiirteiden avulla.

Kiinnostavaa on myös Churchillin pohdinta siitä, miksi Italia uskalsi hyökätä Abessiniaan vuonna 1936 eikä välittänyt siitä, että Britannia uhkasi sitä sotilaallisilla vastatoimilla. Churchill kertoo, että Mussolini uskoi Britannian heikkouden syyn löytävän heidän heikosta sodankäytikyvystään ja pitää Britanniaa tämän vuoksi naisen kaltaisena toimijana. Churchillin mukaan: ”Mussolini piti Hitlerin tavoin Britanniaa pelästyneenä ja heikkona vanhana naisena, joka pystyi pahimmillaankin vain raivomaan mutta oli joka tapauksessa kyvytön käymään sotaa”¹⁸⁶. Tästä varsin värikkästä kuvauksesta ilmenee Churchillin usko siihen, että muutkin kuin hän itse tekevät päätelmiä valtioiden toiminnasta sen perusteella, millaisiksi he käsittivät sen ominaispiirteet. Siinä näkyy myös Churchillin pyrkimys asettua kansanluonnekuvauksiin liittyvää kielenkäyttöä hyödyntämällä muiden politiikan tekijöiden asemaan. Britannian samastaminen heikkoon vanhaan naiseen toimii puolestaan esimerkkinä siitä, miten metaforat ja niiden poliittinen hyötykäyttö liittyvät kansanluonteisiin kytkeytyvään poliittiseen argumentaatioon. Kuvauksessa näkyy selvästi sukupuolimetaforille ominainen tapa kuvata kovuus ja toiminnallisuus miehisinä ja heikkous ja keskusteluhalukkuus naisellisina ominaisuuksina¹⁸⁷. Nämä ominaisuudet puolestaan näkyvät kuvauksen mukaan suoraan kansakunnalle ominaisessa poliittisessä toiminnassa.

Kansallisiin ominaispiirteisiin perustuvien oletusten merkityksestä ja roolista Churchillin omassa politiikassa kertoo hänen teossarjan ensimmäisestä osasta löytyvä puheensa brittien ulkoasiainkomitean konservatiivijäsenille maaliskuussa 1936. Puheen keskeisyys työni kannalta tulee ilmi jo Churchillin varsinaisen puheen siteeraamista edeltävässä kommentissa, jossa hän kertoo ilmaisevansa puheessa ne brittien Eurooppaan kohdistuvan ulkopoliitikan keskeiset

¹⁸⁵ Emt, 137.

¹⁸⁶ “Mussolini, like Hitler, regarded Britannia as a frightened, flabby old woman, who at worst would only bluster, and was anyhow incapable of making war.” (Emt, 150.)

¹⁸⁷ Miehisinä ja naisellisina pidettyjä metaforia erottelee esimerkiksi Gemma M. Carney (Carney 2008, 177).

periaatteet, joita hän on noudattanut jo vuosia ja kertoo noudattavansa yhä¹⁸⁸. Kuvauksessa Churchill esittelee poliittista linjaa, jonka katsoo olevan briteille tunnusomaista. Lisäksi hän korostaa, että samat peruspiirteet määrittelivät politiikkaa myös hänen omana aikanaan:

“[L]iittouduimme aina [...] heikompien valtojen kanssa ja rakensimme näistä pienvallloista yhteenliittymän. Siten löimme ja turhautimme aina mantereella sotilaallista ylivaltaa tavoitelleen tyrannin riippumatta siitä kuka hän oli tai mitä kansakuntaa hän johti. Näin toimimalla säilytimme Euroopan vapauden ja suojasimme sen eloisaa ja monimuotoista yhteisön kasvua. [...] Tämä on hieno brittiläisen ulkopoliittikan tiedostamaton perintö. Myös nykyaikainen ajattelumme perustuu tähän perinteeseen, enkä tiedä mitään sellaista, joka olisi heikentänyt tai muuttanut sitä oikeutta, viisautta, urhoollisuutta tai harkintaa, jonka perustella esi-isämme toimivat.”¹⁸⁹

Hieman myöhemmin samassa puheessa Churchill toteaa ajatuksen kansainvälisten lakien noudattamisen tärkeydestä kytkeytyvän vahvasti brittiläisyyteen:

“Unelma kansainvälisen lain vallitsemisesta ja erimielisyyksien selvittämisestä kärsivällisen keskustelun perustella lakien ja oikeuksien mukaan on brittien kansalle hyvin tärkeä. Näiden ihanteiden vaikutusta modernille brittiläiselle demokratialle ei saa aliarvioida. Ei ole tiedossa, kuinka vuosisadat istuttavat nämä siemenet työtä tekevän kansan sydämiin. Ne kuitenkin ovat siellä yhtä vahvoina kuin rakkaus vapauteen. Niitä ei tulisi unohtaa, koska ne kuuluvat olennaisesti tämän saaren henkeen.”¹⁹⁰

Kansanluonteisiin liittyvään kielenkäyttötapaan kytkeytyvät elementit vaikuttaisivat siis olevan seikka, joka ohjasi sekä konkreettisia poliittisia linjauksia että tehtyjen poliittisten ratkaisujen perustelemista. On kiinnostavaa, kuinka Churchill hakee perustetta omille poliittisille valinnoilleen juuri menneisyydestä. Tämä saattaisi viitata siihen, että Churchill ajatteli myös itse kohtaamiensa poliittisten ongelmien ratkeavan ammentamalla oppia menneestä. Perinteen vahva hyödyntäminen oman poliittisen linjan perustelussa on kenties mahdollista tulkita seikkana, joka kertoo Churchillin pyrkimyksestä yhdistää pysyvyyttä ja menneisyyden merkitystä korostava maailmankatsomuksensa noudattamaansa käytännön politiikkaan kansallisiin ominaispiirteisiin vetoamisen avulla. Churchillin tavassa kuvata brittiläistä politiikkaa näkyy myös selkeitä viitteitä siitä, että hän piti Britannian ulkopoliittikan tavoitteita osin kansainvälisinä. Kansainvälisyys voisi selittyä sillä Peter Mandlerin huomiolla, että Britanniassa identifioituminen on liittynyt yhden kansakunnan sijaan

¹⁸⁸ Churchill 2005a, 186.

¹⁸⁹ “[W]e always [...] joined with the less strong Powers, made a combination among them, and thus defeated and frustrated the Continental military tyrant, whoever he was, what ever nation he led. Thus we preserved the liberties of Europe, protected the growth of its vivacious and varied society [...]. Here is the wonderful unconscious tradition of British Foreign Policy. All our thoughts rest in that tradition to-day. I know of nothing which has occurred to alter or weaken the justice, wisdom, valour, and prudence upon which our ancestors acted.” (Emt, 187.)

¹⁹⁰ “The dream of a reign of International Law and of the settlement of disputes by patient discussion, but still according to what is lawful and just, is very dear to the British people. You must not underrate the force which these ideals exert upon the modern British democracy. One does not know how these seeds are planted by the winds of centuries in the hearts of the working people. They are there, and just as strong as their loves of liberty. We should not neglect them, because they are the essence of the genius of this Island.” (Emt, 188–189.)

laajempaan sivilisaatioon, koska Britannia on itse ollut maailmanlaajuisen imperiumin keskus ja kostuu itse Walesin, Skotlannin ja Englannin monikansallisesta liitosta¹⁹¹. Tulkinnan uskottavuutta lisää myös se, että Mandler katsoo sivilisaatioajattelun määritelleen brittien suhtautumista itseensä toisen maailmansodan aikana ja välittömästi sen jälkeen¹⁹².

Edellä käsitellyssä kuvauksessa huomion arvoista on myös, että Churchill on itse tietoinen siitä, että hänen korostamansa seikkojen perusta ja sen vaikutukset politiikkaan ovat osin tiedostamattomia. Tämä ei kuitenkaan hänen mielestään vähentänyt näiden seikkojen merkitystä politiikassa tai rapauttanut tämän politiikan perustaa, mikä kertoo, että hän ei olettautunut kaiken politiikan teossa tarvittavan tiedon olevan sellaista, jonka alkuperä voitaisiin yksiselitteisesti määrittellä. Mielenkiintoista on myös se, että hän piti puheen juuri brittien ulkopoliitikasta vastanneille virkamiehille. Puheen yleisö ja katkelmien sanamuodot kertovatkin, että Churchill piti brittiläisten ominaispiirteiden vaikutusta heidän ulkopoliitikkaansa hyvin merkittävänä, koska hän korostaa molemmissa katkelmissaan, etteivät nykyisetkään politiikan tekijät saa unohtaa perinteistä ulkopoliitiikan perustaa. Katkelmissa on havaittavissa selkeä kytkös sekä kansanluonnekäsitteille ominaiseen kielenkäyttötapaan liittyvään ajatukseen, jonka mukaan kansanluonteita piti tarvittaessa opettaa ulkopoliitikassa mukana oleville poliitikoille että whiggistiseen historiatulkintaan ja sille ominaiseen tapaan nähdä Britannian historia menestystarinana.

Vaikka ei lieneäkään syytä olettaa, että Churchill pyrki muistelmissaan varsinaisesti opettamaan brittiläisiä ulkopoliitiikan tekijöitä, edellä käsiteltyjen katkelmien perusteella on mahdollista tulkita, että Churchill halusi ainakin muistuttaa oman aikansa politiikan tekijöitä siitä perinnöstä, joka näiden tuli tuntee kyetäkseen ajamaan Britannian etuja kansainvälisessä politiikassa menestyksekkäästi. Kyseessä on kansanluonnekuvausten mahdollistamien argumentaatiotapojen poliittisen potentiaalin ohella tyypiesimerkki muistelmien poliittisesta hyödyntämisestä: Katkelmien perusteella Churchill pyrki oikeuttamaan omaa poliittista toimintansa brittiläisille ominaisiksi katsomillaan piirteillä. Lisäksi hän pyrki mahdollisesti vaikuttamaan ja vetoamaan brittien yleiseen historiakäsitykseen muistelmille ja whiggistiselle historian tulkintatraditiolle ominaisella tavalla, koska hän esittää katkelmassa nykyisen poliittisen toiminnan jatkumona aiemmin historiassa toteutetulle politiikalle. Myös Hans Morgenthau oletti Churchillin esittämien piirteiden edustavan jatkuvuutta Britannian ulkopoliitikassa, sillä hän piti briteille luonteenomaisina ominaisuuksina sekä politiikan mitoittamista kulloisenkin tarkoituksen mukaan että uskomusta lakeihin ja moraalisiin periaatteisiin¹⁹³. Morgenthaun ja Churchillin käsitysten yhteneväisyys

¹⁹¹ Mandler 2006, 28.

¹⁹² Emt, 193.

¹⁹³ Morgenthau 2006, 141.

todistaa, ettei Churchill ollut ainoa, joka uskoi puheessa mainittujen piirteiden merkitykseen brittien ulkopoliitikassa.

Churchillin teoksesta löytyvä kuvaus Britanniaa ennen sotaa johtaneesta Stephen Baldwinista antaa vaikutelman siitä, että hän käytti brittiläisten ominaispiirteistä muodostamaansa käsitystä myös yksittäisten henkilöiden luonteenpiirteiden ja esimerkiksi näiden ammatillisen pätevyyden arviointiin muistelmille ominaisella tavalla. Churchill kertoo Baldwinin edustavan monia brittiläisen rodun vahvuuksia ja heikkouksia¹⁹⁴. Hän kehuu Baldwinia erinomaiseksi poliittisten tilaisuuksien hyödyntäjäksi ja tilanteiden arvioijaksi. Lisäksi hän toteaa Baldwinin kyenneen kestävästi voimakastakin kritiikkiä järkkymättä.¹⁹⁵ Churchill käyttää kuvauksessa selkeästi brittiläisinä pitämiään poliitikon ominaispiirteitä tietynlaisena taustana, jota vasten hän arvioi Baldwinin ominaisuuksia ja kykyä toimia politiikassa. Tämänkaltaisen kansanluonnekuvauksen hyödyntäminen saattaisi merkitä sitä, että Churchill todella ajatteli poliitikkojen edustavan jossakin määrin valtiolle tyypillisiä luonteenpiirteitä poliittisessa toiminnassaan. Vähintään kuvaus kertoo siitä, että Churchill koki tämänkaltaisen väitteen esittämisen mahdolliseksi. Varsinaisen Baldwinin kuvauksen jälkeen Churchill toteaa tämän muistuttaneen sekä luonteeltaan että poliittisilta saavutuksiltaan hänelle historian perusteella muodostunutta käsitystä brittejä 1700-luvulla johtaneesta Sir Robert Walpolesta¹⁹⁶. Huomautus tukee käsitystä, jonka mukaan Churchill jäseni politiikkaa historiallisten esimerkkien avulla. Lisäksi se todistaa, ettei Churchillin menneisyyteen suuntautunut kokemus vaikuttanut ainoastaan hänen kuvauksiinsa historiasta ja sen tapahtumista, vaan hän vertasi myös yksittäisiä henkilöitä siihen kuvaan, joka hänellä oli esimerkiksi omista edeltäjistään.

Konservatiiviseen ajattelutapaan mahdollisesti viittaava kansanluonteisiin liittyvän kielenkäyttötavan hyödyntämiskeino löytyy Churchillin arvioidessa teoksessaan Britannian poliittisia ratkaisuja ennen sotaa. Churchill valittaa Britannian elävän huoletona elämää ja uppoutuvan hyväntahtoisiin sisäpoliittisiin väittelyihin siinä uskossa, että muut valtiot ovat yhtä hyvin käyttäytyviä ja hyväntahtoisia kuin se itse¹⁹⁷. Vaikka toteamuksessa erittäin vahva nostalginen sävy, siitä välittyy halu ilmaista myös jotakin muuta kuin positiivista toistuvuutta ja jatkuvuutta: Lausuma viestii turhautumisesta brittien liian huolettomaan ja sisäänpäin kääntyneeseen elämäntapaan ja ehkä jopa epäluottamusta brittien kykyyn vastata koventuneen maailmanpolitiikan haasteisiin. Lainaus voisi kenties viestiä siitä, että Churchill käytti kansanluonteita paitsi ajallisen toistuvuuden myös ihmisten epätäydellisyyden tai puutteellisuuden osoittamiseen. Vaikkei Churchillia olekaan mahdollista pitää aiemman tutkimuksen perusteella

¹⁹⁴ Churchill 2005a, 199.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Emt, 228.

yksiselitteisesti konservatiivina, hän käytti kansanluonnekuvauksia myös tavoilla, jotka vaikuttaisivat viittaavan konservatiivisiin ajattelutapoihin eli esimerkiksi uskomukseen ihmisen epätäydellisyteen¹⁹⁸.

Seuraava mielenkiintoinen kansallisia ominaispiirteitä käsittelevä kuvaus teoksesta löytyy Churchillin pohtiessa Britannian ja Ranskan Saksan kanssa Münchenissä tekemän sopimuksen vaikutuksia Euroopan pieniin valtioihin. Tämän pohdintaan liittyen Churchill kuvaa varsin tarkasti puolalaisia, korostaa heille luonteenomaisten ominaisuuksien näkymistä heidän toiminnassaan historian kuluessa ja antaa heille lupauksen paremmasta tulevaisuudesta:

“On Euroopan historian mysteeri ja tragedia, miksi yksilöinä niin sankarillisen hyveelliset, lahjakkaat, urhoolliset ja hurmaavat ihmiset epäonnistuvat jatkuvasti melkein kaikkien valtiollisten asioidensa hoitamisessa. Kaikki me tuemme koko sydämestämme alistettuja puolalaisia ja varmaa on, ettei heidän ikiaikainen halunsa taistella tyranniaa vastaan tai kykynsä kestää lannistumattoman rohkeasti kaikki kohtaamansa kärsimykset, jotka heidän osakseen koituvat, ole turhia. Me kaikki odotamme uuden päivän sarastusta.”¹⁹⁹

Kuvauksen loppu on selkeä viittaus Neuvostoliiton vuonna 1939 alkaneeseen Puolan itäosien miehitykseen ja siihen, että Neuvostoliitto piti nämä alueet hallinnassaan vielä sodan jälkeenkin. Kuvaus puolalaisista kertoo, paitsi kansallisten ominaispiirteiden roolista historiallista toistuvuutta ja jatkumoa rakentavana elementtinä Churchillin ajattelussa, myös siitä, että hänen muistelmillaan oli kenties muitakin tarkoituspäriä kuin hänen omien sotakokemustensa jäsentäminen ja kertominen. Puolaa koskeva kuvaus on ensimmäinen, jossa kuvauksella on selkeä moraalinen ja jopa poliittinen pohjavire. Puolan epäonnisen historiallisen kohtalon esittämisellä Churchill haluaa selkeästi kiinnittää lukijoiden huomiota niihin moraalisiin vääryyksiin, joita puolalaiset ovat historian kuluessa kokeneet. Kuvaus on siis selkeä todiste siitä, että Churchillin kansojen kuvausten käyttö kytkeytyy osaksi hänen aiemmin käsiteltyä näkemystään historian moraalisesta merkityksestä. Lisäksi siitä näkyy, että Churchill arvioi muistelmissaan myös oman politiikkaansa onnistumista jälkikäteen: Katkelmasta välittyy Churchillin selkeä halu pyytää puolalaisilta jossakin määrin anteeksi näiden sodanjälkeistä kohtelua ja sitä, etteivät liittoutuneet puuttuneet Neuvostoliiton toimintaan.

Kansallisilla ominaispiirteillä saattoi teoksen perusteella olla vaikutusta myös konkreettisten poliittisten ratkaisujen tekoon. Tämä tulee ilmi erityisesti tavassa, jolla Churchill käsittelee niitä vaikeuksia, joita Britanniassa oli sotaväen kokoamisessa sotaan osallistumista varten. Hän toteaa,

¹⁹⁸ Poliittisen konservatismiin ominaispiirteitä käy läpi tarkemmin esimerkiksi Andrew Heywood (Heywood 2003, 72).

¹⁹⁹ “It is a mystery and tragedy of European history that a people capable of every heroic virtue, gifted, valiant, charming as individuals, should repeatedly show such inveterate faults in almost every aspect of their governmental life. All our hearts are with the Polish people in their new subjugation, and we are sure that we shall never seek in vain for their perennial impulse to strike against tyranny, and to suffer with invincible fortitude all the agonies which befall them. We all look forward to the dawn.” (Churchill 2005a, 290.)

että Britannia ei saanut riittävää sotavoimaa koottua tarpeeksi ajoissa, koska poliittiset puolueet eivät halunneet taistella sitä vanhaa ja syvään juurtunutta epäluuloa vastaan, joka Britanniassa kohdistui yleiseen asepalveluksen käyttöönottoon²⁰⁰. Tässä yhteydessä Churchill suhtautuu brittiläiseen luonteenpiirteeseen aiemmasta poikkeavalla tavalla: Toisin kuin muissa teoksen kuvauksissa ominaispiirre ei ole tässä yhteydessä tekijä, johon politiikka tulee sopeuttaa tai joka mahdollistaa jonkinlaisen poliittisen linjan noudattamisen. Sen sijaan se muodostaa pikemminkin esteen, jonka voittaminen osoittaa kykyä toimia tilanteen vaatimalla tavalla. Kuvauksesta ilmenee, että kansanluonne oli Churchillille jossakin tilanteissa myös jotakin muuta, kuin välttämätön tosiasia, johon politiikan tekijöiden oli aina sopeuduttava. Siinä näkyy siis jälleen hänen käsityksensä kansanluonteista seikkoina, joiden hyödyntäminen ja huomioiminen vaati politiikan tekijältä erityistä osaamista. Kuvauksen negatiivinen perussävy seuraa siitä, että Churchill antaa ymmärtää, ettei brittivallanpitäjien politiikkaan vaikuttavien tekijöiden tuntemus ollut hänen mielestään riittävää. Kansanluonteen tunteminen näyttäytyy tässä yhteydessä siis eräänlaisena poliittisen toimijan pätevyyden mittarina.

Kuten muistamme, Hitlerin poliittista retoriikkaa arvioidessaan Churchill halusi erikseen korostaa Hitlerin kykyä vedota saksalaiseen mielenlaatuun. Edellä käsitellyn kuvauksen perusteella Churchill oletti pystyvänsä myös havaitsemaan, milloin tuota kykyä oli jollakin politiikan tekijällä liian vähän. Kuvaukseen liittyy jälleen myös muistelmille ominainen halu tarjota niiden lukijoille historiallista ja poliittista oppia: Churchill pyrki kuvauksellaan paitsi kritisoidaan Britannian sotaa edeltäneiden vuosien vallanpitäjiä, myös tarjoamaan tuleville sukupolville oppia siitä, miten näiden vallanpitäjien virheet olisivat tulevaisuudessa vältettävissä ja mitä näiden virheiden välttäminen hänen mukaansa vaati. Tämänkaltaisen opin tarjoaminen liittyi David Reynoldsin korostamaan Churchillin tapaan kritisoida muistelmien ensimmäisellä osalla edeltäjiensä Saksaan kohdistunutta myöntöväisyysspolitiikkaa²⁰¹ ja kytkeytyi mahdollisesti jossakin määrin myös Churchillin haluun varoittaa länttä samaan tapaan Neuvostoliiton myötäilyn vaaroista kylmän sodan alettua.

Churchillin luonnehdinta Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatseslav Molotovista osoittaa, miten Churchillin kuvaukset hänen kohtaamistaan henkilöistä ja hänen näkemyksensä eri valtioiden edustajien ominaisuuksista sekoittuivat joissakin tapauksissa kiinnostavalla tavalla toisiinsa. Churchill luettelee kuvauksessa neuvostoliittolaisen yhteiskunnan ominaispiirteitä, esittää sen toimivan koneen kaltaisesti ja samastaa lopuksi Molotovin robottiin:

“Vjatseslav Molotov oli erittäin kyvykäs ja kylmäverisen häikäilemätön mies. Hän oli selvinnyt kaikista niistä koettelemuksista ja uhista, joita kaikki vallankumouksen johtajat olivat kohdanneet sen kestäessä. Hän oli elänyt ja menestynyt yhteiskunnassa,

²⁰⁰ Emt, 319.

²⁰¹ Reynolds 2005a, 91.

jossa juoniteltiin jatkuvasti ja jossa hengen menettäminen oli jatkuva uhka. Hänellä oli tykinkuulamainen pää, mustat viikset, ymmärtävät silmät ja paksut kasvot. Kielellisesti hän oli taitava ja käytökseltään levollisen järkähtämätön. Hän sopi siis erittäin hyvin äärettömän suuren koneen poliittiseksi toimijaksi ja tahdon toteuttajaksi. [...] En ole koskaan nähnyt ihmistä, joka vastaisi olemukseltaan niin täysin nykyaikaista käsitystämme robotista.”²⁰²

Kuvaus on varsin selkeä esimerkki valtion koneeseen samastavan metaforan poliittisesta käytöstä, sillä Churchill korostaa metaforan avulla neuvostojärjestelmän hierarkkisuuutta sekä sitä, ettei konemaisessa järjestelmässä suvaittu erilaisuutta tai erilaisia mielipiteitä²⁰³. Kuvauksessa korostuu myös konemetaforan yksilön alistaisuutta valtiolla korostava ominaispiirre.²⁰⁴ Molotovin luonnehdinta on konemetaforan poliittisten mahdollisuuksien lisäksi varsin herkullinen esimerkki muistelmassa esitettyjen politiikkojen kuvausten poliittisesta potentiaalista Kari Palosen korostamassa asioiden tulkinnallisuuden huomioivassa merkityksessä.

Pyrkimys menneisyydessä tapahtuneiden seikkojen ja kehityskulkujen toistuvuuden osoittamiseen on ilmeistä Churchillin tavoissa kuvailla teoksessa brittiläistä elämäntapaa. Hän esimerkiksi kuvailee brittiläisten mielialaa maailmansodan syttymisen alla huolettomaksi ja leikkisäksi, mikä hänen mukaansa on tavallista, kun britit lähestyvät jotakin tuntematonta²⁰⁵. Juuri tämän kaltaiset vahvasti menneisyydestä ja pysyvyyden korostamisesta vetoavuutensa saavat kuvaukset antavat aiheen olettaa, että Churchillin tavassa käyttää kansanluonteita teoksessaan on joitakin yhtymäkohtia myös konservatiiviseen poliittiseen traditioon. Samassa yhteydessä hän kuvaa myös saksalaisia kiinnostavalla tavalla. Churchill toteaa, että samalla, kun hän itse kuunteli radiolähetystä, jossa pääministeri ilmoitti toisen maailman sodan syttyneen, hänen vaimonsa tuli huoneeseen ja kommentoi ihailevaan sävyyn saksalaista täsmällisyyttä ja tarkkuutta²⁰⁶. Hieman myöhemmin Churchill toteaa, että Britannian oli jälleen puolustauduttava urhoollisen, kurinalaisen ja armottoman saksalaisen rodun vyöryä vastaan²⁰⁷.

Churchillin tavassa kuvata toisen maailmansodan syttymishetkeä ja kansallisten erityispiirteiden osuutta niissä yhdistyvät sekä saksalaiseen arkikielessä liitetyt ominaisuudet että myyttiseen menneisyyteen tukeutuvat kansanluonteen elementit, jotka on mahdollista tulkita juontuvaksi

²⁰² “Vjatseslav Molotov was a man of outstanding ability and cold-blooded ruthlessness. He had survived the fearful hazards and ordeals to which all the Bolshevik leaders had been subjected in the years of triumphant revolution. He had lived and thrived in a society where ever-varying intrigue was accompanied by the constant menace of personal liquidation. His cannon-ball head, black moustache, and comprehending eyes, his slab face, his verbal adroitness, and his imperturbable demeanour, were appropriate manifestation of his qualities and skill. He was above all men fitted to be the agent and instrument of the policy of an incalculable machine. [...] I have never seen a human being who more perfectly represented the modern conception of a robot.” (Churchill 2005a, 330.)

²⁰³ Näiden ominaisuuksien liittymistä valtion koneeseen samastavaan metaforaan on korostanut Erik Ringmar (Ringmar 2008, 62, 64).

²⁰⁴ Ringmar 2008, 64.

²⁰⁵ Churchill 2005a, 364.

²⁰⁶ Emt, 363.

²⁰⁷ Emt, 365.

esimerkiksi hänen poliittisesta ajattelustaan tai historiakäsityksestään. Edellä käsitelty kuvaus antaisi kuitenkin viitteitä myös siitä, että kansanluonnekuvausten ja kansallisten ominaispiirteiden käyttöön vaikutti Churchillin oman ajattelun ohella myös muita seikkoja, jotka ovat ymmärrettävissä vain käsittehistoriallista lähestymistapaa hyödyntäen. Vaikuttaa selvältä, että hän tukeutui oman pysyvyyttä ja jatkuvuutta korostaneen poliittisen ajattelun värittämän kokemustilansa ohella myös johonkin yleisempään omana aikanaan käytössä olleisiin kielellisiin rakenteisiin liittyvään tapaan ymmärtää valtioiden sisäisen yhteenkuuluvuuden luonne.

Churchill käyttää kansanluonteen käsitteeseen kytkeytyviin ajattelutapoihin liittyvää ajatusta jonkinlaisen yleisen kansallisen mielialan olemassaolon mahdollisuudesta maassa tapahtuneen suhtautumistavan muutoksen kuvailuun vertaillen Ranskan ja ranskalaisten suhtautumista ensimmäisen ja toiseen maailmansotaan. Hän toteaa, että ensimmäisen sodan syttyessä Ranskan kansan mieliala oli korkealla ja ranskalaiset lähtivät sotaan vahvan hyökkäysmielialan vallitessa²⁰⁸. Ranskan mielialasta toisen maailmansodan alla hän puolestaan toteaa, että koston henki oli saanut täyttymyksensä jo ensimmäisessä maailmansodassa ja hyökkäysintoon suhtauduttiin nyt negatiivisesti, koska se liitettiin ensimmäisen maailmansodan teurastukseen²⁰⁹. Vaikka kansanluonteen tai kansallisen mielialan kuvaukset liittyvät teoksessa varsin usein pysyvyyden tai historiallisen jatkuvuuden korostamiseen, Churchill saattoi käyttää kansallisessa ajattelussa tapahtuneita muutoksia myös muutosten perusteena. kansallisia ominaispiirteitä ei siis voi ymmärtää Churchillin ajattelussa vain konservatiivisuuden ilmentyminä, vaan poliittinen ajattelu on ymmärrettävä Kari Palosta seuraten laajemmin kaikkea poliittista toimintaa yleensä jäsentävänä seikkana.

Aiemmin käsitelty sotilasstrategisten ratkaisujen perustelu konkreettisten kansallisten ominaispiirteiden avulla jatkui myös sodan alettua. Tämä näkyy Churchillin arvioidessa brittien ja ranskalaisten keväällä 1940 suunnitteleman saksalaisia vastaan suunnatun yllätyshyökkäyksen mahdollisia vaikutuksia Saksan sodankäyntiin. Churchill korostaa hyökkäyksen vaikutuksia arvioidessaan saksalaisten perusteellisuutta ja suunnitelmallista toimintaa. Hän toteaa kuitenkin myös, etteivät saksalaiset osanneet toimia suunnitelmiansa pettäessä tai kyenneet muuttamaan niitä tilanteen mukaan: ”Oli tunnettu tosiasia, ettei mikään kansa ollut saksalaisia perusteellisempi asioiden valmistelussa ja suunnittelussa. Tunnettua oli kuitenkin myös, että saksalaiset ajautuivat kaikista kansoista pahiten pois tolaltaan, mikäli heidän suunnitelmansa epäonnistuivat. He eivät osanneet improvisoida.”²¹⁰. Tässä kuvauksessa saksalaisten toiminnassa näkyvät kansalliset ominaispiirteet eivät toimi edellisen esimerkin tavoin strategisen ajattelun lähtökohtana vaan

²⁰⁸ Emt, 424.

²⁰⁹ Emt, 425.

²¹⁰ “It was well known that no people were more thorough than the Germans in preparation and planning; but equally no people could be more completely upset when their plans miscarried. They could not improvise.” (Emt, 520.)

perusteena, jonka pohjalta tehtyjen ratkaisujen seurauksia ja merkitystä arvioidaan. Tämänkaltainen ilmaisutapa saattaisi viitata Churchillin pyrkimykseen perustella konservatiivisilla argumenteilla omia poliittisia näkemyksiään, mutta siinä on jälleen viitteitä myös laajemmasta yleisestä ajatustraditiosta tai yleisestä tarpeesta oikeuttaa omia ratkaisujaan, koska Churchill kokee erikseen tarvetta korostaa sitä, että kaikki tuntevat hänen mainitsemansa saksalaisuuden piirteet.

Teossarjan ensimmäisen osan viimeiset mielenkiintoiset kuvaukset liittyvät Saksan hyökkäykseen Norjaan keväällä 1940. Niissä yhdistyvät monet Churchillin kansanluonnekuvausten ja niihin liittyvän kielenkäytön tavan poliittiseen hyödyntämiseen liittyvät elementit. Churchill aloittaa sotatoimien aloitusta käsittelevän kappaleen korostamalla norjalaisten rauhanomaisuutta ja vaatimattomuutta sekä sitä, että piirteet ovat määritelleet Norjaa ja norjalaisia koko sen historian ajan:

“Usean sukupolven ajan Norja ja sen vaatimaton ja sitkeä, kaupankäynnistä, merenkulusta, kalastuksesta ja maanviljelystä elantonsa saanut kansa oli pysynyt maailmanpolitiikan myllerryksen ulkopuolella. Kaukana takana olivat ajat, jolloin viikingit olivat purjehtineet maailman merillä ja valloittaneet tai hävittäneet suuren osan siihen asti tunnetusta maailmasta. Norja oli satavuotisen sodan, kolmekymmenvuotisen sodan, William III:n ja Marlborough:n sotien, Napoleonin aiheuttamien mullistusten ja myöhempien kiistojen jälkeen yhä paikallaan lähes entisen kokoisena, vaikka se olikin eronnut Tanskasta. Suurin osa kansasta oli tähän mennessä halunnut vain ja ainoastaan pysyä puolueettomana. Pikkuinen armeija ja kansa, joka halusi vain elää sopuisasti omassa vuoristoisessa ja puoli-arktisessa maassaan, joutui nyt uuden Saksan hyökkäyksen kohteeksi.”²¹¹

Kansalliset ominaispiirteet toimivat Churchillille jälleen tässä kuvauksessa pysyvyyden ja vakauden takeena. Kuvauksessa on lisäksi havaittavissa tietynlaista menneisyyden ja menneen aikakauden ihannointia, jonka voisi tulkita merkiksi historian suuresta roolista hänen ajattelussaan. Sen lisäksi siinä näkyy selkeästi hänen halunsa antaa historiallisille tapahtumille moraalinen merkitys. Siinä ilmenee myös Churchillin halu sijoittaa kansalle ominainen toiminta osaksi suurta historiallista jatkumoa.

Hieman myöhemmin Saksan hyökkäystä kuvatessaan Churchill toteaa Norjan nopean ja tehokkaan valloituksen olleen esimerkki saksalaisesta perusteellisyydestä, häijyydestä ja raakuudesta²¹². Kuvaus sopii esimerkiksi siitä, että Churchill käytti kansanluonteita yksittäisten historiallisten tapahtumien perusteluina ja kansanluonteet saavat teoksessa ainakin osin merkityksensä

²¹¹ “For many generations Norway, with its homely, rugged population engaged in trade, shipping, fishing, and agriculture, had stood outside the turmoil of world politics. Far off were the days when Vikings had sallied forth to conquer or ravage a large part of the then known world. The Hundred Years War, the Thirty Years War, the wars of William III and Marlborough, the Napoleonic convulsion and later conflicts, had left Norway, though separated from Denmark, otherwise unmoved and unscathed. A large proportion of the people had hitherto thought of neutrality and neutrality alone. A tiny army and a population of no desires except to live peaceably in their own mountainous and semi-Arctic country now fell victims to the new German aggression.” (Emt, 545.)

²¹² Emt, 547.

konkreettisista, menneisyydestä löytyvistä esimerkeistä. Lisäksi myös tässä kuvauksessa on tapahtumien kuvailun ohella vahva moraalinen sivujuonne, joka on ymmärrettävissä osana sekä Churchillin omaa näkemystä historian suuresta roolista yhteiskunnallisessa toiminnassa ja politiikassa että yleisempiä whiggistiseen ajatustraditioon kytkeytyviä käsityksiä historian moraalisesta merkityksestä.

Norjassa tapahtuneisiin sotilaallisiin toimiin liittyvät kuvaukset ovat ehkäpä teoksen selkein esimerkki siitä, että Churchillille maailmanpolitiikka jäsenyi pysyvyyden ja jatkuvuuden ilmentymänä ja hän pyrki arviomaan historiallisia tapahtumia myös sen perustella, miten ne vastasivat hänen oletuksiaan toivottavista ja vallitsevista olosuhteista tai toimintavoista. Vaikuttaakin selvältä, että kansanluonteisiin liittyvällä kielenkäyttötavalla saattoi olla Churchillille sellaista poliittista ja sosiaalista sisältöä, jota Koselleck kehotti teoriassaan käsitteistä etsimään, vaikka tämän poliittisen sisällön yksiselitteinen kytkeminen esimerkiksi konservatiiviseen poliittiseen ajatteluun ei ole mahdollista.

6. Muistelmat osa II: *Their Finest Hour*

Teossarjan 1949 valmistuneessa toisessa osassa Churchill halusi korostaa erityisesti kevään 1940 merkitystä sekä koko Britannian että oman poliittisen uransa huippuhetkenä²¹³. Churchillin johtama Britannia taisteli tällöin yksin juuri Ranskan lyönyttä Hitlerin Saksaa vastaan ja onnistui estämään saksalaisten maihinnousun Britanniaan.

Muistelmien toinen osa alkaa kuvauksella Britannian Ranskan tappiota edeltäneestä sisäpoliittisesta tilanteesta. Kuvatessaan tässä yhteydessä omia poliittisia avustajiaan Churchill käyttää ilmaisutapaa, joka viittaa yleisiin ”brittiläisiin luonteenpiirteisiin”, sillä hän korostaa, että avustajien toimintatapa ja erityisesti heidän toiminnassaan ilmenevät ominaisuudet ovat jollakin tavoin ominaisia kaikille briteille. Churchill toteaa, että avustajat ”organisoivat ja hallinnoivat aina vain kasvavia sotajoukkoja ja auttoivat parhaansa mukaan vaivattomaan ja käytännölliseen englantilaiseen tapaan.”²¹⁴. Kuvauksesta ei löydy suoria merkkejä Churchillin poliittisista näkemyksistä tai pyrkimyksiä korostaa erityisesti näiden luonteenpiirteiden pysyvyyttä. Kysymys vaikuttaa pikemminkin olevan jonkinlaisesta yleisestä tiedosta, johon Churchill kuvauksessaan luottaa. Kuvaus onkin hyvä esimerkki siitä, että Churchillin argumentaatioon vaikuttivat hänen omien ajattelutapojensa ohella myös yleisemmät käsitteeseen tai siihen liittyvään kielenkäyttöön kytkeytyvät kielelliset rakenteet.

²¹³ Reynolds 2005a, 164.

²¹⁴ ”organised and administered the ever-growing forces, and helped all they could in the easy, practical English fashion.” (Churchill 2005b, 16.)

Selostaessaan brittien suhtautumista sodassa alakynteen jääneen Ranskan avunpyyntöihin Churchill käyttää jälleen argumentaatiota, joka saattaisi viitata hänen brittiläisille ominaisiksi katsomiinsa piirteisiin. Churchill pitää sotilaallisten syiden ohella jonkinlaisia luontaisia taipumuksia (natural promptings) syynä, joka puoltaisi sotilaallisen avun lisäämistä Ranskalle²¹⁵. Kyseisessä perustelussa tulee kuitenkin ilmi varsin hyvin se, mikä tekee kansanluonteiden käytön arvioinnista Churchillin muistelmissa hankalaa: Luontaisilla taipumuksilla Churchill saattaa hyvin viitata ”brittiläisiin luonteenpiirteisiin”, mutta kysymys voi myös olla jostakin aivan muusta kuten esimerkiksi yleisestä myötätunnosta altavastaaajaa tai liittolaista kohtaan. Luonnollisten taipumusten alkuperä jää edellä mainitussa kohdassa tulkinnanvaraiseksi myös sen vuoksi, ettei Churchill itse erittele asiaa tarkemmin.

Teoksesta löytyy kuitenkin myös täysin selkeitä viittauksia ”brittiläisiin luonteenpiirteisiin”. Seuraava Churchillin omia tunteita ja ajatuksia Westminster Abbeyssä pidetyssä jumalanpalveluksessa keväällä 1940 kuvaava kappale on syytä lainata kokonaisuudessaan, koska se paitsi esittelee Churchillin näkemyksiä brittiläisiä yleisesti määrittelevistä luonteenpiirteistä, selkeyttää myös kuvaa siitä, miten kansallisiin erityispiirteisiin vetoava kielenkäytön tapa oli mahdollista valjastaa palvelemaan poliittisia päämääriä. Kuvauksessa Churchill käy läpi omia tunteitaan jumalanpalveluksen aikana ja suhteuttaa ne omaan brittiläisyytensä:

”Westminster Abbeyssä oli pieni jumalanpalvelus 26:a toukokuuta. Britit eivät ilmaise mielellään tunteitaan, mutta seistessäni kuorossa olin sekä tukahdutetun kiintymyksen että pelon vallassa. Pelkäsin koko seurakunnan puolesta. Minua eivät pelottaneet kuolema, haavat tai aineelliset menetykset. Niiden sijaan pelkäsin Britannian tappiota ja lopullista tuhoa.”²¹⁶

Huomio kiinnittyy erityisesti Churchillin tapaan peilata brittiläiseksi uskomiaan luonteenpiirteitä omaan käyttäytymiseensä. Lainauksesta välittyy myös hyvin tunteenomainen ja vilpittömän sävy. Tämän kaltaiset ajatukset antavat todisteen siitä, etteivät kansalliset luonteenpiirteet olleet Churchillille ainoastaan keino arvioida muiden käyttäytymistä tai perustella niillä jälkikäteisen retorisesti aiemmin tekemiään poliittisia ratkaisuja. Kuvauksen perusteella Churchill ainakin esitti myös itse edustavansa luonteenpiirteitä, joita hän piti tyypillisinä kaikille briteille. Toinen merkittävä seikka kyseisessä kohdassa on sen liittyminen vahvasti uskonnolliseen kokemukseen. Kuvaus antaa siis mahdollisesti viitteen siitä, että kansanluonteet oli helppo liittää samaan yhteyteen uskonnon kanssa. Ainakin edellä käsitellyssä lainauksessa sekä uskonnolliset elementit että kansanluonne vahvistavat todennäköisesti Churchillin mielestä brittien yhtenäisyyttä ja yhteistä kohtaloa. Kuvaus sopii näin ollen hyvin esimerkiksi myös George Egertonin kirjoituksessaan

²¹⁵ Emt, 38.

²¹⁶ ”There was a short service of Intercession and Prayer in Westminster Abbey on May 26. The English are loth to expose their feelings, but in my stall in the Choir I could feel the pent-up, passionate emotion, and also the fear of congregation, not of death or wounds or material loss, but of defeat and the final ruin of Britain.” (Emt, 87.)

mainitsemasta muistelmien poliittista johtajuutta vahvistavasta merkityksestä. Kuvauksessa Churchill esittää itsensä osana brittejä, kytkee omat kokemuksensa vahvasti brittiläisyyteen ja vahvistaa näin toimimalla samalla ajatusta itsestään briteille sopivana johtajana. Johtajuuden vahvistamisen ohella lainatussa kohdassa kansakunnalle ominaisiksi katsottuja piirteitä hyödynnetään korostamaan tilanteen poikkeuksellisuutta ja merkittävyyttä. Kun harvoin tunteitaan ilmaiseva britti on tunteiden vallassa, kyseessä on todella poikkeuksellinen, tässä tapauksessa poikkeuksellisen epävarma, tilanne.

Kansakuntien ominaispiirteet vaikuttivat Churchillin mukaan myös kansojen väliseen poliittiseen kommunikaatioon. Oivan esimerkin tästä käyttötavasta Churchill antaa kertoessaan, miksi hän halusi vanhan ystävänsä kenraali Spearsin mukaan neuvotteluihin ranskalaisten kanssa. Churchill piti Spearsia miehenä, joka sopi erityisen hyvin neuvottelijaksi, koska hän tuli erityisen hyvin toimeen ranskalaisten kanssa ja osasi esittää asiansa näille erityisen hyvin:

“Kun ranskalaiset ja englantilaiset ovat vaikeuksissa keskenään ja alkavat väitellä, ranskalainen on usein puhelias ja kiivas ja englantilainen välinpitämätön tai jopa karkea. Spears pystyi kuitenkin kertomaan asioita korkea-arvoisille ranskalaissotilaille niin helposti ja painokkaasti, etten ole koskaan nähnyt vastaavaa.”²¹⁷

Lainauksesta välittyy ajatus, että syy Spearsin mukaantuloon oli hänen kansallisten ominaispiirteiden tuntemuksensa ja kyky soveltaa poliittinen toiminta tai kommunikaatio niiden mukaan. Nämä kyvyt olivat siis seikkoja, joiden perusteella oli mahdollista arvioida jonkin henkilön kyvykkyyttä selvitä kansojen välisestä jokapäiväisestä poliittisesta toiminnasta. Kuten kansanluonteen käsitteen käyttöön liittyneitä erityispiirteitä käsitelleessä luvussa 2 kävi ilmi, kansanluonteen tuntumusta pidettiin käsitteen käyttöön liittyvässä ajatustraditiossa poliittisen kyvykkyyden osoituksena. Kuvaus Spearsin kyvystä kommunikoida ranskalaisten kanssa antaa erinomaisen esimerkin siitä, miten kyseinen ajattelutapa ilmeni käytännössä. Lisäksi kuvauksesta ilmenee kyseisen käsitteeseen liittyvälle ajattelutavalle luonteenomainen pyrkimys ennakoita jotakin kansalaisuutta edustavan henkilön käyttäytymistä tämän kansalaisuuteen liitettyjen toimintatapojen perusteella. Kansanluonteen käsitteen ominaispiirteisiin kytkeytyvien poliittisten mahdollisuuksien ohella kuvaus on analyysin ensimmäinen viite muistelmien tarjoamista mahdollisuuksista suurelta yleisöltä salattujen politiikkaan liittyvien inhimillisten elementtien kuvaamiseen, sillä kertomusta Spearsin osaamisen perusteista ei hyvin todennäköisesti olisi mahdollista esittää julkisesti missään muistelmia virallisemmassa yhteydessä.

Kuvatessaan Italian sotaa edeltänyttä poliittista asemaa ja erityisesti Mussolinin poliittisten ratkaisujen järkevyyttä Churchill käyttää kansanluonnekuvausta hyvin mielenkiintoisella tavalla.

²¹⁷ “When Frenchmen and Englishmen are trouble together and argument break out, the Frenchman is often voluble and vehement, and the Englishman unresponsive or even rude. But Spears could say things to the French high personnel with an ease and force which I have never seen equalled.” (Emt, 97.)

Churchillin mukaan Mussolinilla olisi ollut mahdollisuus nousta rauhan aikana tai sodan loppuvuosina suurimmaksi ja viisaimmaksi Italian tuotteliaan ja ahkeran kansan tuntemaksi valtiomieheksi, jos hän olisi pitänyt Italian sodan ulkopuolella. Churchill kuitenkin toteaa, että kyseinen mahdollisuus oli paljon parempi kuin häntä lopulta todellisuudessa odottanut kohtalo.²¹⁸ Kuvaus on mielenkiintoinen kahdesta syystä. Ensinnäkin siinä Churchill liittyy italialaisiin selkeitä ominaispiirteitä eli tuotteliaisuuden ja ahkeruuden. Toiseksi siinä kuvaukseen sekoittuu moraalista ainesta, joka saattaisi liittyä Churchillin käsitykseen historiasta seikkana, jolla oli moraalista merkitystä ja jopa jonkinlainen moraalinen päämäärä. Kuvaus antaa viitteitä mahdollisuudesta, että kansanluonteet saattoivat osaltaan liittyä paitsi oman aikakautensa ajattelun traditioon ja Churchillin poliittiseen ajatteluun, myös hänen näkemyksiinsä siitä, millainen maailman tuli olla ja käsitykseensä siitä miksi historian ymmärtäminen on merkittävää ja hyödyllistä. Kuvauksesta välittyy vahva moraalinen sanoma ja jonkinasteinen pessimismi. Siitä välittyy toisaalta usko ihmisen, tässä tapauksessa Mussolinin, rajattomaan kykyyn toimia moraalisesti oikein mutta toisaalta myös siihen, että inhimillisten puutteiden vuoksi myös toisenlainen mahdollisuus oli ennakoitavissa. Kyseiseen lainaukseen sisältyy annos jälkiviisautta, mutta se saattaa kertoa osaltaan Churchillin tavasta suhtautua ihmisen moraalisesta toiminnan mahdollisuuksiin negatiivisesti poliittiselle konservatismille ominaiseen tapaan.

Edellä käsitellyn kuvauksen surumielistä sävyä lisää osaltaan vielä se, että italialaisten kansalliset luonteenpiirteet ja Mussolinin johtajan kyvyt asetetaan vastakkain: Vallan turmelema Mussolini ikään kuin johti Churchillin mukaan luontaisesti hyvät italialaiset pahoihin tekoihin sodan aikana. kuvauksen surumielinen syy saattaa kytkeytyä myös Churchillin omiin käsityksiin Mussolinista, sillä ennen sotaa Churchill ihaili tätä ja suhtautui häneen myönteisesti vielä noustuaan pääministeriksi keväällä 1940²¹⁹. Mussolinin turmeltuneisuuden nostaminen merkittäväksi seikaksi saattaa lisäksi olla merkki Churchillin halusta nähdä historia ensisijaisesti suurten johtajien toiminnan kautta jäsentyvänä draamana. Vaikka kuvauksen moraalinen pohjavire ei suoraan liity kansanluonteiden kuvaamiseen, on sen ottaminen mukaan analysointiin perusteltua, sillä vain Churchillin kuvauksen kokonaissävy huomioimalla on mahdollista hahmottaa kansallisten ominaispiirteiden käyttötapoja ja niiden roolia hänen ajattelussaan kokonaisvaltaisesti. Kyseinen kuvaus on erinomainen esimerkki siitä, miksi on perusteltua ajatella kansakuntien kuvausten kytkeytyneen Churchillin ajattelussa osaksi laajempaa ajattelutapaa. Kuten olen aiemminkin esittänyt, ajatus perinteiden jatkuvuudesta ja historian moraalisesta merkityksestä liittyy vahvasti Churchillin edustamaan whiggistiseen historiakäsitykseen. Tässä yhteydessä Churchill ei

²¹⁸ Emt, 106.

²¹⁹ Churchillin suhtautumista Mussoliniin käsittelee esimerkiksi Göran Hägg (Hägg 2010, 224, 226, 282–283).

kuitenkaan pitänyt traditioon kuulunutta käsitystä historiasta jatkuvana edistyksenä täysin ongelmattomana.

Teoksesta löytyy myös kansakuntien kuvausten käyttötapoja, jotka ovat lähinnä retorisia tyylikeinoja. Hyvä esimerkki tästä käytöstä on teoksesta löytyvä lyhyt katkelma puheesta, jonka Churchill piti briteille Ranskan antauduttua Saksalle keväällä 1940. Kuvauksessa Churchill korostaa myötätuntoaan urhollisena pitämäänsä Ranskaa kohtaan ja pyrkii vakuuttamaan puheen vastaanottajat siitä, ettei Ranskaa tai Britanniaa ollut vielä lopullisesti lyöty:

”Utiset Ranskasta ovat todella huonoja. Suren urhollisen Ranskan kansan puolesta, jota on kohdannut tämä kauhea onnettomuus. Mikään ei muuta myötätuntoamme heitä kohtaan tai uskoamme siihen, että Ranskan kansan henki nousee jälleen. Se, mitä Ranskassa tapahtui, ei vaikuta toimintaamme tai sen päämäärään.”²²⁰

Työni kannalta mielenkiintoisinta lainauksessa ei ole se, että Churchill kuvaa ranskalaisia urhollisiksi, koska kyseessä ei ole ranskalaisia erityisesti määrittelevä piirre. Hän korostaa samalla tavoin useiden muiden valtioiden kansalaisten toiminnan urhollisuutta ja kysymyksessä voi siis olla esimerkiksi jonkinlainen yleinen tehokeino, jota Churchill käytti pyrkiessään korostamaan Britannian poliittisille ja sotilaallisille tavoitteille myötämielisten kansakuntien toiminnan positiivista luonnetta. Sen sijaan huomio kiinnittyy kontekstiin, jossa Churchill tätä argumentointia käyttää. Kysymys on tässä yhteydessä melko selkeästi puhtaasta retorisesta suostuttelusta, jolla Churchill pyrkii vakuuttamaan kohdeyleisöönsä ja siten esimerkiksi vahvistamaan omaa asemaansa brittien johdossa. Tätä pyrkimystä korostaa vielä loppuun liitetty ajatus siitä, että brittien sotapönnistelut jatkuvat ennallaan takaiskuista huolimatta. Lainauksen perusteella kansanluonnekuvausten käyttöön liittyi Churchillilla myös suoraan hänen omaan poliittiseen toimintaansa kytkeytyviä syitä, joiden esittämistä Egerton piti yhtenä merkittävänä poliitikkojen muistelmien käyttötarkoituksena.

Ranskan hävittyä oman taistelunsa Saksaa vastaan myös Britannian tilanne näytti hyvin uhkaavalta, sillä Saksa saattoi nyt keskittää kaiken sotilaallisen voimansa taisteluun brittejä vastaan. Brittien mahdollisuus selvitä taisteluista voittajan herätti laajaa epäilyä. Churchill tiesi myös sotilaalliset realiteetit, mutta oli hyvin luottavainen, sillä ulkomaalaiset eivät Churchillin mukaan tunteneet brittien luonteenlaatua niissä tilanteissa, joissa heiltä vaadittiin erityisen paljon²²¹. Nyt Churchill ei pyrkinyt nostamaan brittien luottamusta näiden omiin mahdollisuuksiin vaan ainakin esitti aidosti ajattelevansa, että ”brittiläisessä luonteenlaadussa” oli jotakin, joka vielä yllättäisi saksalaiset. Ajattelussa on siis vahva kytkös traditioon, joka liitti kansanluonteet kykyyn arvioida poliittisia ja

²²⁰ ”The news from France is very bad, and I grieve for the gallant French people who have fallen into this terrible misfortune. Nothing will alter our feelings towards them or our faith that the genius of France will rise again. What happened in France makes no difference to our actions and purpose.” (Churchill 2005b, 191.)

²²¹ Emt, 198.

tässä tapauksessa sotilaallisia ratkaisuja. Myös Hans Morgenthau korostaa teoksessaan ”kansallisista luonteenpiirteistä” tehtyjen virhearvioiden mahdollisuutta ja näiden virhearvioiden vaikutusta epäonnistuneisiin sotilaallisiin ja poliittisiin ratkaisuihin Churchillin edellä esittämään tapaan²²². Morgenthau ja Churchill jakoivat siis käsityksen kansanluonteista tehtyjen arvioiden mahdollisesta petollisuudesta strategisessa ja poliittisessä päätöksenteossa.

Churchill kuvaa vuonna 1941 sotaan mukaan liittyneen ja siitä vielä teoksen käsittelemänä ajanjaksona erossa pysyneiden Yhdysvaltain päätöstä aloittaa Britannian avustaminen ja erityisesti tähän päätökseen johtaneita syitä erittäin mielenkiintoisella tavalla. Hän arvelee, että brittien sitkeä ja lannistumaton luonteenlaatu, josta hän kertoo itse olevansa esimerkki, oli se tekijä, joka sai Yhdysvallat päättämään avun antamisesta. Tämän jälkeen Churchill kertoo, että britit olivat sotaa edeltäneenä aikana pitäneet lujasti kiinni pasifismistään, keskittyneet liiaksi omiin vähäpätöisiin kiistoihinsa ja hankkiutuneet liian kevytmielisesti eurooppalaisten poliittisten kiistojen keskiöön. He eivät kuitenkaan olleet valmiita luovuttamaan vaan puolustaisivat omaa saartaan viimeiseen asti valloittajia vastaan. Lopuksi hän kuitenkin toteaa, että edes urhoollinen taistelu ei takaa menestystä, vaan historia on täynnä esimerkkejä valtioista ja roduista jotka ovat hävinneet taistelun ylivoimaista vihollista vastaan ja tämän takia heistä tiedetään enää korkeintaan nimi.²²³

Kuvauksessa on useita hyvin mielenkiintoisia elementtejä: Ensinnäkin se kertoo mielenkiintoisella tavalla historian ja kansoille luonteenomaisten toimintatapojen suhteesta. Menneisyys ja kansanluonteet vaikuttaisivat sekoittuvan toisiinsa Churchillin ajattelussa hyvin vahvasti, mikä viittaisi vahvasti Kosellekin teoriassaan korostamaan näkemykseen politiikasta kokemustilan ja odotushorisontin toisiinsa yhdistämään pyrkivänä tekijänä. Kansakunnalle luonteenomaisen toiminnan kuvauksesta siirrytään saumattomasti tunnetun historian kuvaamiseen ja nämä elementit liitetään luontevasti toisiinsa. Tämä argumentaatiotapa saattaisi menneen ja tulevan toisiinsa kytkeytymisen lisäksi viitata myös Churchillin tapaan jäsentää nykyhetki yleisemmin historian avulla ja siinä on havaittavissa piirteitä myös konservatiivisesta poliittisesta näkemyksestä. Kuvauksessa näkyy selkeästi uskomus ihmisen, tässä tapauksessa brittien, puutteellisuuteen sekä tapa arvioida nykyhetkeä suhteessa menneisyyteen tai perinteisiin. Toinen mielenkiintoinen elementti kuvauksessa on sen käyttökonteksti. Vaikuttaa mahdolliselta, että Churchill käytti tässä yhteydessä kansanluonnekuvausta kansakuntien hierarkisoimiseen, koska hän haluaa selkeästi erotella Britannian toiminnan muista vähempiarvoisiksi katsomistaan kansakunnista. Kuvauksessa näkyy myös, että Churchill oletti tai ainakin toivoi myös Yhdysvaltain perustavan jotkut poliittisista ratkaisuistaan kansallisten luonteenpiirteiden perusteella tekemiensä olettamusten varaan.

²²² Morgenthau 2006, 146–147.

²²³ Churchill 2005b, 226–227.

Kuvauksesta välittyä käsitys siitä, että Churchill oletti poliittisen toiminnan myös muissa valtioissa perustuvan olettamuksiin muiden valtioiden ominaispiirteistä.

Sodanjälkeisillä tapahtumilla ja tulkinnoilla oli myös huomattava vaikutus edellä käsiteltyyn kuvaukseen. Liiallisen pasifismin vaaroista varoittaminen on yhteydessä Churchillin haluun arvioida muistelmissaan edeltäjiensä poliittista toimintaa ja tapaansa muistuttaa Hitleriä vastaan käytyä sotaa kuvailemalla kommunismin liiallisen myötäilyn vaaroista 1940-luvun jälkipuoliskolla. Lisäksi Britannian taisteluhaluuden korostaminen saattaa kytkeytyä David Reynoldsin huomioimaan Churchillin haluun salata muistelmissaan brittijohtajien keväällä 1940 tuntema epävarmuus siitä, kannattiko Saksaa vastaan taistella vai olisiko sen kanssa parempi pyrkiä rauhaan neuvottelemalla²²⁴. Kansanluonteisiin liittyvällä kielenkäytöllä Churchillin oli siis mahdollista pyrkiä vaikuttamaan sotatapahtumien tulkintoihin tavalla, joka sopi hänen tavoitteisiinsa muistelmien kirjoitushetkellä. Teoksen kirjoitusajankohdalla saattoi olla vaikutusta myös siihen, miksi Churchill halusi korostaa brittien taistelutahdon tehneen vaikutuksen juuri yhdysvaltalaisiin. Churchill halusi muistelmissaan korostaa Britannian ja Yhdysvaltain hyviä suhteita ja sodanaikaista yhteisymmärrystä²²⁵. Hyvien suhteiden korostamisen tarve johtui hänen halustaan korostaa näiden kahden valtion erityissuhteen merkitystä myös sodanjälkeisessä maailmassa²²⁶.

Heti teoksen ensimmäiset luonnehdinnat saksalaisista ovat varsin kiinnostavia. Pohtiessaan ilmasodankäyntiin vaikuttavia tekijöitä Churchill toteaa taistelut arvaamattomiksi brittien kannalta, koska Saksa on vastustajana urhea ja tehokas²²⁷. Pohtiessaan saksalaisten luontaisen perusteellisuuden ja kaukonäköisyyden mahdollisia vaikutuksia näiden tapoihin kehittää sotateknologiaansa Churchill puolestaan kysyy retorisesti itseltään:

”Olivatko tunnetusti kaukonäköiset ja perusteelliset saksalaiset valmistaneet salassa suuren määrän erityisiä huoltoaluksia, jotka eivät tarvinnut satamia tai laitureita vaan kykenivät huoltamaan panssarivaunuja, tykkejä ja moottoriajoneuvoja mistä tahansa rannoilta ja voisivat sen lisäksi huoltaa maajoukkoja?”²²⁸

Churchill pyrkii tässä jälleen ennakoimaan kehitystä kansanluonteen avulla. Kyse ei ole kuitenkaan aiemmin käsiteltyjen esimerkkien tapaan epämääräisestä historiallisten lainalaisuuksien etsinnästä tai toteamisesta vaan kansanluonteiden konkreettisista vaikutuksista itse sodankäyntiin tai tarkemmin sanoen siihen vaikuttavan teknologian kehittämiseen. Kyseessä on muistelmasarjan

²²⁴ Reynolds 2005a, 169–171.

²²⁵ Emt, 199–200.

²²⁶ Emt 43, 200–201.

²²⁷ Churchill 2005b, 249.

²²⁸ ”Had the Germans with their renowned thoroughness and foresight secretly prepared a vast armada of special landing-craft, which needed no harbours or quays, but could land tanks, cannon, and motor vehicles anywhere on the beaches, and which thereafter could supply landed troops?” (Ibid.)

toisen osan ensimmäinen merkki jo ensimmäisessä osassa ilmenneestä tavasta, jolla kansanluonteet saivat Churchillin kuvauksissa suoraa ja konkreettista strategista merkitystä. Myös tämä käytötapa vahvistaa näkemystä siitä, että kansanluonteisiin liittyvä käsitteistö ja ajattelutapa olivat jotakin sellaista, jota ainakin Churchill esitti olevan mahdollista hyödyntää toisen kansakunnan poliittisten ja strategisten ratkaisujen arvioinnissa. Kuvaus vaikuttaisi myös tukevan ajatusta siitä, että kansanluonnekäsitysten poliittinen potentiaali perustuu suurelta osin yksittäisten tilanteiden ja esimerkkien esittämiseen sekä ratkaisujen selittämiseen niiden avulla. Siihen, missä määrin oletukset kansanluonteista todella vaikuttivat esimerkiksi sodan aikana tehtyihin arvioihin vastapuolen toimintavaihtoehtoista, ei oma työni kykene vastaamaan, koska analysoin jälkikäteen kirjoitettuja kuvauksia jo tapahtuneista tilanteista. Jo tähän mennessä käsitellyt kuvaukset osoittavat kuitenkin, että kansanluonnekuvaukset soveltuivat erittäin hyvin poliittisten ja strategisten ratkaisujen arvioimiseen ja oikeuttamiseen jälkikäteen, mikä teki niistä muistelmiin hyvin sopivia elementtejä.

Jos kokonaisten kansakuntien ajattelutapojen arvioinnin mahdollisuus jäikin joskus hieman tulkinnanvaraiseksi, varma Churchill oli myös muistelmasarjan toisessa osassa ainakin siitä, että yksittäiset poliitikot perustivat poliittiset laskelmansa tällaisten arvioiden varaan. Asia käy erityisen hyvin ilmi tavasta, jolla Churchill kuvailee Hermann Göringin tapaa hakea brittien rappeutuneisuudesta ja rauhantahdosta perustetta ratkaisulle aloittaa brittikaupunkien ilmapommitukset. Churchillin mukaan Göring ”oli varma, että Englannin ja erityisesti Lontoon pommittaminen ajaisi rappeutuneet ja rauhaa rakastavat britit tilaan, jossa nämä hakisivat rauhaa varsinkin, mikäli heidän kokemansa maihinnousun uhka lisääntyisi jatkuvasti.”²²⁹ Varsin värikkäästä luonnehdinnasta ilmenee, että Churchillin mukaan ainakin Göring perusti näkemyksensä brittien toiminnasta käsityksilleen heidän luontaisista ominaispiirteistään. Churchill ei siis olettautunut, että ainoastaan hän itse tukeutui ajattelussaan kansanluonnekäsityksiin vaan ilmaisee edellä selkeästi, että oletti tai oikeastaan väitti tietävänsä Göringin tekevän samoin. Kuvausta arvioitaessa on luonnollisesti otettava huomioon sen ilmeinen poliittinen ulottuvuus. Kysymyksessä on Churchillin kuvaus poliittisesta vastustajansa ajattelutavoista, mikä vaikutti luonnollisesti siihen, että hän esittää kansanluonteisiin perustuvien oletusten tekemisen tässä yhteydessä negatiivisena asiana.

Churchill itse uskoi, ettei Göringin tavoittelema maihinnousu onnistuisi helposti, sillä brittien taito kulkea merellä ja tuntemus merenkulusta takaisi heille etulyöntiaseman saksalaisia vastaan:

²²⁹ “felt assured that the bombing of England, and particularly of London, would reduce the decadent, peace-loving British to a condition in which they would sue for peace, more especially if the threat of invasion grew steadily upon their horizon.” (Emt, 272.)

“Britanniassa me puutteistamme huolimatta olemme aina ymmärtäneet merenkulkua ja kaikkia siihen liittyviä asioita todella hyvin. Vuosisatoja tämä taito on ollut veressämme. Taitoon liittyvät perinteet liikuttavat merimiestemme lisäksi koko rotuamme. Juuri tämän ansiosta pystyimme suhtautumaan maihinnousun uhkaan rauhallisin mielin.”²³⁰

Kuvauksessa on huomattavaa sen tukeutuminen jälleen menneisyyteen, pysyvyyteen ja perinteisiin. Britannian perinteinen asema merivaltana ja siitä seuraavat kansakunnan edustajien ominaispiirteet antavat Churchillin mukaan riittävät takeet siitä, että britit voisivat selvitä saksalaisten tulevista hyökkäyksistä. Taitavuus merenkulussa ja siihen liittyvissä seikoissa on tämän lainauksen perusteella asia, jota Churchill pitää brittiläisenä ominaisuutena. Hän ei puhu kuitenkaan brittiläisestä kansanluonteesta vaan brittiläisestä rodusta. Tämä osoittaa, miksi on tarpeen analysoida myös muita kansanluonteen käsitteeseen läheisesti liittyviä käsitteitä sekä käsitteistöön liittyviä yleisiä kielenkäytön tapoja.

Lisätodisteita siitä, että kansakunnat ja niiden edustajat ilmensivät Churchillin ajattelussa tiettyjä kyseiselle kansalle tyypillisiä luonteenpiirteitä omassa poliittisessa ja strategisessa toiminnassaan, antaa tapa, jolla tietyt ominaisuudet liitetään nyt käsiteltävässä teossarjan toisessa osassa toistuvasti tietyn kansakunnan toimintaan. Paras esimerkki tästä on Churchillin tapa korostaa toistuvasti perusteellisuutta erityisesti saksalaisille luonteenomaisena ominaisuutena. Hän mainitsee saksalaisen perusteellisuuden teoksessa käsitellessään sodan tulevaisuutta briteille pitämässään radiopuheessa²³¹, arvioidessaan pommitusten vaikutuksia Lontoossa ja saksalaiskaupungeissa²³² sekä kuvaillessaan arvioitaan Saksan mahdollisesta tulevasta sotastrategiasta kesällä 1940²³³. Huomio kiinnittyy erityisesti siihen, että sama ominaisuus määrittää saksalaisia tai heidän suunnitelmiaan kaikissa näissä tilanteissa. Saksalainen perusteellisuus ei siis ollut Churchillin ajattelussa vain jossakin tietyssä tilanteessa esille tuleva kansallinen erityispiirre toisin kuin osa muista teoksen analysoiduista erilaista kansallisten ominaisuuksien kuvauksista. Tämä saattaisi viitata siihen, että Churchill tukeutui ainakin osittain myös johonkin yleisemmin kyseisenä aikakautena vallinneeseen käsitykseen tai ajatusrakenteeseen siitä, millaisia saksalaiset tai saksalaisten toiminta yleensä on. Tukea sille, että käsitys perusteellisuudesta saksalaisille luonteenomaisena ominaisuutena perustuisi jonkinlaiseen yleisempään ajattelutapaan, antaa se, että myös Hans Morgenthau pitää perusteellisuutta saksalaisten ominaispiirteenä²³⁴. On myös mahdollista, että saksalaisten kuvaaminen toistuvasti perusteellisina kytkeytyi Churchillin omaan poliittiseen ajatteluun liittyvään tarpeeseen korostaa asioiden pysyvyyttä ja perinteisteyttä tai

²³⁰ ”In Britain, whatever our shortcomings, we understood the sea affair very thoroughly. For centuries it has been in our blood, and its traditions stir not only our sailors but the whole race. It was above all these things which enabled us to regard the menace of invasion with a steady gaze.” (Emt, 277.)

²³¹ Emt, 291.

²³² Emt, 322.

²³³ Emt, 404.

²³⁴ Morgenthau 2006, 145.

hänen halunsa yhdistää menneet kokemuksensa nykyisiin tai olettimiinsa mahdollisiin tuleviin tapahtumiin Koselleckin teoretisoinnissaan esittämään tapaan.

Churchill ei muistelmien toisessa osassa kuvannut saksalaisia ainoastaan perusteellisiksi. Muut saksalaisuuteen kytkeytyvät ominaisuudet tulevat ilmi mielenkiintoisella tavalla, kun Churchill kuvailee saksalaisten sodan aikana kehittämää lentokoneiden suunnistuksen apuna käytettyä suunnistussädettä, sen merkitystä saksalaisille sekä sitä, miten säteen käyttö vertautui saksalaisten toimintatapoihin:

“Loogisten mieltensä vuoksi ja tarkoituksellisesti tehtyjen suuren mittakaavan suunnitelmien tukemana Saksan ilmavoimien korkein johto pani toivonsa tässä yhteydessä laitteeseen, jonka se toivoi magneettisen miinan tavoin nitistävän meidät.[...] [M]enetelmä, joka soveltui opetettavaksi suurelle määrälle ihmisiä ja tuotti tämän lisäksi paljon tuloksia heidän vastustamattoman viehättäväksi kokemansa tieteen avulla, kiehtoi sekä heidän mieliään että luontoaan. Saksalaiset lentäjät seurasivat sädettä samalla tavoin kuin Saksan kansa seurasi F[ü]hreria. Heillä ei ollut mitään muuta seurattavaa.”²³⁵

Churchill liittää lainatussa kohdassa saksalaisuuteen tässä ainakin loogisen ajattelun ja kyvyn tehdä suurisuuntaisia suunnitelmia. Ainakin rivien välistä on luettavissa usko siihen, että saksalaiset kaipaivat luontaisesti itselleen vahvaa, selkeän suunnan antavaa johtajaa. Ehkä mielenkiintoisinta on kuitenkin tapa, jolla Churchill kuvauksessa olettaa kuvaamiensa luonteenpiirteiden vaikuttavan saksalaisissa. Hän liittää samankaltaisia piirteitä sekä saksalaisten tekemään tekniseen keksintöön, sotilasjohdon strategisiin ratkaisuihin että Saksan poliittiseen kehitykseen. Näiden erillisten ilmiöiden vahva kytkeminen toisiinsa saattaisi viestiä siitä, että kansanluonteet olivat Churchillille jotakin sellaista, joka läpäisi kaikki luonnehdittavan yhteiskunnan ilmiöt. Kansanluonnekuvausta käyttämällä Churchill siis esitti kykenevänsä ymmärtämään tietyn kansakunnan toimia tai tapahtumia kokonaisuudessaan. Kuvausten merkitys ei siis rajoittunut vain yksittäisiin toimijoihin, tapahtumiin tai näiden arviointiin.

Toisen osan viimeinen kiinnostava kuvaus käsittelee koko sodan ajan sotatoimien ulkopuolella pysytelleitä espanjalaisia. Se osoittaa, että Churchill käytti kansanluonnekuvauksia joissakin yhteyksissä myös tavalla, jolla niitä varsin usein ymmärretään käytettävän eli yksinkertaisesti representaationa espanjalaisten hänen mielestään hallitsevasta luonteenpiirteestä. Churchill toteaa, etteivät espanjalaiset liittyneet Italian ja Saksan kanssa yhteiseen rintamaan Englantia vastaan, koska he suhtautuivat epäluuloisesti ulkomaisiin liittolaisiin: “He eivät halunneet vieraita armeijoita marssimaan ympäri maataan.[...] [N]ämä yrmeät ihmiset haluavat mieluummin vieraiden huoneen

²³⁵ ”With their logical minds and deliberate large-scale planning, the German High Air Command staked their fortunes in this sphere on a device which, like the magnetic mine, they thought would do us in. [...] [M]ethod, lending itself to drill and large numbers, producing result wholesale by irresistible science, attracted alike their minds and their nature. The German pilots followed the beam as the German people followed the F[ü]hrer. They had nothing else to follow.” (Churchill 2005b, 341.)

kuin näiden seuraa”²³⁶. Myös tähän kuvaukseen kytkeytyy kuitenkin ajatus siitä, että espanjalaisten taipumus viihtyä poliittisesti omissa oloissaan oli ilmennyt historiassa myös aiemmin²³⁷. Yksinkertaisiinkin kansalle ominaisiksi koettujen tai esitettyjen piirteiden käyttöön kytkeytyy teossarjassa usein pysyvyyttä ja perinteitä korostavia elementtejä. Tämä antaa jälleen vahvistusta teesilleni, jonka mukaan kansanluonteisiin liittyvä käsitteistö ja ajattelutapa liittyvät Churchillin ajattelussa osaksi laajempaa historian merkitystä korostanutta ja menneisyydestä vallinneeseen nykyisyyteen selitystä hakenutta ajattelutapaa.

7. Muistelmat osa III: *The Grand Alliance*

Muistelmien alkuvuonna 1950 valmistuneen kolmannen osan valmistumisen aikaan Churchill teki paluuta päivänpolitiikkaan. Hän tavoitteli Britannian pääministerin paikkaa toistamiseen helmikuussa 1950 mutta hävisi vaalit niukasti. Vaalien edellä korostettiin sekä hänen rooliaan toisen maailmansodan johtajana että kylmän sodan ennakoijana.²³⁸ Vaalikampanjan yhteydessä Churchill piti helmikuussa 1950 Edinburghissa silloista maailmantilannetta käsitelleen puheen, jossa kritisoi Britannian sodanjälkeistä hallitusta sen maailmanpoliittisen aseman rapauttamisesta²³⁹. Merkittävin puheen ulkopoliittinen avaus oli vaatimus kylmän sodan jännitteiden vähentämiseen tähtäävien korkean tason neuvottelujen aloittamisesta Neuvostoliiton kanssa²⁴⁰. Neuvotteluvaatimukset olivat saaneet lisäpontta erityisesti Neuvostoliiton elokuussa 1949 tekemästä onnistuneesta ydinkokeesta, joka päätti lännen ydinasemonopolin. Muistelmat, vaalit ja tuolloin vallinnut maailmanpoliittinen tilanne kytkeytyivät yhteen erityisesti siten, että Churchill pyrki sodanaikaisilla muistelmillaan osoittamaan olevansa ainoa henkilö, joka kykeni käymään neuvotteluja Neuvostoliittoa johtaneen Stalinin kanssa.²⁴¹ Tämä käsitys määritteli sekä hänen muistelmasarjansa myöhempien osien tulkintoja toisen maailmansodan tapahtumista että Churchillin lokakuusta 1951 huhtikuuhun 1955 kestäneen toisen pääministerikauden poliittisia tavoitteita²⁴². Vuoden 1950 alussa Churchillilla oli siis hyvä syy korostaa omia ansioitaan ja omaa merkitystään sekä kansallisessa että kansainvälisessä politiikassa.

Kolmannen osan ensimmäinen huomion arvoinen kuvaus liittyy britteihin. Churchill jatkoi kolmannessa osassa brittien yhteishengen nostattamista argumenteilla, jotka liittyivät hänen käsityksiinsä pysyväksi katsomistaan brittiläisten ominaisuuksista. Hyvä esimerkki yhteishengen

²³⁶ “They did not wish to have foreign armies marching about their country. [...] [T]hese morose people would rather have foreigners’ room than their company.” (Emt, 460.)

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Reynolds 2005a, 272–273.

²³⁹ Emt, 273.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Emt, 274.

²⁴² Ibid.

nostattamisesta on teoksesta löytyvä katkelma puheesta, jonka Churchill piti pommien raunioittamassa Bristolissa alkuvuodesta 1941. Hän korosti puheessa brittien kansan hengen voittamattomuutta ja painotti sen suurta merkitystä brittien sotaponnisteluissa:

”Näen voittamattoman kansan hengen. Näen hengen, joka syntyi vapauden aikana. Tämä henkemme, jota perinteemme ovat vaalineet, on vuosisatoja vanhaa perua. Henki antaa meille tällä hetkellä, tässä maailmanhistorian käännekohtassa mahdollisuuden kantaa osamme niin, ettei kellään meidän jälkeemme tulevalle rotumme edustajalla ole mitään syytä soimata esi-isiään.”²⁴³

Lainauksesta näkyy, että kansanluonteisiin liittyvän ajattelutavan mahdollistamaa argumentointia oli helppo käyttää poliittisen johtajuuden ja yleisen historiakäsityksen rakentamiseen. Toisaalta katkelmasta käy jälleen selkeästi ilmi, miten epäselvä ja monimerkityksinen kansanluonteisiin liittyvä käsitteistö Churchillin käytössä oli. Hän puhuu sekä kansan hengestä että brittien rodusta ja lisäksi liittyy britteihin ominaisuuden, eli voittamattomuuden, jota on lähes mahdotonta pitää vain britteihin liittyvänä ominaisuutena. Monitulkintaisuutta lisää sekin, että Churchillilla oli brittien johtajana todennäköisesti suoria poliittisia syitä korostaa brittien pysyviä positiivisia ominaisuuksia. Toisaalta lainauksesta näkyy yleisempi halu korostaa jatkuvuutta ja pysyvyyttä poliittisen vallan perustana sekä tarve kytkeä menneisyys, käsillä ollut nykyhetki ja odotukset tulevasta toisiinsa. Puheesta löytyy siis elementtejä, jotka tukevat oletustani kansanluonteisiin liittyvästä kielenkäytöstä Churchillin whiggististä historiakäsitystä tukevana tekijänä, koska puheessa on Britannian perinteisiin vetoavia elementtejä. Lisäksi katkelma tukee teesiäni Churchillin halusta yhdistää oma menneisyyteen kytkeytyvä kokemustilansa nykyhetkeen kansanluonteisiin liittyvän ajattelutavan avulla, koska lainauksessa menneisyys liitetään varsin suoraan puheen pitohetkellä vallinneeseen historialliseen tilanteeseen.

Hyvä esimerkki siitä, ettei Churchill itse ollut kovin tarkka siitä, miten hän kulloinkin eri kansoja kuvasi ja mistä näiden kansojen ominaisuudet olivat lähtöisin, on hänen kuvauksensa Jugoslavian suhteesta Neuvostoliittoon. Churchill toteaa, että ideologisista eroista huolimatta Jugoslavia on aina tuntenut vetoa Venäjää kohtaan slaavilaisten vaistojensa takia²⁴⁴. Sitä, mitä nämä vaistot ovat tai mistä ne seuraavat, Churchill ei sano mitään. Kysymyksessä voi olla slaavien luontaisesti toisiaan kohtaan tuntema yhteenkuuluvuus tai jokin muu peruste. Erilaisia tulkintamahdollisuuksia lisää myös se, että kyseisessä perustelussa hän ei tavoistaan poiketen käytä minkäänlaista kansallisuuteen viittaavaa käsitettä viittamaan siihen, mikä mainittujen vaistojen perusta hänen mielestään on.

²⁴³ ” I see the sprit of an unconquerable people. I see a sprit bred in freedom, nursed in tradition which has come down to us trough the centuries, and which will surely at this moment, this turning-point in the history of the world, enable us to bear our part in such a way that none of our race who will come after us have any reason to cast reproach upon their sires.” (Churchill 2005c, 40.)

²⁴⁴ Emt, 139.

Kuvaus ilmentääkin oivallisesti kansanluonteisiin liittyvään kielenkäyttötapaan liittyvää moniselitteisyyttä.

Churchill kuvailee mielenkiintoisella tavalla Saksan ilmavoimia, joita vastaan britit taistelivat keväällä 1942 sekä saksalaisten piirteiden ilmenemistä tässä joukossa. Hän korostaa erityisesti ensimmäisen maailmansodan merkitystä laskuvarjojoukkojen luonteen muodostumisessa. Ilmavoimat edustivat Churchillin mukaan:

”Hitlerin nuorisoliikkeen liekkiä ja olivat teutonisen vuoden 1918 tappiosta syntyneen kostonhengen urhoollinen ilmentymä. Nämä urhoolliset, hyvin koulutetut ja täysin asialleen omistautuneet natsien laskuvarjojoukot edustivat saksalaisten parhaimmista.”²⁴⁵

Vaikka kuvauksessa ei kuvatakaan varsinaisesti saksalaisia vaan luonnehditaan vain Hitlerin joukkoja, se antaa lisää selvyyttä siihen, millaiseksi Churchill esitti ymmärtävänsä kansalaisuuksien merkityksen ja yksittäisten ihmisten suhteen heidän edustamaansa kansalaisuuteen. Churchill toteaa kuvauksessa suoraan saksalaissotilaiden ilmentävän tietystä historiallisesta tapahtumasta seuraavaa kansallista erityispiirrettä. Lisäksi hän kuvaa sotilaita tavalla, joka viestii sotilaiden edustavan jonkin laajemman kokonaisuuden parhaita puolia. Tämän vuoksi on helppo todeta, että historialliset tapahtumat todennäköisesti konkretisoituivat Churchillin ajattelussa yksittäisten ihmisten toiminnassa ja hän myös arvioi ihmisten toimintaa historian perusteella. Vaikuttaa todennäköiseltä, että epämääräiseen historialliseen todistusaineistoon perustuvat kansanluonnekäsitykset olivat varsin luonteva osa hänen poliittista ajatteluaan. Samaan vaikuttaisi viittaavan myös se, että hän samastaa saksalaisten sotilaiden ominaisuudet jonkinlaiseen omaan ideaalikuvaansa saksalaisista. Saksan ilmavoimien sotilaat olivat mahdollisesti hänelle paras mahdollinen esimerkki niistä ominaisuuksista, joita hän saksalaisissa ihaili.

Aiemmin käsitellyissä kuvauksissa on ollut jo viitteitä siitä, että Churchillin ajattelussa kansanluonteilla oli mahdollista ennakoida myös eri kansakuntien konkreettista strategista toimintaa. Muistelmien kolmannen osan ehkäpä selkein viittaus siihen, että hän hyvin todennäköisesti ainakin itse hyödynsi tätä mahdollisuutta, löytyy kirjeestä, jossa hän pohtii brittien Pohjois-Afrikassa saksalaisia vastaan suuntaamaan Tobrukin sotilasoperaation merkitystä ja onnistumisen mahdollisuuksia. Hän liittää kirjeessä kansalaisuuden ja sotilaallisen aloitekyvyn yhteen mielenkiintoisella tavalla. Churchill vaatii kenraalilta nopeaa toimintaa, koska hänen mukaansa ”[s]akemannit ovat huomattavasti vaarattomampia menettäessään aloitteen tekemisen mahdollisuuden”²⁴⁶. Huomio kiinnittyy tässä yhteydessä siihen, että syy, miksi aloitteen ottaminen

²⁴⁵ “The flame of the Hitler Youth Movement and was an ardent embodiment of the Teutonic spirit of revenge for the defeat of 1918, The flower of German manhood was expressed in these valiant, highly trained, and completely devoted Nazi parachute troops.” (Emt, 252.)

²⁴⁶ “[t]hose Hun people are far less dangerous once they lose the initiative.” (Emt, 299.)

pois vastustajalta oli erityisen tärkeä, löytyy juuri saksalaisuudesta. Kysymyksessä on suoraan operaatiota johtaneelle sotilaille osoitettu kirje, joten kansanluonteisiin liittyvän kielen käytössä kyse ei tässä yhteydessä ensisijaisesti liene tarpeesta vakuuttaa laajempaa yleisöä tai ylipäänsä vastaanottaja oman päätelmän pätevydestä. Luonnehdinnan käytön perusteena vaikuttaisikin olevan yksinkertaisesti Churchillin käsitys siitä, miksi nopea ja aloitteellinen toiminta kyseisessä operaatiossa oli Churchillin mielestä tärkeää. Kansanluonne sopi näin ollen tässä yhteydessä erittäin hyvin Churchillin suosiman strategisen toimintalinjan perusteluksi.

Teossarjan kolmannen osan ensimmäinen kiinnostava kuvaus Neuvostoliitosta löytyy, kun Churchill alkaa kuvailla Neuvostoliiton poliittista tilannetta Saksan sitä vastaan kohdistuneen hyökkäysoperaatio Barbarossan alla keväällä ja kesällä 1941. Kuvaus keskittyy lähinnä neuvostojohdon arvosteluun näiden kyvyttömyydestä havaita Saksan hyökkäysaikeita, mutta samassa yhteydessä Churchill kuvailee Venäjää myös sotilaallisesti voimakkaaksi, joukkovoimaan luottavaksi, sitkeäksi ja urheaksi valtioksi²⁴⁷. Huomiota herättävää on, että Churchillin henkilökohtainen vastenmielisyys kommunismia kohtaan liittyy kuvaukseen hyvin vahvasti. Lisäksi hän vaikuttaisi erottavan toisistaan toisaalta neuvostojärjestelmälle ja toisaalta Venäjälle luonteenomaiset piirteet. Jää tulkinnanvaraiseksi, miksi Churchill tekee eron näin selkeästi juuri Venäjän ja Neuvostoliiton kohdalla, koska venäläiset ovat ainoa kansakunta, jonka kohdalla Churchill tekee tämänkaltaisen erottelun. Mahdollinen syy saattaa olla yksinkertaisesti Churchillin kommunismia kohtaan yleinen tuntema vastenmielisyys. Selvää kuitenkin on, että kuvaukseen kytkeytyy varsin ilmeinen poliittinen ulottuvuus, koska sodanjälkeinen länessä tunnettu vihamielisyys Neuvostoliittoa kohtaan vaikuttaa selkeästi Churchillin tapaan tulkita neuvostojohdon toimet ensisijaisesti negatiivisessa valossa. Churchillin tässä venäläisiin liittämistä ominaisuuksista löytyy yhtymäkohta hänen ja Hans Morgenthauin ajattelun välillä, sillä myös Morgenthau piti venäläisille tyypillisinä ominaisuuksina joukkovoimaan luottamista ja sitkeyttä²⁴⁸. Tämä todistaa jälleen, että Churchillin käsitykset eri kansakuntien ominaispiirteistä kytkeytyivät ainakin osin osaksi laajempaa ajatustraditiota.

Jo aiemmin esimerkiksi muistelmien toisen osan analyysissä on käynyt ilmi, että Churchill hyödynsi kansanluonnekuvauksia nostattaessaan brittien yhteishenkeä sodan aikana. Kuten seuraavasta hänen Britannian kansalle pitämänsä radiopuheen katkelmasta ilmenee, hän rakensi samanlaisilla kuvauksilla myös yhtenäisyyttä suhteessa brittien pääviholliseen Saksaan korostamalla saksalaisten negatiivisia luonteenpiirteitä ja vertaamalla heitä hyönteisiin: ”Näen myös tyhmien harjoitettujen, säyseiden ja raakojen sakemanniin raahustavan eteenpäin kuin parvi

²⁴⁷ Emt, 315–316.

²⁴⁸ Morgenthau 2006, 144.

ryömiviä heinäsiirkkoja.”²⁴⁹ Tässä Churchill hyödyntää selkeästi halventavaa kuvausta saksalaisista lisäämään sekä brittien omaa yhtenäisyyden ja ylemmydentunnetta että halua taistella hyvin negatiivisesti kuvattuja saksalaisia vastaan. Tämän kaltaisilla kuvauksilla oli selkeä ja suora poliittinen motiivi. Kuvauksessa jää tosin epäselväksi, missä määrin se vastasi Churchillin omaa kuvaa saksalaisista ja missä määrin sitä oli kärjistetty vallitsevan poliittisen tilanteen ja poliittisten tavoitteiden palvelemiseksi.

Kolmannen osan viimeinen Saksaa koskeva luonnehdinta antaa ensimmäisen suoran todisteen siitä, että Churchillin lisäksi myös muut hänen aikansa brittipoliitikot perustivat ajatteluaan ja strategisia arvioitaan eri kansallisuuksia määrittävistä piirteistä tekemiensä arvioiden varaan. Churchill esittelee teoksessa Britannian sodanaikaisen yleisesikuntapäällikön Sir John Dillin kirjoittaman muistion, jossa tämä pohtii Saksan edellytyksiä nousta maihin Britanniassa. Pohtiessaan maihinnousuun mahdollisesti liittyviä teknisiä vaikeuksia Dill toteaa, että saksalaiset ovat todistaneet monesti kykynsä suunnitella mahdollisesti tarvittavia uusia laitteita sekä osoittaneet perusteellisuutensa asioiden valmistelussa²⁵⁰. Saksalaisten luonnehdinnassa perusteellisiksi ja huolellisiksi suunnittelijoiksi ei sinänsä ole mitään uutta. Kiinnostavaksi huomion tekee se, että se ei ole Churchillin oma vaan hänen kollegansa tekemä. Lisäksi luonnehdinta on osa virallista tai vähintään puolivirallista muistiota. Tämä antavat syyn olettaa, että kansakuntia määrittävien piirteiden käytössä oli kyse myös jostakin muusta kuin Churchillin omasta ajattelusta. Se, että Churchillin korkea-arvoinen kollega käyttää kansakunnalle ominaisiksi katsomiaan piirteitä virallisessa yhteydessä omien arvioidensa perustana, saattaisi viitata siihen, että kyse on laajemmasta historiallisesta ajatustraditiosta. Kuten muistamme, teossarjassa on esiintynyt jo aiemmin viitteitä siitä, että Churchill oletti kansanluonnekäsitusten vaikuttavan muiden valtioiden nimissä toimivien henkilöiden kansainvälispoliittiseen toimintaan. Dillin muistio on kuitenkin ensimmäinen todistus siitä, että Churchill esittää muistelmissaan myös muiden brittien kansojen luontaisista ominaispiirteistä tekemien oletusten vaikuttavan heidän ajatteluunsa.

Teoksesta löytyy viittauksia siitä, että Churchill saattoi verrata tapaamiaan henkilöitä jonkinlaisiin kansallisiin esimerkkikuviin tavatessaan nämä ensimmäistä kertaa. Esimerkki tämän kaltaisesta kansanluonteisiin liittyvän kielenkäyttötavan hyödyntämisestä on kuvaus Churchillin ensimmäiselle sodanaikaiselle Yhdysvaltain vierailulle kuljettaneesta amiraali Leachista, jonka Churchill korostaa vastaavan omaa ihannettaan brittiläisestä merimiehestä. Churchillin mukaan Leach oli ”hurmaava ja rakastettava mies, joka on kaikkea sitä, mitä brittiläisen merimiehen tulee olla”.²⁵¹ Churchill kertoo tässä kohdassa ensimmäistä kertaa lähes suoraan sen, että arvioi tai ainakin esitti arvioivansa

²⁴⁹ ”I see also the dull, drilled, docile brutish masses of Hun soldiery plodding on like a swarm of crawling locusts.” (Churchill 2005c, 332.)

²⁵⁰ Emt, 375.

²⁵¹ ”a charming and lovable man and all that a British sailor should be.” (Emt, 381.)

ihmisiä jonkinlaisten etukäteen muodostamiensa mielikuvien perustella. Näkemykset eri kansojen ideaalisista luonteenpiirteistä jäsensivät kuvauksen perustella Churchillin omaa ajattelua ja hänen suhtautumistaan muihin ihmisiin. Lisäksi kuvausten käyttö tällä tavoin saattoi liittyä sekä hänen tapaansa hahmottaa politiikka yksittäisten ihmisten toimintana että George Egertonin huomioimaan muistelmien kirjoittajien haluan esittää muistelmissa näkemyksiä kohtaamistaan ihmisistä. Yksittäisten henkilöiden kuvaaminen yleisiksi tulkittujen ominaisuuksien avulla on myös uusi esimerkki tavasta, jolla kansanluonnekuvausten hyödyntäminen liittyi yksittäisten esimerkkien haluttua asiaa havainnollistavaan voimaan Reinhart Kosellekin teoretisoinnissaan esittämään tapaan.

Churchillin historiaan ja perinteisiin tukeutuvan poliittisen ajattelun ja kansanluonteisiin liittyvän kielenkäyttötavan keskinäinen yhteenkuuluvuus tulee ehkäpä kaikkein selvimmin esille teossarjan kohdissa, joissa hän kuvailee jonkin valtion tilannetta tämän liittyessä mukaan sotaan. Tällaisia kuvauksia oli useita varsinkin teossarjan ensimmäisessä osassa. Kolmannessa osassa tämän kaltaisen käsittelyn saa Yhdysvaltoja vastaan teoksen käsittelemänä ajanjaksona hyökännyt Japani, jonka kansalaisia Churchill esittää pitävänsä urhollisina, kurinalaisina ja sisukkaina sekä katsoo kansan hengen muodostavan pohjan näille ominaisuuksille:

“Vahva perinteiden ja tapojen jatkuvuus oli ohjannut kunnioitusta herättäviä Kaukoidän saarelaisia läpi vuosisatojen. Mystiikasta voimansa saava urhoollisuus, kurinalaisuus ja kansallinen henki olivat tämän sitkeän ja ankaran aasialaisen rodun sisukkuuden perusta.”²⁵²

Kuvauksessa Churchill liittää japanilaisia määrittävät ominaisuudet japanilaisen luonteen sijaan rotuun. Lisäksi kansan henki on kuvauksessa aiemmasta poiketen ainoastaan epämääräinen pohja muille ominaisuuksille eikä jonkinlaisina piirteinä ilmenevä kansakunnan toimintaan vaikuttava seikka. Katkelma onkin jälleen erinomainen esimerkki siitä, miten monilla eri termeillä ja monin joskus myös keskenään ristiriitaisin tavoin Churchill käsitteli muistelmissaan kansakunnille ominaisiksi katsomiaan piirteitä muistelmissaan.

Japanilaisten kuvailun jälkeen Churchill arvioi heidän politiikkansa ennakointiin liittyviä vaikeuksia. Vaikkei Churchill arviossa kuvaa mitään kansalaisuutta, on se syytä käsitellä kansanluonnekuvausten yhteydessä. Katkelma kertoo paljon, paitsi Churchillin eri kansakuntia koskeneiden ajatusten yleisestä perustasta, myös hänen näkemyksistään siitä, mihin politiikan tekemisen tuli perustua. Churchill kertoo katkelmassa uskovansa, että politiikan tekijän tuli aina pyrkiä asettumaan toisten asemaan poliittisia ratkaisuja tehdessään. Samassa yhteydessä hän kuitenkin korostaa japanilaisen luonteenlaadun ymmärtämisen vaikeutta:

²⁵² ”A strong continuity of tradition and custom had guided the redoubtable islanders of the Far-East across the centuries. Valour, discipline and, national spirit, never divorced from mystic, had maintained the stamina of this stern and hardy Asiatic race.” (Emt, 514–515.)

“Sodassa ja politiikassa tulisi aina pyrkiä asettumaan asemaan, jota Bismarck nimitti Toiseksi Mieheksi. Mitä paremmin ministeri pystyy tähän, sitä paremmat ovat hänen mahdollisuutensa olla oikeassa. Mitä enemmän hän tietää vastakkaisesta näkökulmasta, sitä helpompi hänen on tietää, miten toimia. Mutta mielikuvitus ilman syvää ja täydellistä tietämystä on petollista ja hyvin harvat asiantuntijoistamme pystyivät muodostamaan mitään todellista käsitystä japanilaisesta luonteenlaadusta. Se oli todellakin selittämätön. Vanhat ja uudet yhteiskunnat sekoittuivat ja vaikuttivat heihin aikojen kuilun erottamana tavoilla, joita ulkomaalainen ei voinut ymmärtää. On itse asiassa epävarmaa, tunsiko Japani itse omaa luonteenlaatuaan tai sitä, mitkä voimat hänen luonnossaan nousisivat vallitsevaan asemaan päätöksenteon hetkellä.”²⁵³

Lainauksessa Churchill kertoo suoraan syyn sille, miksi katsoo kansanluonteiden arvioinnin merkittäväksi asiaksi. Tiedot kansallisista luonteenpiirteistä antoivat hänen mielestään mahdollisuuden asettua toista kansalaisuutta edustavan henkilön asemaan ja auttoivat ennakoimaan tämän toimintaa. Lainauksen perusteella kansanluonteiden voidaan katsoa liittyvän hyvin kiinteästi hänen muuhun politiikan tekemiseen liittyvään filosofiaansa. Kansan luontaisten ominaispiirteiden tuntemus oli hänen mielestään olennainen osa sitä taitoa, joka poliitikon tuli hallita, kun hän toimi kansainvälisessä ympäristössä. Kuten aiemmin kansanluonteista tehtyä tutkimusta käsitelleessä osiossa ilmeni, kyseinen ajatus on leimallinen juuri kansanluonteisiin liittyvälle ajatustraditiolle. Kuvaus kytkee kansanluonteet vahvasti myös Churchillin pyrkimykseen jäsentää politiikka sekä omien että historiasta saatujen kokemusten perusteella. Lainauksen perustella Churchill tiedosti kuitenkin myös muiden kokemuksen hahmottamisen hankaluuden, koska hän toteaa suoraan, ettei brittien johdosta löytynyt ihmistä, joka olisi ymmärtänyt japanilaisia. Lainauksen loppu antaa jopa viitteitä siitä, että Churchillin asettama tavoite toisen osapuolen asemaan asettumisesta olisi itse asiassa hänen mielestään lähes mahdotonta, koska jopa Japanin ymmärrys omasta luonteestaan oli hänen mielestään hyvin epävarmaa.

Churchillin esittämä hänen oman toimintansa perustan kuvailu tarjoaa erinomaisen esimerkin muistelmien tarjoamista mahdollisuuksista oman toiminnan ja toiminnassa esiin tulevien vaikeuksien arviointiin sekä oman toiminnan perusteluun: Vaikka Churchill ei edellä käsitellyssä katkelmassa oikeuta mitään yksittäistä sodanaikaista poliittista ratkaisuaan, hän esittää siinä oman poliittisen toimintansa lähtökohdat ja perustelee siten omaa poliittista toimintaansa. Lopun kriittinen arviointi on osoitus siitä, että toimintansa perustelun ohella hän halusi muistelmissa käsitellä myös sitä, mitä ongelmia hänen ajatteluunsa liittyi.

²⁵³ ”In war and policy one should always try to put oneself in the position of what Bismarck called ‘the Other Man’. The more fully and sympathetically a Minister can do this the better are his chances of being right. The more knowledge he possesses of the opposite point of view, the less puzzling it is to know what to do. But the imagination without full and deep knowledge is a snare, and very few among our experts could form any true impression of the Japanese mind. It was indeed inscrutable. The old and new societies, with the chasm of the ages between them, were intermingled and reacted upon them in a ways that no foreigner could understand. Indeed, it doubtful whether Japan knew her own mind, or what forces in her nature would predominate in the hour of decision.” (Emt, 516–517.)

Teossarjan kolmannen osan analyysi kannattaa päättää kahteen Yhdysvaltoja koskevaan kuvaukseen, sillä molempiin liittyy uudenlaisia merkittäviä elementtejä. Ensimmäinen käsiteltävistä kuvauksista liittyy tilanteeseen, jossa Churchill sai ensi kerran tietää Yhdysvaltain liittymisestä mukaan sotaan. Churchill toteaa voitonriemuksena, että monet viholliset aliarvioivat varakkaiden puhelioiden ja lukumäärältään suurten amerikkalaisten voiman, jota ei hänen mukaansa voinut pysäyttää, kun se oli kerran vapautettu²⁵⁴. Huomionarvoisinta kuvauksessa on sen ironinen sävy, jota ei löydy aiemmista kansakunnalle ominaisiksi katsottujen piirteiden kuvauksista. Churchill kuvailee yleisiä olettamuksia amerikkalaisista luonteenpiirteistä mutta antaa ymmärtää näiden kuvausten olevan virheellisiä. Tämänkaltainen kriittinen suhtautuminen osoittaa että vaikka Churchill vaikuttaa yleensä tukeutuvan kuvauksissaan jonkinlaiseen laajempaan ajatustraditioon kansoja kuvaillessaan, silloin tällöin hän myös halusi tietoisesti erottua näistä traditioista. Tässä tapauksessa motiivi oli hyvin todennäköisesti osin henkilökohtainen, sillä Churchill korostaa samassa yhteydessä amerikkalaisia sukujuuriaan²⁵⁵.

Toisessa mielenkiintoisessa Yhdysvaltoihin liittyvässä kuvauksessa Churchill analysoi amerikkalaisten ja brittiläisten luonteenpiirteiden eroa sekä sitä, millaisia ongelmien ratkaisutapoja näistä eroista seuraa. Hän korostaa erityisesti amerikkalaisten tapaa ratkoa ongelmia yleisten periaatteiden perustella ja brittien tästä lähestymistavasta poikkeavaa halua ratkoa ongelmia aina kulloisenkin tilanteen vaatimusten mukaan:

“Amerikkalainen mieli tekee sotilaallisissa, kaupallisissa tai tuotantoon liittyvissä asioissa luonnollisesti yleisiin periaatteisiin perustuvia suuria ratkaisuja. Näille ratkaisuille he perustavat käytännön ajattelunsa ja toimintansa. Heistä tuntuu, että kun ratkaisun perusta lepää tosiasioiden ja perusteellisen harkinnan varassa, kaikki muut vaiheet seuraavat luonnollisesti ja melkein väistämättömästi tästä. Brittiläinen mieli ei toimi aivan samalla tavoin. Emme usko, että logiikka ja yksinkertaiset periaatteet ovat välttämättä ainoita keinoja etsiä ratkaisuja nopeasti muuttuvissa ja epämääräisissä tilanteissa. Erityisesti sodassa pidämme tilanteen mukaan toimimista ja improvisointia tärkeämpänä kuin pyrkimystä ratkaista suurin osa tilanteista periaatepäätöksillä. Molemmat näkemykset ovat hyvin kiistanalaisia. Ero on painotuksessa mutta se on perustavanlaatuinen.”²⁵⁶

Churchill vertailee tässä katkelmassa ainoan kerran koko teossarjan aikana kahden kansakunnan luonteenpiirteitä ja näiden toimintatapoja suoraan keskenään. Lisäksi vertailussa ilmenee selkeästi, miten argumentointi liittyy erittäin läheisesti käytännön politiikan arviointiin ja ylipäänsä käytännön

²⁵⁴ Emt, 540.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ ”In the military as in the commercial or production spheres the American mind runs naturally to broad, sweeping, logical conclusions on the largest scale. It is on these that they build their practical thought and action. They feel that once the foundation has been planned on true and comprehensive lines all other stages will follow naturally and almost inevitably. The British mind does not work quite in this way. We do not think that logic and clear-cut principles are necessary the sole keys to what ought to be done in swiftly changing and indefinable situations. In war particularly we assign a larger importance to opportunism and improvisation, seeking rather to live and conquer in accordance with an unfolding event than to aspire to dominate it often by fundamental decisions. There is a room for much argument about both views. The difference is one of emphasis, but it is deep-seated.” (Emt, 596–597.)

toimintaan. Huomion arvoista on lisäksi, että arviot brittien tai amerikkalaisten luonteesta eivät vaikuta erityisen normatiivisilta. Katkelmasta välittyy pikemminkin käsitys, että luonteenpiirteet ovat jotakin yleistä tietoa, jonka olemassaolo on kiistämätön, joskin vaikeasti määriteltävä tosiasia. Kuvaus tukeekin teesinä tämän tutkielman alussa esittämäni ajatusta, jonka mukaan Churchill pyrki kirjoituksillaan osallistumaan yleiseen julkiseen keskusteluun menneisyydestä ja sen merkityksestä. Katkelmasta ilmenee selvästi, että kansan luontaiset ominaispiirteet ilmenivät hänen ajattelussaan myös muulla tavoin kuin politiikassa tai historiaa selittävänä tekijänä.

Edellä käsitellyssä katkelmassa käytettyjen kansanluonnekuvasten merkitys muistelmissa on ymmärrettävissä vain, jos muistetaan, että historiallisella tiedolla oli Churchillille myös yleistä yhteiskunnallista merkitystä. Kuvaus brittiläisten ja amerikkalaisten luonteenpiirteiden eroista ja näiden vaikutuksista ei kytkeydy suoraan sotatapahtumiin, mutta se on osa brittiläisistä ja amerikkalaisista toimintatavoista käytyä yleisempää julkista keskustelua. Luonteenpiirteiden perustan epämääräisyys ei ehkäpä juuri tästä syystä häirinnyt Churchillia: tärkeintä oli se, että luonnekuvauksilla kyettiin selittämään yhteiskunnassa yleisesti vallitsevaksi koettuja piirteitä. Sillä, oliko nämä piirteet mahdollista perustella tarkasti, ei ollut päämäärän kannalta suurta merkitystä. Julkiseen keskusteluun osallistumisen ohella kuvausta voi hyvin pitää myös tietynlaisena yleisen historiakuvan rakentamisena Egertonin esittämään tapaan, koska kuvauksessa Churchill esittää oman tulkintansa siitä, millaiset seikat vaikuttavat yleisesti Yhdysvaltojen ja Britannian toimintaan. Näin hän muovasi ehkä tahattomastikin yleistä käsitystä siitä, miten näiden valtioiden historiaa ja politiikkaa on mahdollista ymmärtää.

8. Muistelmat osa IV: *The Hinge of Fate*

Teossarjan elokuussa 1951 Britanniassa julkaistun neljännen osan pääteemana on sodan kääntyminen vähitellen liittoutuneiden eduksi. Teos valmistui kesäkuusta 1950, jolloin syttyi myös vuosina 1950–1953 käyty Korean sota. Sodassa Neuvostoliiton ja Kiinan tukema kommunistinen Pohjois-Korea ja lännen tukema Etelä-Korea taistelivat sotilaallisesta ylivoimasta Korean niemimaalla. Sodan jännitteet vähensivät merkittävästi Churchillin halua kuvata Neuvostoliiton toimintaa muistelmissa positiivisesti²⁵⁷. Sota loi neljännen osan ilmestyessä vaikutelman Churchillin kuvaamien tapahtumien ja tuolloisen poliittisen tilanteen liittymisestä toisiinsa. Näin tapahtui erityisesti Amerikassa, jossa teos julkaistiin jo marraskuussa 1950, kun sota Koreassa oli kiihvimillään ja Yhdysvallat harkitsi jopa atomipommin käyttämistä kommunistisen Kiinan joukkoja vastaan.²⁵⁸ Kesällä 1951 tilanne sodassa oli rauhoittunut ja Britanniassa teoksen nähtiinkin kertovan tuolloin vallinnutta maailmanpoliittista tilannetta enemmän Churchillin ansioista

²⁵⁷ Reynolds 2005a, 311–312.

²⁵⁸ Emt, 349–352.

poliitikkona ja korostavan hänen kykyään johtaa Britanniaa.²⁵⁹ Britanniassa neljännen osan julkaisu muodostui siis tavallaan osaksi vaalikampanjaa, joka huipentui Churchillin nousuun maansa pääministeriksi lokakuussa 1951.

Muistelmien neljännen osan ensimmäinen mielenkiintoinen kuvaus kansakunnasta löytyy, kun Churchill arvioi Australian sodanaikaista sisäpoliittista tilannetta. Hän toteaa, etteivät maan tuolloiselle hallitukselle toimeenpanovallan monopolisoineet hallituksen sisäpoliittiset toimenpiteet vastanneet Australian kansakunnan henkeä²⁶⁰. Huomion arvoista kuvauksessa on, että siinä kansan luontaiset ominaisuudet ovat jotakin, joka ei vastaa kansakunnan vallitsevaa poliittista tilannetta tai toimintaa. Australian tilannetta kuvatessaan Churchill toteaa ensimmäisen kerran itse suoraan, että hallitukset tai muut vallanpitäjät voivat toimia kansansa luontaisiin ominaisuuksiin sopimattomalla tavalla. Kansan erityispiirteet olivat siis Churchillille politiikkaa ja poliittisia ratkaisuja rajoittava ja määrittelevä tekijä. Joskus vallanpitäjät vaikuttivat hänestä toimivan tavalla, joka ei sopinut kansalle, eli kansanluonteen politiikkaa määrittävä vaikutus ei ollut ehdoton. Tämä avasi tietysti mahdollisuuden omien poliittisten tavoitteiden tai näkemysten esittämiseen. Nyt käsiteltävässä kohdassa tästä ei ole kuitenkaan varsinaisesti merkkejä, sillä Churchill lähinnä paheksuu Australian johdon toimintaa eikä esitä sille vaihtoehtoa. Kuvaus sopii vaihtoehtojen esittämisen puutteesta huolimatta hyvin esimerkiksi muistelmien mahdollistamasta poliittisen toiminnan arvioinnista. Australian hallituksen kritisointi liittyi tässä yhteydessä siihen, ettei se toiminut sodan aikana Churchillin mielestä riittävän tarmokkaasti suojataksaan Brittien japanilaisille menettämää Singaporen saarta²⁶¹.

Erittäin mielenkiintoinen kansanluonteisiin liittyvään kielenkäytön tapaan liittyvä huomio löytyy, kun Churchill kuvaa politiikan tekemisen edellytyksiä Britanniassa. Hän esittää Britannian kansan kykenevän sietämään vaikeuksia mutta samalla vaativan johtajiltaan rehellisyyttä ja sitä, että nämä pysyvät toiminnassaan tilanteen tasalla:

“Britannian kansa osaa kohdata heitä kohtaavan vaikeuden tai epäonnen vankkumattomasti ja hyväntuulisena mutta he raivostuvat, jos heitä petetään. He raivostuvat myös, jos saavat selville, että niillä, jotka vastaavat heidän asioistaan, on itsellään todellisuudesta typeriä harhakuvitelmiä.”²⁶²

Luonnehdinnassa on huomion arvoista se, miten Churchill siinä suhtautuu Englannin kansaan. Vaikka kansa on toisaalta poliittisen vallankäytön oikeutuksen lähde, se asettaa myös vallankäytön oikeutukselle rajat. Churchill on aiemmin pitänyt kansallisia erityispiirteitä pääasiassa tekijöinä,

²⁵⁹ Emt, 352–353.

²⁶⁰ Churchill 2005d, 4.

²⁶¹ Churchillin käsityksistä Australian johdon toiminnasta Singaporen menettämiseen liittyen ks. Reynolds 2005a, 297–300.

²⁶² ”The British people can face peril or misfortune with fortitude and buoyancy, but they bitterly resent being deceived or finding out that those responsible for their affairs are themselves dwelling in a fool’s paradise. (Churchill 2005d, 54.)

jotka mahdollistavat tai tekevät välttämättömäksi joidenkin tapahtumien toteutumiseen. Nyt käsiteltävässä katkelmassa briteille ominainen poliittinen valveutuneisuus toimii ensimmäisen kerran muistelmien ensimmäisen osan jälkeen seikkana, joka rajaa jossakin määrin politiikkojen toimintamahdollisuuksia. Tämän perusteella Churchill ei oletettavasti kokenut kansallisista ominaispiirteistä seuraavia tekijöitä ainoastaan positiivisina seikkoina, vaan joskus ne myös rajoittivat poliittista toimintaa. Kansan ominaispiirteet eivät toimineet Churchillille vain todisteena siitä, mikä oli oikein ja minkä piti tapahtua, vaan ne tavallaan varoittivat esimerkiksi poliittista toimijaa siitä, mitä ei pitänyt yrittää ja miksi. Kuvauksessa on myös lievästi opettava sävy, mikä kertoo siitä, että nämä piirteet olivat Churchillille mahdollisesti jotakin sellaista ainesta, joka politiikan tekijän oli tunnettava erilaisia poliittisia ratkaisujaan punnitessaan. Tämän perusteella ne sopivat hyvin opiksi, jota Churchillin oli mahdollista tarjota muistelmissa avuksi seuraajilleen George Egertonin esittämään tapaan.

Myös hieman myöhemmin seuraavasta Kiinan poliittisen tilanteen kuvauksesta löytyy vahvistusta käsitykselle, että vaikka kansalliset erityispiirteet vaikuttivat jossakin määrin tapaan, jolla jotakin valtioita hallittiin, ne eivät suoraan määritelleet sitä. Tämä käy ilmi, kun Churchill kertoo ihailevansa kiinalaisia rotuna mutta toisaalta säälivänsä heitä, koska he kärsivät jatkuvasti huonoista vallanpitäjistä²⁶³. Lainaus todistaa, kuinka ristiriitaista kansallisiin erityispiirteisiin liittyvän käsitteistön poliittinen hyödyntäminen on: toisaalta sen avulla Churchill on aiemmin useasti korostanut poliittisten päätösten johdonmukaisuutta tietyssä valtiossa. Toisaalta hän on myös useasti käyttänyt kielenkäyttötavan käyttäjälleen tarjoamia mahdollisuuksia erottaa kansan ja näiden vallanpitäjät toisistaan. Tämänkaltaisissa ristiriitaisuuksissa piilevät kielenkäyttötavan vahvuudet politiikkaa ja poliittista toimintaa ajatellen. Kansallisiin ominaispiirteisiin vetoaminen on riittävän vakuuttavaa luomaan tunteen väistämättömistä tai luonnollisista kehityskuluista tai ratkaisuista. Sen lisäksi ominaispiirteet ovat kuitenkin niin epämääräinen asia, että niiden on aina helppo väittää olevan jotakin nykyisestä poliittisesta tilanteesta poikkeavaa. Kansallisiin erityispiirteisiin vetoavaa kieltä on näin ollen mahdollista käyttää pysyvyyden ja jatkuvuuden korostamisen ohella myös poliittisten muutospyrkimysten edistämiseen.

Churchillin tapaamien henkilöiden kuvauksista on ollut aiemminkin useita esimerkkejä. Hollannin riveissä taistelleen amiraali Helfrichin kuvaus lisää kuitenkin näihin yhden uuden elementin. Kuvailtuaan amiraalia päättäväiseksi ja aina loppuun asti taistelevaksi Churchill toteaa tämän olleen sotilas, joka vertautui täysimääräisesti kuuluisiin historiallisiin hollantilaisiin merimiehiin²⁶⁴. On jossakin määrin kyseenalaista, liittyykö amiraalin kuvaus Churchillin näkemykseen hollantilaisesta kansanluonteesta yleensä. Selvää sen sijaan on, että Churchill selkeästi vertaa amiraalia

²⁶³ Emt, 119.

²⁶⁴ Emt, 129.

menneisyydestä juontuvaan yleiskuvaansa hollantilaisista merimiehistä. Tämä antaa lisätukea teesilleni siitä, että kansalliset ominaispiirteet olivat yksi Churchillin oman menneisyyttä ja jatkuvuutta korostavan poliittisen ajattelun elementti.

Aina Churchill ei tarjoa kansanluonteille epämääräistä, tarkemmin määrittelemättömästä menneisyydestä seuraavaa perustelua. Hyvä esimerkki siitä, että joskus kansallisille erityispiirteille oli Churchillin mukaan olemassa selkeä syy, löytyy, kun Churchill kuvailee japanilaisia ja pohtii näiden sodankäyntiin yleisesti liitettjä ongelmia sekä japanilaisille ominaisten piirteiden ja japanin hankalan kielen osuutta niissä:

“Japanilaisten suunnittelun kankeuden sekä sen, että heillä on taipumus hylätä tavoitteensa, kun heidän suunnitelmansa eivät toteudu aikataulussa, on ajateltu johtuvan suurelta osin heidän kielensä kömpelyydestä ja epätarkkuudesta. Näiden kielensä piirteiden takia heidän oli äärimmäisen vaikea improvisoida kommunikointitavoilla, jotka perustuvat merkkien käyttöön.”²⁶⁵

Kuvaus antaa hyvin selkeän ja konkreettisen syyn vaikeuksille, joita japanilaiset sodankäynnissä kokevat, vaikka syyn perusta on jälleen tarkemmin määrittelemätön. Se antaa myös lisäselvyyttä siihen, miksi kansanluonteisiin liittyvä käsitteistö sopii Churchillin ajattelun jäsentämiseen. Käsitteistön epäselvyys ja moniselitteisyys mahdollisti sen kytkemisen osaksi muita samalla tavoin epämääräisiä kansakunnan toiminnan perusteita. Lisäksi kuvauksesta ilmenee, että Churchillin tapa kytkeä toisiinsa japanilaisten oletetut luonteenpiirteet ja heidän kielensä ominaisuudet liittyy ajattelumalliin, joka on ymmärrettävissä ainoastaan osana kansanluonteisiin liittyvää ajattelutapaa ja tutkimusta. Ajattelutapaan liittyi pyrkimys arvioida kansanluonnetta ja muita kansallisia ominaispiirteitä selkeillä ja yksiselitteisillä tieteellisillä kriteereillä. Vaikka kielen piirteiden käyttö toiminnan perusteena on äärimmäisen kaukana tieteellisestä tarkkuudesta, kuvauksessa on havaittavissa kansanluonteita tutkineiden tieteen tekijöiden korostamaa pyrkimystä hahmottaa luonteenpiirteiden taustalla vaikuttavia syitä. Pyrkimystä japanilaisten toimintaan vaikuttavien yleisempien tekijöiden arviointiin korostaa myös se, ettei Churchill vaikuta pyrkivän kuvauksella esittämään japanilaisia halventavasti. Hänelle oli kuvauksen perusteella luonnollista etsiä syitä eri kansalaisuuksia edustavien henkilöiden ominaisuuksista näiden puhumien kielten oletetuista erityispiirteistä. On tosin huomattava, että Churchillin oma asema brittinä todennäköisesti vaikutti tapaan, jolla hän kuvauksen esitti. On varsin todennäköistä, ettei hän perustellut koskaan omaa kokemustaan briteistä tai brittiläisyydestä kielestä tehtyjen yleistysten avulla.

Ensimmäinen luonnehdinta aiemmissa osissa paljon Churchillin huomiota saaneista saksalaisista löytyy, kun Churchill arvioi epävirallisessa kirjeessään brittien saksalaisten asemia vastaan tekemää

²⁶⁵ “The rigidity of Japanese planning and the tendency to abandon the object when their plans did not go according to schedule is thought to have been largely due to the cumbersome and imprecise nature of their language, which rendered it extremely difficult to improvise by means of signalled communications.” (Emt, 226.)

hyökkäystä Maltalle johtamaan määrätulle kenraali Ausschenkleckille hyökkäyksen alla saksalaisten luontaisia heikkouksia sekä sitä, miten nämä heikkoudet ilmenevät modernissa sodankäynnissä:

“Meillä on usein ollut taipumus ajatella, että saksalaiset ovat erityisen hämmentyneitä, kun jokin odottamaton tekijä muuttaa huolellisia suunnitelmia, joiden perusteella he toimivat. Tämä vaikuttaisi pätevän entistäkin paremmin nykyaikana, kun aloitteen tekeminen [sodankäynnissä] on panssarijoukoille erittäin tärkeää”²⁶⁶

Kiinnostavaa kuvauksessa on, ettei kansan luontaisten ominaisuuksien ja niiden pohjalta tehtyjen arvioiden pätevyys vaikuta rajoittuvan Churchillin ajattelussa ainoastaan menneisyyteen. Vaikka tästä kuvauksesta ei voi varmasti päätellä, että kansanluonteet sopivat Churchillin mielestä myös uusien eteen tulevien tilanteiden arviointiin, selvää on, ettei kansanluonnekuvausten käyttö tässä yhteydessä kytkeydy vain menneisyyteen tai menneisyydestä löytyviin esimerkkeihin. Vaikka Churchill itsekin toteaa tämänkaltaisten käyttäytymisarvioiden perustuvan epämääräisiin oletuksiin ja taipumuksiin, se ei vaikuta tekevän niistä epäluotettavia toiminnan arvioinnin välineitä vaan tilanne on päinvastainen. Tämä saattaisi kertoa siitä, että kansanluonnekuvausten hyödyntäminen kytkeytyi jossakin määrin Churchillin tapaan jäsentää politiikkaa ensisijaisesti kokemuksen perusteella ja käyttää kokemusta kaiken poliittisen toimintansa lähtökohtana.

Käsitelleessään Neuvostoliiton ulkoministerin Vjatseslav Molotovin vierailua Britanniassa Churchill kuvailee tämän toimintaa vierailun aikana tavalla, joka tuo esiin Churchillin omien henkilökohtaisten näkemysten ja hänen kansanluonteista tekemiensä oletusten liittymisen toisiinsa. Churchill pitää epäluuloista suhtautumista ulkomaalaisiin ominaisuutena, joka kytkeytyy erityisesti venäläisyyteen. Lisäksi hän käsittelee tarkasti Molotovin seurueen käyttäytymistä brittiläisessä hotellissa:

“Venäläisten pinttyneen epäluuloinen suhtautuminen ulkomaalaisiin näkyi muutamana merkittävänä välikohtauksena sinä aikana, kun Molotov asui Chequersissa. Saapuessaan hotelliin he olivat pyytäneet heti avaimia kaikkiin makuuhuoneisiin. Nämä toimitettiin heille pienten vaikeuksien jälkeen ja siitä eteenpäin vieraamme pitivät ovensa aina lukittuna. Kun Chequersin henkilökunta onnistui pääsemään sisään sijaamaan vuoteita, he yllättyivät löytäessään pistooleja tyynyjen alta. Kolmesta tehtävää hoitavasta [diplomaatista] pitivät huolta heidän omien poliisiensa lisäksi kaksi naista, jotka huolehtivat heidän vaateistaan sekä siivosivat heidän huoneensa. Silloin, kun neuvostodiplomaatit olivat asioilla Lontoossa, nämä naiset vartioivat jatkuvasti isäntiensä huoneita ja tulivat alas vain syömään yksi kerrallaan”²⁶⁷.

²⁶⁶ ”We have been inclined to think that Germans are particularly vexed when some well-thought-out plan on which they are working is upset by the unexpected. This would seem to apply all more in these days when the unimpeded initiative is of special value to armoured forces.” (Emt, 278.)

²⁶⁷ ”The inveterate suspicion with which the Russians regarded foreigners was shown by some remarkable incidents during Molotov’s stay at Chequers. On arrival they had asked at once for keys to all bedrooms. These were provided with some difficulty, and thereafter our guest always kept their doors locked. When the staff at Chequers succeeded in getting in to make the beds they were disturbed to find pistols under the pillows. The three chief members of the mission were attended not only by their own police officers, but by two women who looked after their clothes and tidied

Lainauksesta käy ilmi, että Churchill ei esittänyt ymmärtävänsä neuvostoliittolaisia kovin hyvin, sillä hän ihmettelee näiden omituisia käytöstapoja. Esiin tulee myös, että näiden tapojen lähde on Churchillin mukaan venäläisyys, eivät esimerkiksi toimijoiden henkilökohtaiset ominaisuudet. Teossarjan aiempien osien analyysistä on jo ilmennyt, ettei Churchill suhtautunut kovin lämpimästi neuvostoliittolaisiin sodan aikana. Onkin hieman vaikea erottaa sitä, onko ulkomaalaisia kohtaan tunnettu epäluulo hänen mielestään ominaista neuvostojärjestelmän edustajille vai venäläisille ylipäänsä. Käsitysten varsinaista kohdetta keskeisempää kuvauksessa on kuitenkin tapa, jolla Churchill hyödyntää siinä kansanluonnetta arkisen tilanteen käsittelyyn. Aiemmissä osioissa on korostunut erityisesti kansanluonnekäsitysten liittyminen ja liittäminen poliittiseen toimintaan. Nyt käsiteltävä kuvaus on kuitenkin esimerkki siitä, että poliittisen argumentaation ohella kansallisten ominaispiirteiden kuvaamiseen mahdollisti Churchillille myös arkisempien tapahtumien kuvaamisen ja käsittelyn.

Yhdysvaltain presidentin nuiva suhtautuminen Ranskan syksyllä 1943 kiristyneessä sisäisessä valtakamppailussa liittoutuneita kannattaneeseen vastarintaliikkeeseen ja liikkeen johtajaan kenraali Charles De Gaulleen sai Churchillin muistelmissaan, siis noin kuusi vuotta tapahtumien jälkeen, esittämän kuvauksen mukaan hänet huolestuneeksi. Tätä huolestuneisuutta ja sen syitä hän ilmaisee mielenkiintoisella tavalla. Churchill kertoo olleensa huolestunut presidentin vihamielisyydestä vastarintaliikettä kohtaan, koska toivoi tuntevansa Ranskan sielun ja piti vastarintaliikettä tämän perustella ranskalaisen kunnian ilmentymänä²⁶⁸. Olen jo aiemmin tässä luvussa todennut, että kansanluonnekuvaukset ja niihin liittyvä kielenkäyttö tarjoavat mahdollisuuden sekä poliittisten jatkuvuuden että kuvausten esittäjän kannattamien muutosten positiivisen luonteen korostamiseen. Nyt käsiteltävässä kuvauksessa Churchill hyödyntää jälkimmäistä mahdollisuutta ja korostaa Ranskan sisäisen valtakamppailun tietyn osapuolen eli tässä tapauksessa kenraali De Gaullen johtaman Ranskassa valtaa pitänyttä saksalaismielistä hallitusta vastaan taistelleen vastarintaliikkeen ilmentävän ranskalaista ominaispiirrettä. Näin hän luo vaikutelman siitä, että vastarintaliike sopi hyvin johtamaan Ranskaa. Kuvauksessa tulee jälleen selkeästi esiin kansakunnalle ominaiseksi katsottujen piirteiden ristiriitaisuus politiikan välineenä jopa yhden teossarjan sisällä, sillä ranskalaisten tapauksessa Churchill toivoo tuntevansa näiden ominaispiirteet ja perustaa arvionsa heille sopivasta johdosta tämän käsityksen varaan. Kuten muistamme aiemmin Japania käsitelleistä kuvauksista luvusta 7, heidän tapauksessaan Churchill piti kansallisten ominaispiirteiden tuntemista lähes mahdottomana ja perusteli siten Japanin politiikan ymmärtämisen vaikeutta.

their rooms. When the Soviet envoys were absent in London these women kept constant guard over their master's rooms, only coming down one at the time for their meals." (Emt, 301.)

²⁶⁸ Emt, 565.

Myös sodan jälkeinen poliittinen tilanne vaikutti selkeästi edellä käsitellyn kuvauksen myönteiseen sävyyn: Vielä sodan aikana Churchill ei uskonut, että Saksalle myötämielinen Vichyn hallitus tai sitä vastustava vastarintaliike olivat kumpikaan sopia edustamaan Ranskaa²⁶⁹. Tilanne oli toinen sodan jälkeen, jolloin Churchillin piti vaalia Britannian suhteita tärkeään liittolaiseen Ranskaan ja erityisesti sen presidentiksi sodan jälkeen nousseeseen De Gaulleen. Sodan jälkeisessä poliittisessa tilanteessa Churchillin kannatti luonnollisesti korostaa sitä, että hän oli pitänyt De Gaullea ja tämän johtamaa vastarintaliikettä jo sodan aikana sopivana johtamaan ranskalaisia.

Ranskan poliittinen tilanne vaati myös parlamentin pitämistä ajan tasalla. Churchillin pitkstä Ranskaa käsitelleestä puheesta Englannin parlamentille löytyy kiinnostava kuvaus ranskalaisten ominaispiirteistä. Puheessaan Churchill käsittelee ranskalaisten luonnetta, korostaa tämän luonteen ymmärtämisen tarvetta ja etsii syytä ranskalaisten haluun pitää kiinni sotilaallisesta komentoketjusta heille luonteenomaisesta ajattelutavasta:

”Siirryn nyt käsittelemään erityistä ranskalaisen luonteenlaadun muotoa tai pikemminkin sitä mielentilaa, joka on vallannut suuren osan ranskalaisista siinä kauheassa tilanteessa, jonka heidän maansa on kohdannut. En suinkaan puolusta sen paremmin kuin ylistäkään tätä ranskalaista ajattelutapaa. Olisi kuitenkin hyvin typerää, ellemmme yrittäisi ymmärtää, mitä toisten ihmisten mielessä liikkuu ja millaisiin selittämättömiin lähtökohtiin heidän toimintansa perustuu. Kaikkivaltias ei rajattomassa viisauudessaan halunnut luoda ranskalaisia englantilaisten kaltaisiksi. Ranskan kaltaisessa valtiossa, joka on kokenut hyvin monia mullistuksia, [...] on kehittynyt niin kutsutulle *droit administratif*²⁷⁰-käytännölle perustuva periaate, joka epäilemättä ohjaa ranskalaisten upseerien ja virkamiesten toimintaa vallankumouksen ja muutoksen aikana. Kyseessä on tiukasti lakiin perustuva ajattelutapa, joka seuraa heidän alitajuisesta tarpeestaan suojautua puhdasta anarkiaa vastaan. Esimerkiksi jokainen sotilas, joka noudattaa esimiehensä tai tätä mielestään vastaavan henkilön käskyä, välttyy täysin varmasti rangaistukselta. Ranskalaiset upseerit kiinnittävät tämän vuoksi paljon huomiota suoran, rikkoutumattoman ja lainmukaisen komentoketjun ylläpitämiseen. Tällaisen komentoketjun ylläpitäminen on monien ranskalaisten mielestä tärkeämpää kuin moraalinen harkinta tai käsitys kansallisesta tai kansainvälisestä edusta.²⁷¹

Katkelmassa Churchill esittää julkisesti jo aiemmin teossarjan kolmannessa osassa esittämänsä perusteen sille, miksi kansanluonteiden arviointi on merkittävää tai kannattavaa eli korostaa

²⁶⁹ Reynolds 2005a, 330–331.

²⁷⁰ Kursivointi alkuperäinen.

²⁷¹ “I now turn to examine a peculiar form of French mentality, or rather of the mentality of large proportion of Frenchmen in the terrible defeat and ruin which has overtaken their country. I am not at all defending, still less eulogising, this French mentality. But it would be very foolish not to try to understand what is passing in other people’s minds, and what are the secret springs of their action to which they respond. The Almighty in His infinite wisdom did not see fit to create Frenchmen in the image of Englishmen. In a State like France, which has experienced so many convulsions [...] there has grown up a principle founded on the *droit administratif* which undoubtedly governs the action of French officers and officials in times of revolution and change. It is a highly legalistic habit of mind, and it arises from subconscious sense of national self-preservation against the dangers of sheer anarchy. For instance, any officer who obeys the command of his lawful superior or of one who he believes to be his lawful superior is absolutely immune from subsequent punishment. Much therefore turns in the minds of French officers upon whether there is a direct, unbroken chain of lawful command, and this is held by many Frenchmen to be more important than moral, national, or international considerations.” (Churchill 2005d, 574–575.)

kansanluonteiden tuntemuksen olevan tärkeä apukeino toisen henkilön asemaan asettumisessa, jota hän pitää politiikan teon välttämättömänä edellytyksenä. Tässä yhteydessä periaatteen esittämisen tarkoitus oli mahdollisesti Churchillin omien politiikan tekemisen ihanteiden julkinen ilmaiseminen ja näiden ihanteiden merkityksen korostaminen. Lisäksi huomiota kiinnittää jälleen se, että perusta esitellylle luonteenpiirteelle löytyy jälleen menneisyydestä eli kysymyksessä voisi olla esimerkki Churchillin pyrkimyksestä menneisyyden ja nykyisyyden yhdistämiseen Koselleckin esittämään tapaan. Churchillin tapa liittää tässä yhteydessä ranskalaisuus taipumukseen asettaa muodollinen pysyvyys käytännön toimivuuden edelle on huomion arvoinen myös sen vuoksi, että ajatus käytännön toiminnan ja teoreettisten suunnitelmien huonosta yhteensovittamisesta erityisesti ranskalaisten toimintaa määrittävänä piirteenä löytyy myös Hans Morgenthaulta²⁷².

Neljännän osan viimeisessä kiinnostavassa kuvauksessa Churchill kuvailee Charles De Gaullen persoonallisuutta ja esittää hänet ranskalaisten luonteenpiirteiden ruumiillistumana. Churchill kuvailee De Gaullea seuraavasti:

”Hän vaikutti ilmentävän aina huonostikin käyttäytyessään kokonaisuudessaan Ranskan suuren, ylpeän, arvovaltaisen ja kunnianhimoisen kansakunnan persoonallisuutta. Hänen sanottiin pilkallisesti uskovan olevansa Jeanne d’Arcin seuraaja, jota yhden hänen esi-isistään oletetaan kannattaneen uskollisesti. Vertaus ei minusta ollut niin järjetön, miltä se äkkiseltään vaikutti.”²⁷³

Katkelma on konkreettinen todistus siitä, että Churchill arvioi yksittäisiä henkilöitä näiden kansanluonteesta tekemiensä oletusten perusteella. Tämän kaltaisesta käytöstä on ollut viitteitä jo aiemmin, mutta kuvaus De Gaullesta on ensimmäinen, jossa henkilön luonne vertautuu suoraan ”kansallisiin luonteenpiirteisiin”. Lisäksi mukana on jälleen myös historiallista jatkuvuutta ja historian yleistä merkitystä korostavia elementtejä, koska Churchill vertaa De Gaullea Jeanne d’Arciin. Tällä kertaa Churchill tosin korostaa, että vertauksen ovat kehittäneet muut kuin hän itse, vaikka toteaakin sen omasta mielestään olevan lähellä totuutta. Huomion arvoista on myös teoksen kirjoitusajankohdan vaikutus kuvaukseen. De Gaullen sodan jälkeen vakiintunut asema Britannian liittolaisen Ranskan johdossa on hyvin todennäköisesti vaikuttanut osaltaan siihen, että Churchill kuvaa häntä ja hänen suhdettaan ranskalaisuuteen hyvin positiivisessa valossa. Tätä tulkintaa tukee myös se, että David Reynoldsin mukaan Churchill suhtautui sodan aikana De Gaulleen huomattavasti varautuneemmin, kun hän halusi muistelmissaan esittää²⁷⁴.

²⁷² Morgenthau 2006, 141.

²⁷³ ”Always, even when he was behaving worst, he seemed to express the personality of France—a great nation, with all its pride, authority, and ambition. It was said in mockery that he thought himself the living representative of Joan of Arch, whom one of his ancestors is supposed to have served as a faithful adherent. This did not seem to me as absurd as it looked.” (Churchill 2005d, 611.)

²⁷⁴ Reynolds 2005a, 330–331.

9. Muistelmat osa V: *Closing the Ring*

Teossarjan vuonna 1952 valmistuneen viidennen osan viimeistelyn aikaan Churchill kävi vaalikampanjaa, joka huipentui hänen nousuunsa toistamiseen Britannian pääministeriksi lokakuussa 1951. Hän oli kampanjan aikana esittänyt tavoitteekseen ulkopoliitikassa rauhan rakentamisen suurvaltojen välille²⁷⁵. Tavoite kylmän sodan jännitteiden liennyttämisestä vaikutti merkittävästi erityisesti muistelmasarjan kuudennen osan kirjoittamiseen, jota analysoin seuraavassa luvussa. Viidennen osan kirjoittamista sääтели ja ohjasi kuitenkin valtapyrkimysten ja poliittisten tavoitteiden lisäksi ennen kaikkea halu vastata aiemmin julkaistuissa amerikkalaisissa muistelmassa esitettyyn kritiikkiin. Sen mukaan Churchill oli vastustanut sodan aikana amerikkalaisten ajamaa ja lopulta sodan voiton ratkaisutta liittoutuneiden maihinnousuoperaatiota Normandiassa²⁷⁶.

Teoksen ensimmäinen kiinnostava kuvaus ei itse asiassa ole osa Churchillin oman ajattelun tai toiminnan kuvausta, vaan Churchill kuvaa siinä liittoutuneiden haltuun joutuneiden saksalaisten sodanaikaisten asiakirjojen avulla Saksan johtajien ajatuksia Italian jatkuvasti heikkenevästä sotilaallisesta tilanteesta. Johtajien keskinäisessä tapaamisessa käydyssä keskustelussa Hitlerin ja Saksan sodanaikaisen ulkoministerin von Neurathin välillä Von Neurath valittaa, ettei voi luottaa sisilialaisten sotilaalliseen tukeen, koska sisilialainen luonne poikkeaa täysin pohjoisitalialaisten luonteesta²⁷⁷. Kuvauksessa näkyy jälleen kielenkäyttötavan epämääräisyys, koska kuvauksessa huomion kohteena koko kansan sijaan on vain osa italialaisista. Merkittävämpää analyysini kannalta on kuitenkin se, että Churchill kertoo siteeraavansa suoraan käännöstä salaisista saksalaisista arkistolähteistä. Kyseessä on ensimmäinen kerta, kun Churchill esittää tukeutuvansa arkistolähteisiin kansallisiin ominaispiirteisiin liittyvän kielenkäyttötavan hyödyntämisen yhteydessä. Arkistolähteiden käyttäminen lähteenä kertoo Churchillin todennäköisesti tavoitelleen muistelmillaan myös jonkinlaista yleistä luotettavuutta. Tämänkaltaisista pyrkimyksistä antaa viitteitä myös se, että Churchill kertoo siteeraamansa keskustelun tuovan arvokkaan lisän hänen kertomaansa tarinaan²⁷⁸. Yleisen luotettavuuden tavoittelu vahvistaa, että hän pyrki muistelmillaan vaikuttamaan myös yleiseen käsitykseen toisen maailmansodan tapahtumista. Keskustelun siteeraaminen on luonnollisesti erinomainen esimerkki muistelmien myös tarjoamista mahdollisuuksista suurelta yleisöltä piilotetun politiikan todellisuuden kuvaamiseen, sillä kyseessä on selvästi keskustelu, jonka sisältöä ei selvästi ole alun perin tarkoitettu julkistettavaksi.

²⁷⁵ Young 1996, 40.

²⁷⁶ Reynolds 2005a, 363–364.

²⁷⁷ Churchill 2005e, 30.

²⁷⁸ Emt, 29.

Vetäessään teoksessa yhteen Mussolinin saavutuksia Italiassa Churchill kuvaa hänen toimintansa mielenkiintoisella tavalla. Samaan tapaan kuin aiemmin teoksen toisessa osassa Churchill toteaa jälleen hieman surumieliseen sävyyn, että Mussolinin Italia olisi voinut olla liittoutuneille arvokas liittolainen sodassa, mutta Mussolini valitsi sodassa väärän liittolaisen, koska ”Hän ei koskaan ymmärtänyt Britannian vahvuutta eikä sen perinteistä merivoimaa tai kykyä sitkeään vastarintaan ja marssi siksi tuhoonsa”²⁷⁹. Mussolinin tappion varmistivat siis Churchillin mukaan briteille ominainen merenkulkutaito ja taistelutahto. Kuvauksessa huomio kiinnittyy ensinäkin Churchillin tapaan nähdä brittien luonteenomaiset tai perinteiset ominaisuudet historiallisten tapahtumien väistämättömänä syynä. Kielenkäyttötapa voisi siis kertoa aiemmin Reinhart Koselleckin teoretisoinnin käsittelyn yhteydessä hahmottelemastani Churchillin mahdollisesta pyrkimyksestä yhdistää oma kokemustilansa ja odotushorisonttinsa kansanluonteiden avulla. Siitä näkyy jälleen myös Churchillin historia- ja politiikkakäsitykselle ominainen oletus perinteistä ja historiasta kaiken toiminnan lähtökohtana.

Ehkäpä mielenkiintoisinta Churchillin tekemässä Mussolinin toiminnan arvioinnissa on kuitenkin se, että hän esittää sen yhteydessä selkeästi vaihtoehtoisia, omasta mielestään selkeästi toteutuneita parempia, toimintavaihtoehtoja Mussolinille. Tämänkaltaisten mahdollisuuksien esittäminen luonnollisesti on mahdollista vain jälkikäteen tapahtuvassa historiallisten ja tapahtumien analysoinnissa, jonka George Egerton totesi olevan erityisesti juuri poliitikkojen muistelmille ominaista. Churchill siis hyödyntää nyt käsiteltävässä kuvauksessa briteille luonteenomaisiksi katsomiensa ominaisuuksien kuvausta eräänlaisessa jälkiviisastelussa. Se, että kansakuntien oletettujen ominaispiirteiden tämäntyyppinen käyttö on mahdollista, osoittaa, etteivät ne olleet käyttökelpoisia ainoastaan johonkin kansakuntaan kuuluvien henkilöiden toiminnan kuvauksessa tai arvioinnissa, vaan joskus Churchill oletti niillä olevan myös vaikutusta esimerkiksi siihen, millaiset kehityskulut historiassa olivat mahdollisia tai todennäköisiä.

Edellä käsitelty Mussolinin toiminnan arviointi on myös teossarjan selkein kansanluonteisiin liittyvän kielenkäyttötavan hyödyntämisen yhteydessä ilmenevä esimerkki Churchillin tavasta nähdä historia tuomarina tai toiminnan arvioijana: Historian epäonnistumisen muodossa Mussolinille antama tuomio mahdollistaa hänen toimintansa kritisoinnin. Kansalliset ominaispiirteet tarjosivat siis Churchillille keinon erilaisten historiallisten mahdollisuuksien jälkikäteen tapahtuvaan arviointiin. Tässä yhteydessä arviointi ei kuitenkaan kohdistu Churchillin omaan toimintaan vaan hänen vastustajansa tekemisiin. Tämä kertoo mahdollisesti siitä, että Churchill pyrki teoksellaan vaikuttamaan sodasta ja sen tapahtumista muodostuvaan julkiseen

²⁷⁹ ”He never understood the strength of Britain, nor the long-enduring qualities of Island resistance and sea-power. Thus he marched to ruin.” (Emt, 48.)

kuvaan ja uskoi esimerkiksi voivansa omilla moraalisisilla näkemyksillään vaikuttaa näiden yleisten käsitysten muodostumiseen.

Saksalaisia Churchill kuvaa sarjan viidennessä osassa ensimmäisen kerran Britannian parlamentille syyskuussa 1944 pitämässään puheessa, jossa hän esittelee parlamentille sotatilannetta ja liittoutuneiden vielä jäljellä olevia tehtäviä. Perustellessaan sitä, miksi Saksa ei Italiasta poiketen ansaitse liittoutuneilta armollista kohtelua sodan jälkiselvittelyissä, Churchill kuvaa Saksan sotateille ja orjille luonteenomaisiksi katsomiensa ominaisuuksien ilmentyminä ja vapautta tai itsenäisyyttä hyvin vähän arvostavana kansana:

“Kahdesti elinaikanamme ja kolmesti jos mukaan lasketaan isiemme elinikä, he ovat suistaneet maailman itse aiheuttamiinsa hyökkäys- ja valloitusotiin. Heissä yhdistyvät erittäin vaarallisella tavalla soturin ja orjan ominaisuudet. He eivät itse arvosta vapautta ja vihaavat sen näkemistä muualla. Aina, kun he vahvistuvat, he etsivät uuden saaliin ja seuraavat äärettömän kurinalaisesti jokaista, joka johdattaa heidät tämän saaliin luokse. Saksan ydin on Preussi, joka on myös tämän toistuvan kulkutaudin lähde.”²⁸⁰

Churchill perustelee puheessa Saksaan kohdistettavat kovot otteet kansakunnalle ominaisiksi katsomillaan piirteillä. Hän ei siis pitänyt tämänkaltaisia piirteitä jollakin tavoin kiistanalaisena asiana vaan seikkana, jonka kaikki parlamentissa voisivat hyväksyä perusteeksi valitulle toimintamallille. Oletus osoittautui perustelluksi, sillä Churchill toteaa hieman myöhemmin, että hänen argumenttinsa hyväksyttiin parlamentissa ilman vastaväitteitä²⁸¹. Se, että Churchill siteeraa puhetta muistelmissaan, saattaa kertoa hänen halustaan perustella yleisesti brittien sodan aikana tekemiä ratkaisuja ja samalla vakuuttaa muistelmiensa lukijat siitä, että hänen oman toimintansa perusteilla oli myös laajempi hyväksyntä. Kansanluonteisiin liittyvän kielenkäytön ristiriitaisuudesta kertoo puolestaan se että vaikka Churchill kyseisessä puheessa ja monessa muussa yhteydessä muistelmissaan korostaa kansanluonteiden pysyvyyttä, toteaa hän parlamentille, että liittoutuneiden keskeinen tehtävä sodassa on preussilaisen militarismin tuhoaminen²⁸². Vaikka kansanluonteet ja kansalliset ominaispiirteet olivat Churchillin mielestä jotakin pysyvää, siihen kuuluneiden elementtien muuttaminen oli siis hänen mielestään mahdollista asettaa yhdeksi sodankäynnin päätavoitteeksi.

Kansanluonnekäsitysten roolista valtion johtajien poliittisissa ja strategisissa arvioissa kertoo Churchillin kuvaus Stalinin ajattelusta Britannian, Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton johtajien Teheranissa pitämässä kokouksessa marraskuussa 1943. Kuvaus liittyy keskusteluihin, joita

²⁸⁰ ”Twice within our lifetime, and three times counting that of our fathers, they have plunged the world into their wars of expansion and aggression. They combine in the most deadly manner the qualities of the warrior and the slave. They do not value freedom themselves, and the spectacle of it in others is hateful to them. Whenever they become strong they seek their prey, and they will follow with an iron discipline anyone who will lead them to it. The core of Germany is Prussia. There is the source of the recurring pestilence.” (Emt, 141.)

²⁸¹ Emt, 144.

²⁸² Emt, 142.

suurvaltajohtajat kävivät keskenään Saksan kohtalosta ja tulevasta asemasta sodan jälkeen. Churchill kertoo Stalinin todenneen, että Saksan teollista kapasiteettia pitäisi rajoittaa, koska saksalaiset ovat hyvin toimeliaita ihmisiä ja heillä on käytössään runsaasti resursseja²⁸³. Tämän vuoksi Stalin uskoi Churchillin mukaan saksalaisten toipuvan nopeasti menetyksistään, jollei heidän nousuaan rajoitettaisi²⁸⁴. Churchillin tapa korostaa Stalinin käsityksen perustuvan uskomukseen saksalaisten toimeliaisuudesta kertoo, että ainakin Churchillin esityksen mukaan kansakunnille ominaisiksi katsottujen piirteiden perustella tehdyt päätelmät jäsensivät Stalinin ajattelua ja hänen näkemyksiään erilaisista poliittisista toimintavaihtoehdoista.

Churchillin kuvaus keskusteluistaan Stalinin kanssa todistaa, miksi muistelmien arvioiminen poliittisesta näkökulmasta on hedelmällistä. Churchillin kuvaus keskustelustaan Stalinin kanssa kertoo kansainvälisen politiikan ulottuvuudesta, jota on mahdollista tutkia ja tulkita vain muistelmia käyttämällä. Se on lisäksi erinomainen esimerkki siitä, millaisia inhimillisiä ja julkisuudelta piiloon jääviä elementtejä muistelmissa oli mahdollista käsitellä. Se, että Stalin piti saksalaista toimeliaisuutta riittävänä perusteena Saksan teollisen toimintakyvyn rajoittamiseen, viittaa myös siihen, että Churchill ainakin esitti myös muiden suurvaltojen sodanaikaisten johtajien tekemän kansainvälispoliittisia ratkaisuja kansanluonnekäsitysten perusteella ja perustelevan ratkaisujaan niiden avulla. Poliittisten ratkaisujen perustelu, arvioiminen ja oikeuttaminen ei siis muistelmissa rajoittunut vain Churchillin omaan toimintaan, vaan kansanluonnekuvaukset sopivat myös kollegojen toiminnan käsittelyyn ja ymmärtämiseen.

Churchill kuvailee muistelmien viidennessä osassa Turkkiä mielenkiintoisella tavalla, kun hän kuvaa liittoutuneiden sotilaallisten epäonnistumisten vaikutusta Turkin ja liittoutuneiden välisiin suhteisiin. Churchill toteaa ymmärtävänsä, kuinka vahvasti liittoutuneiden epäonnistumiset Rhodoksella, Cossilla ja Leroksella olivat vaikuttaneet turkkilaisten mieliin ja epäili sen vuoksi turkkilaisten suhtautuvan nuivasti avun antamiseen liittoutuneille²⁸⁵. Kuvauksessa ilmausta ”turkkilainen mieli” käytetään lähinnä julkisen mielipiteen tai päätöksentekijöiden synonyymina eikä siitä ole löydettävissä mitään suoranaisesti Churchillin omaan ajatteluun viittaavaa. Tämä kertoo siitä, että kuvaustapa oli mahdollisesti jossakin määrin myös Churchillin aikakauden kirjoittajien tyylillinen keino, jolla voitiin kuvata esimerkiksi valtion sisäisiä poliittisia prosesseja tai julkista mielipidettä. Toisaalta kuvaustavan käyttämiseen saattaa vaikuttaa myös Churchillin pyrkimys asettua muiden poliittisten toimijoiden asemaan poliittisia ratkaisuja tehdessään ja tapa pitää tätä kykyä menestyksekkään poliittisen toiminnan välttämättömänä edellytyksenä. Kertoessaan kykenevänsä asettumaan turkkilaisten asemaan Churchill paitsi ilmaisee myötätuntonsa

²⁸³ Emt, 318.

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Emt, 347.

turkkilaisia kohtaan, pyrkii mahdollisesti samalla hahmottamaan sitä tilannetta, jossa turkkilaiset tekivät omia poliittisia valintojaan. Tyyllillisen valinnan ohella tämänkaltaisten kuvausten esittäminen ilmensi siis mahdollisesti Churchillin pyrkimystä käsitellä niitä elementtejä, jotka vaikuttivat hänen tapaansa tehdä politiikkaa tai näkemyksiinsä siitä, miten poliittisia asioita tuli hoitaa.

Aiemmin esimerkiksi Churchillin tavassa pohtia brittiläisyyden tai saksalaisuuden vaikutuksia näiden valtioiden historian kulkuun on ilmennyt, että Churchill perusteli mielellään suuria historiallisia kehityskulkuja ja niiden seurauksia kansanluonteiden avulla. Kuvatessaan muistelmasarjan viidennessä osassa Yhdysvaltojen ja Britannian sodan ratkaisuhetkien strategista päätöksentekoa Churchill antaa kuitenkin mahdollisesti viitteen siitä, että hän oletti kansanluonteella voitavan selittää myös yksittäisiä tapahtumia ja toimintatapoja hänen omassa nykyhetkessään. Arvioidessaan amerikkalaisten panosta operaation suunnittelussa Churchill toteaa, että strategisessa päätöksenteossa amerikkalainen suuriin linjoihin, selkeisiin periaatteisiin ja suureen mittakaavaan luottava ajattelutapa nousi hallitsevaan asemaan²⁸⁶. Erityisen kiinnostavaa on, että sarjan kolmannen osan tavoin Churchill ei strategisten suunnitelmien kuvauksen yhteydessä suhtaudu ajattelutapaan yksiselitteisen positiivisesti vaan korostaa, että sodassa keskeistä oli hänen mielestään olennaiseen keskittymisen ohella myös se, miten kaikki suunnitelman pienet osat sovitetaan yhteen²⁸⁷.

Churchill vaikuttaa edellä käsitellyssä kuvauksessa suhtautuvan ”amerikkalaiseen luonteeseen” ja sen vaikutuksiin yllättävän kriittisesti. On mahdollista, että Churchillin kokemukset amerikkalaisten kyvystä ja halusta pitää maailma yhtenäisenä sodan lopulla ja välittömästi sodan jälkeen vaikuttivat hänen tapaansa kuvata amerikkalaisia tällä tavoin. Koselleckia seuraten voisikin olla perusteltua olettaa, että Churchillin kokemustilaa värittävät hänen muistelmissa käsittelemäänsä ajanjaksoa myöhemmät historialliset kokemuksensa eli hänen tyytymättömyytensä Yhdysvaltain sodan lopulla tekemiin poliittisiin ratkaisuihin. Tähän viittaisi kuvauksen kriittisen sävyn lisäksi se, että esimerkiksi David Reynolds on todennut Churchillin pitäneen muistelmissaan amerikkalaisten poliittisia linjauksia yhtenä kylmän sodan alkamiseen vaikuttaneena tekijänä²⁸⁸. Pääsyynä kriittisyyteen saattoi kuitenkin olla yksinkertaisesti Churchillin jossakin määrin epävarma suhtautuminen amerikkalaisten ajaman strategisen linjan kannattavuuteen. Amerikkalaiset halusivat ratkaista sodan yhdellä suurella operaatiolla eli edellä mainitulla maihinnousulla Normandiaan.

²⁸⁶ Emt, 377.

²⁸⁷ Emt, 377–378.

²⁸⁸ Reynolds 2005a, 470.

Churchill piti päinvastaisista väitteistään huolimatta tämän operaation onnistumista alun perin epävarmana ja esitti itse muita strategisia vaihtoehtoja sodan ratkaisemiseksi²⁸⁹.

Muistelmien viidennen osan viimeinen huomion arvoinen seikka on Churchillin siinä esittämä kuvaus oman politiikkansa perustasta ja vaikutteista. Vaikkei huomio koske suoranaisesti kansanluonteita tai kansallisia ominaispiirteitä, on sen sisällyttäminen analyysiin perusteltua, koska se kertoo sekä luonnekuvausten roolista Churchillin ajattelusta että yleisemmin syistä, joiden hän katsoi ohjanneen politiikkaansa. Ensin Churchill kuvailee helpotusta, jota tunsivat kreikkalaisten kyettyä maata repineen saksalaismiehittäjiä vastustaneiden kommunistisen vastarintaliikkeen ja armeijan rippeiden ympärille kerääntyneiden voimien välillä käydyn sisäisen valtakamppailun jälkeen muodostamaan maan yhtenäisenä pitäneen koalitionhallituksen Churchillin toiveiden mukaisesti²⁹⁰. Tämän jälkeen hän korostaa yhteenvedona pyrkineensä muovaamaan toimintatapojaan eri tilanteiden vaatimusten mukaan:

”Käsittelen meitä kaikkia tässä Euroopan hermokeskuksessa ja maailmalla odottaneet vaikeudet ja kamppailut oikealla paikallaan. Katson kuitenkin, että yleisesti ottaen politiikkaani määrittivät vallinneet olosuhteet. Tämä periaate ei koske ainoastaan sota-aikaa, vaan kaikkea toimintaani tämän teoksen kirjoitushetkeen asti.”²⁹¹

Katkelma on mielenkiintoinen kahdesta syystä. Ensimmäkin siinä Churchill myöntää itse suoraan historiallisten tapahtumien ja olosuhteiden vaikuttavan hänen politiikkaansa ja muuhun toimintaansa. Huomautuksesta on vedettävissä se johtopäätös, että Churchill ainakin väitti toimivansa olettamistaan tosiasioista tekemiensä johtopäätösten pohjalta eikä hän katsonut esimerkiksi olevansa sidoksissa joihinkin yleisempiin poliittisiin linjauksiin tai ajatusrakenteisiin. Käsitelmä on ymmärrettävä, kun muistetaan, että Churchill jäsensi politiikkaa ensisijaisesti kokemuksen perustella. Tässä tutkielmassa on kuitenkin useasti tullut esille, että Churchill tukeutui kansakuntien kuvausten käytössä moniin muihinkin seikkoihin kuin omaan tai historiasta johtamaansa kokemukseen. Toinen katkelmasta kiinnostavan tekevä seikka on siinä ilmi tuleva Churchillin tarve oikeuttaa tai perustella ensimmäistä kertaa suoraan omaa poliittista toimintaansa. Katkelmassa aiemmin yleisellä tasolla joitakin kansakunnille ominaisiksi katsottujen piirteiden kuvauksia leimannut oman toiminnan perustelemisen ja oikeuttamisen halu ilmaistaan suoraan itse tekstissä. Halu kytkeytyi tässä tapauksessa konkreettiseen poliittiseen ratkaisuun, sillä Churchill

²⁸⁹ Churchillin suhtautumisesta Normandian maihinnousuoperaatioon ja sodan loppuvaiheen erilaisiin strategisiin vaihtoehtoihin ks. emt, 373–388.

²⁹⁰ Churchill 2005e, 488.

²⁹¹ ”The difficulties and struggles which lay before us all in this nerve-centre of Europe and the world will be recounted in their proper place. I consider however that taken by and large, my policy was vindicated by events; and this is not true only of the period of war, but up to the present time of writing.” (Ibid.)

halusi poliittisen toimintansa perusteita käsittelemällä perustella brittien sodan aikana syksystä 1942 alkaen Kreikan kommunistiselle vastarintaliikkeelle antamaa tukea²⁹².

10. Muistelmat osa VI: *Triumph and Tragedy*

Muistelmasarjan viimeinen eli kuudes osa julkaistiin Britanniassa keväällä 1954. Viimeisen osan kirjoittamiseen vaikutti keskeisesti se, että Churchillin pyrki toisella pääministerikaudellaan ensisijaisesti lieventämään kylmän sodan jännitteitä. Alkuvuoteen 1953 asti hän luotti esimerkiksi kykyynsä sopia lännen ja Neuvostoliiton väliset ongelmat neuvottelemalla niistä henkilökohtaisesti Neuvostoliittoa siihen asti johtaneen Stalinin kanssa²⁹³. Churchillin usko diplomatiaan Neuvostoliiton ja lännen välisten ongelmien ratkaisukeinona jatkui vielä Stalinin kuoleman jälkeenkin, sillä Churchill esitti välittömästi Stalinin kuoltua maaliskuussa 1953 korkean tason konferenssin järjestämistä Neuvostoliiton kanssa²⁹⁴. David Reynolds onkin kuvannut muistelmasarjan kuudennen osan tavoitetta siten, että Churchill pyrki sillä muovaamaan historian uudelleen sellaiseksi, että se voisi muodostaa pohjan aiempaa vakaalle ja aiempaa rauhanomaisemmalle Euroopalle²⁹⁵. Kirjoitusajankohdan diplomaattisuhteiden vaikutuksesta muistelmien kirjoittamiseen Reynolds toteaa puolestaan, että kun Churchill kuvasi kylmän sodan alkuperää, hänen yhtenä tavoitteenaan oli sotatilanteen muuttaminen vahvistamalla Yhdysvaltain ja Britannian erityissuhdetta ja lieventämällä jännitystä lännen ja Moskovan välisissä suhteissa²⁹⁶.

Teoksen ensimmäinen mielenkiintoinen kuvaus kansakunnalle ominaisiksi katsotuista piirteistä liittyy Churchillin tapaan perustella Yhdysvaltain, Britannian ja Kanadan välisessä liittoutuneiden sotastrategiaa ja poliittisia linjauksia käsitellessä Quebeckin konferenssissa kesällä 1943 Yhdysvaltain erittäin kiistellylle Saksan teollisuustuotannon tuhoamaan pyrkineelle Morgenthau-suunnitelmalle antamaansa tukea²⁹⁷. Churchill perustelee suunnitelman hyväksymistä saksalaisten sotilaallisuudella seuraavaan tapaan:

”[A]ikana, jolloin saksalaiseen teollisuuteen perustunut saksalainen sotilaallisuus oli saanut aikaan niin kauhistuttavaa vahinkoa Euroopassa, Saksan teollisuustuotannon palauttaminen tasolle, joka mahdollistaisi sille saman elintason naapureidensa kanssa, ei vaikuttanut epäoikeudenmukaiselta päätökseltä.”²⁹⁸

Erityisen kiinnostavaa perustelussa on se, miten Churchill käyttää uskomustaan saksalaisesta sotilaallisuudesta tai sotaisuudesta perusteena ratkaisulleen. Lainaus kertoo muistelmien

²⁹² Churchillin oma kuvaus tapahtumista emt, 471–473.

²⁹³ Reynolds 2005a, 437–438.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Emt, 439.

²⁹⁶ Emt, 440.

²⁹⁷ Suunnitelmasta ja brittien suhtautumisesta siihen ks. esim. Graig 1993, 38–39.

²⁹⁸ “[A]t that time, when German militarism based on German industry had done such appalling damage to Europe, it did not seem unfair to agree that her manufacturing capacity need not to be revived beyond what was required to give her the same standard of life as her neighbours.” (Churchill 2005f, 138–139.)

kirjoittamisen Churchillille tarjoamista poliittisen argumentaation mahdollisuuksista. Muistelmissa hän saattoi perusteella myöhemmin poliittista ratkaisuaan, jonka itsekin ymmärsi lainauksen perusteella olleen virheellinen. Vaikka aiemmissakin muistelmien osissa on näkynyt viitteitä Churchillin pyrkimyksestä arvioida omaa toimintaansa jälkikäteen, suunnitelman hyväksymisen perusteluissa näkyi ensimmäisen kerran selkeitä viitteitä siitä, että Churchill arvioi muistelmissaan omia ratkaisujaan kriittisesti tai vähintään myöntää toimineensa hieman harkitsemattomasti. Huomion arvoista on kuitenkin se, että kriittisyys ei kohdistu saksalaisten erityispiirteiden asemaan ratkaisun perustana vaan ainoastaan luonteenpiirteiden perusteella tehdyn päätöksen liian ankariin vaikutuksiin. Tämän perusteella Churchill oletti kansanluonteiden toimivan ainakin jossakin määrin kelvollisina perusteina poliittisille ratkaisuille. Ratkaisun perustelemisen tarpeeseen vaikutti tässä yhteydessä Churchillin oman toimintansa arvioinnin lisäksi sodanjälkeinen poliittinen tilanne, sillä Saksasta oli tullut Britannian tärkeä liittolainen kylmän sodan aikana²⁹⁹.

Churchillin hyödynsi kansanluonnekuvauksia ja niihin kytkeytyviä ajattelutapoja muistelmasarjan viimeisessä osassa myös omien kokemustensa käsittelyyn. Tästä hyvä esimerkki on tapa, jolla hän kommentoi Neuvostoliiton suhtautumista uuden rauhanjärjestön perustamiseen ja erityisesti vallan jakautumiseen järjestön sisällä Neuvostoliiton, Yhdysvaltain ja Britannian johdon helmikuussa 1945 pitämässä Jaltan konferenssissa. Liittoutuneet keskustelivat tapaamisessa Euroopan tilanteen järjestelämisestä sodan jälkeen. Kiinnostavaa kuvauksessa on Venäjän samastaminen ihmiseen ja sen kuvaaminen ihmisen kaltaisena toimijana:

“Sydämeni oli mahtavan, haavoistaan verta vuotavan Venäjän puolella, joka jatkuvista kärsimyksistään huolimatta löi tiellään olevat tyrannit. Ymmärsin, että satakahdeksankymmentämiljoonainen kansakunta saattaisi hyvin suhtautua epäilevästi brittiläisen kansainyhteisön perustuslaillisiin järjestelyihin, joiden ansiosta meillä oli [järjestön] kokouksessa useampi kuin yksi ääni[...].³⁰⁰

Valtioita inhimillistävä kuvaustapa on Churchillille tässä yhteydessä eräänlainen tehokeino, jonka avulla hän korostaa ymmärtävänsä neuvostoliittolaisten huolet ja kykenevänsä asettumaan näiden asemaan. Tässä kuvauksessa näkyy jälleen selvästi, millaisia poliittisia mahdollisuuksia kansanluonnekuvausten esittäminen muistelmissa saattoi poliitikolle tarjota. Neuvostoliiton kärsimysten samastaminen inhimillisiin kärsimyksiin oli Churchillille hyvä keino korostaa haluaan ymmärtää venäläisten tilannetta ja mielipiteitä ja kykyään asettua näiden asemaan. Tämänkaltaisen venäläisten tilanteen ymmärtämisen korostaminen sopi erittäin hyvin yhteen myös Churchillin

²⁹⁹ Reynolds 2005a, 456.

³⁰⁰ ”My heart went out to mighty Russia, bleeding from her wounds but beating down the tyrants in her path. I recognised that a nation of a hundred and eighty millions might well look with a questioning eye at the constitutional arrangement of the British Commonwealth, which resulted in our having more than one voice in the Assembly [...].” (Churchill 2005f, 313.)

kylmän sodan jännitteiden lieventämispyrkimysten kanssa, eli ymmärryshalun korostamisella saattoi olla myös suoraan hänen poliittisiin tavoitteisiinsa kytkeytyviä tarkoitusperiä.

Jaltan konferenssissa käytyihin keskusteluihin liittyy myös kiinnostava kuvaus puolalaisista. Kuvauksen esittää Stalin keskustellessaan Churchillin ja Rooseveltin kanssa Puolassa sodan jälkeen järjestettävistä vaaleista. Stalin kuvailee vapaiden vaalien tärkeyttä korostaneen keskustelun yhteydessä puolalaisia kansaksi, joka on hyvä taistelemaan ja jonka joukossa on hyviä tiedemiehiä ja muusikoita mutta jotka ovat hyvin riitaisia³⁰¹. Luonnehdinta ja varsinkin sen asema tekstissä on hyvin erikoinen, sillä kuvaus ei vaikuta suoranaisesti liittyvän suurvaltajohtajien käymään keskusteluun vaaleista. Kuvauksen liittäminen osaksi muistelmia onkin mahdollisesti ymmärrettävissä Churchillin jonkinlaisena pyrkimyksenä ymmärtää neuvostoliittolaisten tekemien poliittisten ratkaisujen perusteita, koska Stalin mielipiteen ymmärtämällä Churchillin oli kenties helpompi hahmottaa syy siihen, miksi Neuvostoliitto oli huomattavasti muita kokoukseen osallistuneita maita vastahakoisempi hyväksymään Yhdysvaltain ja Britannian Puolaan ajamia vaaleja. Kansanluonnekuvauksen käyttö oli tässä yhteydessä Churchillille siis mahdollisesti keino hahmottaa muiden valtioiden edustajien poliittisen toiminnan perusteita.

Seuraava huomion arvoinen kuvaus teoksessa sisältyy Churchillin siihen liittämään puheeseen, jossa hän kertoo Britannian parlamentin alahuoneelle Jaltan konferenssin tuloksista ja sodan tavoitteista. Churchill kertoo puheessa muun muassa liittoutuneiden tehtävän olevan suoritettu vasta, kun natsismi ja sotilaallisuus on hävitetty Saksasta kokonaisuudessaan.³⁰² Tehtävän määrittelyn perusteella tässä työssä useasti esiin noussut oletus kansallisten ominaispiirteiden jonkinlaisesta pysyvyydestä ei estänyt Churchillia asettamasta yhden tällaisen piirteen hävittämistä yhdeksi liittoutuneiden päätavoitteeksi. Vaatimus todistaa näin jälleen sen, miten ristiriitaista kansallisiin ominaispiirteisiin kytkeytyvä poliittinen argumentaatio voi olla: sillä on mahdollista perustella sekä toiminnan pysyvyyttä ja jatkuvuutta että muutosta tai muutoksen välttämättömyyttä.

Churchillin jollekin kansakunnalle ominaisiksi katsomien piirteiden pysyvyyden tarjoamista mahdollisuuksista kansakuntien toiminnan syiden ja perusteiden arviointiin kertoo tapa, jolla hän esittää teoksessa saksalaisten pitkän ja sitkeän taistellun johtuneen mahdollisesti esimerkiksi saksalaisten sisäsyntyisestä kurinalaisuudesta rohkeudesta³⁰³. Kuvauksessa Churchill esittää saksalaisten sisäsyntyiset ominaisuudet heidän sodankäyntikykyynsä vaikuttaneena elementtinä eikä pohdi tai kyseenalaista näiden ominaisuuksien mahdollista olemassaoloa. Tämä viittaa siihen, että Churchill ainakin esitti kansallisten ominaispiirteiden olevan yleisesti kelvollinen peruste kansakuntien toiminnan arvioimiseen.

³⁰¹ Emt 336.

³⁰² Emt, 350.

³⁰³ Emt, 471.

Muistelmasarjan kuudennen osan viimeinen kiinnostava kuvaus liittyy Churchillin tapaan kuvata tunteistaan, kun hän sai tietää amerikkalaisten aikeista päättää Tyynellämerellä käytävä sota Japania vastaan atomipommien avulla. Kuvauksessa Churchill tukeutuu vahvasti menneisyydestä ammentavaan kokemustilaan ja odotushorisonttiin sekä osoittaa hahmottavansa kansakuntien toimintaa kansanluonteista tekemiensä oletusten perustella. Churchill kertoo amerikkalaisten ja brittien tienneen, että viimeisistä taisteluista japanilaisia vastaan tulisi ankaria, koska japanilaiset puolustaisivat pääsaariaan yhtä omistautuneesti kuin samurait³⁰⁴. Lisäksi hän on tyytyväinen siitä, että japanilaiset, joiden rohkeutta hän kertoo aina ihailleensa, ymmärtäisivät mahdollisesti uuden ylivoimaisen aseiden nähtyään, ettei heidän kannata puolustaa saariaan viimeiseen mieheen³⁰⁵. Churchill hyödyntää kuvauksessa selkeästi käsityksiään Japanin menneisyydestä nykyisyyden ja mahdollisen tulevaisuuden ennakoitiin rinnastamalla käsityksensä samuraiden luonteenpiirteistä japanilaisilta tulevaisuudessa odottamaansa toimintaan. Tässä yhteydessä japanilaisten asemaan asettuminen tosin palvelee menneen ja tulevan ymmärtämisyrittämisen lisäksi mahdollisesti myös liittoutuneiden toiminnan oikeuttamista, koska korostamalla japanilaisten rohkeutta ja omistautuneisuutta maansa puolustukseen Churchill saa perusteltua myös mahdollisille epäilijöille sen, miksi atomipommien käyttäminen japanilaisia vastaan oli välttämätöntä. Kuvauksesta jääkin vaikutelma, että Churchill pyrki perustelemaan sillä myöhemmin vahvasti kyseenalaistettua poliittista ratkaisua muistelmille ominaiseen tapaan.

11. Lopuksi

Ehkäpä selkein yksittäinen Churchillin kansanluonteisiin liittyvää kielenkäyttöä leimaava piirre tämän tutkielman perusteella on sen kytkeytyminen jollakin tavoin menneisyyteen tai Churchillin menneestä ammentamiin oppeihin. Tälle käytötavalle löytyi perusteita sekä kansanluonteita että Churchillin ajattelua ja politiikkakäsitystä koskevasta tutkimuksesta. Varsin mielenkiintoista oli kuitenkin se, ettei Churchill käyttänyt kansakuntien ominaispiirteitä vain menneen ja tulevan toistuvuuden korostamiseen, vaan hän saattoi oikeuttaa niillä myös muutoksia. Churchillin muistelmissa esiintyvien kansallisten ominaispiirteiden kuvausten käyttötapojen perusteella käsitteistöllä ja ajattelutavalla on siis vahva kytkös aikaan ja ajan luonteen ymmärtämiseen Reinhart Koselleckin esittämässä merkityksessä. Kytkös ei ilmentynyt kuitenkaan yksiselitteisenä jatkuvuuden tai muutoksen korostamisena, vaan Churchill viittasi sillä sekä menneen toistumiseen että tulevaisuuden tuomien muutosten mahdollisuuteen.

Huomattavasti käsitteistön aikasuhdetta yksiselitteisempää Churchillin kuvausten käytössä on se, että ne mahdollistivat Churchillille hänen oman menneisyyden ja kokemuksen merkitystä

³⁰⁴ Emt. 552.

³⁰⁵ Emt. 553.

korostaneen kokemustilansa liittämisen omaan odotushorisonttiinsa, koska hän kykeni kuvauksia käyttämällä liittämään menneen osaksi nykyhetkeä ja tulevaa. Churchillin oli jollekin kansakunnalle ominaiseksi katsomiensa piirteiden kuvaamisen yhteydessä mahdollista käsitellä ja arvioida myös oman politiikkansa perusteita. Näin ollen menneisyys ei ollut hänelle vain selvennystä tai ymmärtämistä vaativa seikka vaan myös politiikan tekemisen väline. Kansallisten ominaispiirteiden kuvausten ja poliittisen ajattelun suhteen kannalta olennaisinta muistelmissa on juuri kuvausten kytkös Churchillin omiin käsityksiin maailman ja politiikan ominaispiirteistä ja historiasta. Tulokset tukevat siis teesiäni kuvausten liittymisestä Churchillin tapaan ymmärtää menneisyys ja politiikka sekä näiden keskinäinen suhde. Vaikka niissä näkyi joitakin viitteitä myös konservatiivisista ajattelutavoista, ei kuvausten käyttö muistelmissa liittynyt yksiselitteisesti konservatiiviseen poliittiseen ajatteluun.

Analyysissä ilmeni myös, että kuvaukset oli mahdollista valjastaa palvelemaan erilaisia poliittisia päämääriä eli esimerkiksi omien poliittisten toimien oikeuttamista, yleisen historiakäsityksen luomista tai kirjoittajan oman poliittisen aseman vahvistamista muistelmille ominaiseen tapaan. Churchill kuvasi muistelmissaan oman poliittisen toimintansa lisäksi niitä henkilöitä, jotka politiikkaa tekivät. Näissä kuvauksissa Churchill ei kuitenkaan ainoastaan pyrkinyt esittelemään poliittisia toimijoita ja näiden ominaispiirteitä vaan arvioi samassa yhteydessä näiden toimintaa ja toiminnan perusteita. Kansanluonteet ja niihin liittyvä kielenkäyttö tarjosivat Churchillille siis mahdollisuuden paitsi erilaisten poliittisten toimijoiden kuvaamiseen, myös näiden toimijoiden toiminnan kriittiseen käsittelyyn.

Muistelmien analysoinnin perusteella Churchillin kansallisten erityispiirteiden kuvausten käyttö ei ole ymmärrettävissä kokonaisvaltaisesti, ellei hänen omien ajattelutapojensa ja poliittisten tavoitteidensa ohella huomioida myös kansaluonteen käsitteen ja siihen kytkeytyneeseen kielenkäyttötavan erityispiirteitä. Useissa yhteyksissä ilmeni, että Churchillin tapoihin kuvata hänen eri kansakunnille ominaisiksi katsomiaan piirteitä liittyi elementtejä, joita on pidetty käsitteen tai kielenkäyttötavan käyttöä yleisesti leimaavina piirteinä ja lisäksi Churchill itse tukeutui usein oletukseen piirteiden yleisestä pätevyydestä käyttäessään niitä muistelmissaan. Ominaispiirteiden kuvausten käyttötapojen analysointi avasi näin uuden näkökulman kansainvälisten suhteiden keskusteluun toimijan ja rakenteen ongelmasta.

Laajemman historiallisen asiayhteyden merkitys ilmeni kuvausten analysoinnissa siten, että osa kuvauksista oli ymmärrettävissä vain Churchillin omana puheenvuorona toisen maailmansodan tapahtumista käytyyn keskusteluun tai keinona korostaa omia käsityksiään historiallisen tiedon roolista ja merkityksestä yhteiskunnassa. Historiallisen kontekstin vaikutus näkyi esimerkiksi hänen tavassaan kommentoida kuvauksilla sodan tapahtumia omasta näkökulmastaan tai halussaan

korostaa niillä historian yleistä moraalista merkitystä. Myös kylmän sodan aikaiset valta-asetelmat näkyivät selkeästi joissakin kansankuntia tai näiden johtajia koskevissa kuvauksissa esimerkiksi siten, että Churchill kuvasi Britannian sodanjälkeisiä liittolaisia positiivisessa ja vastustajia negatiivisessa valossa. Lisäksi kylmän sodan tapahtumilla ja Churchillin kylmän sodan aikaisella poliittisella toiminnalla ja poliittisilla pyrkimyksillä oli vaikutusta kuvauksiin. Kielenkäyttötavan hyödyntäminen mahdollisti siis Churchillille erilaisten poliittisten tekojen tekemisen Quentin Skinnerin korostamassa merkityksessä.

Kaiken kaikkiaan kansakunnille ominaisiksi katsottujen piirteiden kuvaukset hahmottuvat analyysin perustella seikkana, jolla oli muistelmassa monenlaisia poliittisia ulottuvuuksia. Poliittisuus näkyi sekä kuvausten poliittiselle argumentaatiolle avaamina mahdollisuuksina että kielenkäyttötavan ominaispiirteiden tälle argumentaatiolle asettamina rajoituksina. Leimallista se, ettei argumentaation tai siihen liittyvien rajoitusten käsittely ole mahdollista, ellei oteta huomioon eri kansakuntien ominaispiirteitä kuvailevan käsitteistön ja ajattelutavan epämääräisyyttä sekä sen kokemukseen ja käytännön politiikkaan kytkeytyvää ulottuvuutta. Nämä ominaisuudet tekevät käsitteistön käytöstä Churchillin muistelmassa usein epäselvää ja moniselitteistä, mutta avaavat myös monenlaisia mahdollisuuksia sen poliittiseen hyödyntämiseen.

Lopuksi kannattaa pohtia vielä hiukan sitä, mitä annettavaa Churchillin kansankuntien kuvausten ja sitä kautta historiallisen ajattelun analyysillä voisi olla kansainvälisen politiikan tutkimukselle yleisemmin. On selvää, että tutkielma ei anna yksiselitteisiä mahdollisuuksia arvioida sitä, mikä rooli esimerkiksi käsityksillä kansallisista ominaispiirteistä oli Winston Churchillin tai muiden politiikan tekijöiden toiminnassa tai ajattelussa, vaan mahdollisuudet tämäntyyppisten arvioiden tekemiseen jäävät viitteellisiksi ja epävarmoiksi. Tutkielman relevanssi ei myöskään liity suoraan sen käytännön politiikalle tarjoamaan hyötyyn, vaikka ajattelun ja poliittisen toiminnan kytkösten pohtiminen muodostikin yhden tutkimuksen ulottuvuuden. Keskeisin merkitys tutkielmassa oli sen osoittamisella ja pohtimisella, millä tavoin kielenkäyttö, menneisyys ja kokemus kytkeytyvät toisiinsa ja voisiko näillä seikoilla olla jotakin annettavaa politiikalle ja sitä kautta politiikan tutkimukselle. Tutkielman perusteella näiden asioiden välillä voi todeta olevan hyvin monenlaisia ja jopa keskenään ristiriitaisia yhteyksiä, joilla on mahdollista nähdä olevan poliittista merkitystä. Tutkielmassa keskeisintä näin ollen ei kenties ole se, mitä nämä yhteydet ovat tai miten ne selittyvät vaan olennaisinta on yksinkertaisesti näiden yhteyksien huomioiminen ja arvioiminen. Tärkein merkitys ei tällöin ole tutkielman tuloksilla vaan sillä, miten tulokset on saatu ja mitä käytettyjen lähestymistapojen soveltaminen kertoo politiikasta ja sen tutkimisen mahdollisuuksista.

Kaksi keskeistä lähtökohtaa tässä työssä olivat kokemuksen ja historian ymmärtäminen politiikan teon ja tutkimisen kannalta merkittävänä elementteinä sekä tähän liittynyt oletus siitä, että

menneisyys ja käsitteiden tai ajattelun historiallisuuden tunnustaminen tarjoaa hedelmällisiä mahdollisuuksia uudenlaisten tai aiemmin vähälle huomiolle jääneiden poliittisten ilmiöiden löytämiseen ja käsittelyyn. Tämän oletuksen osoittautuminen paikkansapitäväksi kertoo kenties siitä, että kansainvälisen politiikan tieteenalalla on tarpeellista pohtia aiempaa enemmän sitä, missä ja miten kansainvälistä politiikkaa tehdään. Tämä pohdinta jää tässä tutkielmassa uudenlaisten ilmiöiden poliittisen merkityksen osoittamisen asteelle, mutta se voidaan silti nähdä tarpeellisena kriittisenä huomiona varsinkin, mikäli tieteenalan tavoitteeksi oletetaan kansainvälispoliittisten ilmiöiden mahdollisimman monipuolinen käsittely. Tässä tutkielmassa käytetyt teoreettiset näkökulmat osoittavat, että näiden ilmiöiden analysointi ei aina ole yksinkertaista tai selkeää. Tämän vuoksi esimerkiksi menneisyyden tai kokemuksen aiempaa parempi huomioiminen saattaa tässä työssä tekemäni erilaisten lähestymistapojen yhdistelyn lisäksi vaatia uudenlaisten tutkimusmenetelmien tai lähestymistapojen rakentamista.

Tämä tutkielma on luonnollisesti vain yksi esitys siitä, miten menneisyyden, käsitteiden ja poliitikkojen ajattelutapojen tai niiden esittämisen suhdetta voisi tutkia. Churchillin muistelmien käyttö kytkeytyi vahvasti hänen oman aikansa politiikkaan ja hänen ajatteluunsa. Huippusuositut muistelmat vaikuttivat esimerkiksi suuresti siihen, miten toisen maailmansodan tapahtumia tulkittiin ja tutkittiin, vaikka Churchillin näkemysten ja tulkintojen oikeellisuudesta käytiin myös vilkasta keskustelua. Lisäksi muistelmien kirjoittamiseen ja niiden tulkintaan vaikuttivat vahvasti myös kylmän sodan tapahtumat, koska Churchill sekä tulkitsi sotatapahtumia kylmän sodan poliittisesta tilanteesta käsin että halusi tarjota kokemuksiaan opiksi ja muistutukseksi kylmän sodan aikaisille poliittisille johtajille. Teosten analysoinnin perusteella kiinnostavaa saattaisi kuitenkin olla myös sen pohdinta, miten poliitikkojen muistelmia käytetään yleisesti hyväksi poliittisessa toiminnassa tai siitä kertomisessa, sillä Churchill käytti muistelmia myös yleisesti poliittisen argumentaation apuvälineenä tavoilla, jotka sopivat politiikan tekijöille vielä 2000-luvullakin. Siihen, mikä merkitys muistelmilla on nykyajan politiikassa, en tässä tutkielmassa puutu, mutta Churchillin teosten analyysi antoi aiheita olettaa, että nykypoliitikkojen muistelmiin perehtyminen tarjoaisi mielenkiintoisia mahdollisuuksia politiikan tutkimukselle.

Tutkielmassa käyttämäni käsitehistoriallinen lähestymistapa on vain yksi monista mahdollisista tavoista käsitellä kansanluonteiden ilmenemistä ja vaikutuksia kansainvälisessä poliittisessa toiminnassa. Vaikka kansanluonteen tai kansallisten ominaispiirteiden on todettu olevan hyvin vaikeasti arvioitavissa tai analysoitavissa oleva ilmiö, saattaisi esimerkiksi konkreettisen poliittisen toiminnan arviointi tarjota mielenkiintoisia mahdollisuuksia arvioida kansanluonnekäsitysten ilmenemistä käytännössä. Churchillin teoksista löytyi viitteitä siitä, että hän ainakin esitti kansojen luontaisista ominaisuuksista tai ominaispiirteistä tehdyillä päätelmillä ja oletuksilla olevan

vaikutusta politiikkaan myös käytännössä. Näiden oletusten tarkempi analysointi ei ollut tämän tutkielman tarkoitus, koska muistikuvien perusteella kirjoitetuista muistelmista on mahdotonta päätellä pätevästi mitään yksiselitteistä kansanluonnekäsitysten käytännön vaikutuksista. Tämä rajaus ei kuitenkaan poista mahdollisuutta tai jopa tarvetta paneutua kansanluonteiden ja politiikan suhdetta pohdittaessa myös politiikan tekemisen käytäntöön.

Kiinnostavan mahdollisuuden kansanluonteiden ja politiikan suhteen käsittelyyn tarjoaisi myös kansanluonnekäsitysten ja kuvausten roolin ja merkityksen pohdinta eri kansojen omassa ja muihin kohdistuvassa arkisessa identiteettien rakentamisessa ja rakentumisessa. Tästä tunteisiin ja tarkemmin määrittelemättömään vakuuttavuuteen perustuvasta kansanluonnekäsitysten piirteestä oli merkkejä Churchillin muistelmassa, mutta hänen yläluokkainen asemansa ja keskittymisensä sotaan ja sodankäyntiin liittyviin ilmiöihin aiheuttaa sen, että tämänkaltaiset kansanluonnekäsitysten arkiset ja arkiseen politiikan tekemiseen kytkeytyvät ulottuvuudet jäävät tutkielmassa varsin vähälle huomiolle. On kuitenkin mahdollista, että juuri arkiseen kielenkäyttöön liittyvillä kansanluonteiden kuvauksilla on erityisen suuri vaikutus politiikkaan ja politiikan tekemiseen. Tästä kertoo esimerkiksi kansanluonteisiin tai sen kaltaisiin tekijöihin vetoavan argumentaation suosio nykyajan politiikassa. On siis varsin selvää, että tämän poliittisen retoriikan tutkiminen olisi hedelmällinen lähtökohta kansanluonteiden ja politiikan suhdetta laajemmin käsittelevälle tutkimukselle. Yhden mahdollisuuden tämän kaltaisen retoriikan tutkimiseen saattaisi tarjota esimerkiksi tutkielman alussa lyhyesti mainitsemieni stereotyyppien, kansallisten identifikaatioiden ja poliittisen toiminnan suhteen pohtiminen, sillä Churchillin kansallisia ominaispiirteitä koskenut argumentaatio on luonteeltaan selkeästi asioita yksinkertaistavaa, stereotyyppistä kielenkäyttöä.

Vaikka olen jättänyt stereotyyppisen kielenkäytön poliittisen merkityksen arvioinnin pois tutkielmastani ja keskittynyt kuvausten käsittelyyn osana Churchillin ajattelua, stereotyyppien poliittisen käytön ja merkityksen arviointi voisi tarjota mielenkiintoisia mahdollisuuksia politiikan ja kansallisiin luonteenpiirteisiin vetoavan argumentaation jatkokäsittelyyn. Poliitiikan tutkimuksen kannalta olisi hedelmällistä tutkia esimerkiksi sitä, millaista poliittista järjestystä kansallisilla stereotyyppioilla pyritään rakentamaan ja miksi. Stereotyyppien ja politiikan keskinäisten suhteiden pohtiminen tarjoaisi poliittisen toiminnan uudenlaisen kriittisen arvioinnin lisäksi mahdollisuuksia arvioida kansanluonteisiin liittyvän argumentaation vaikutuksia laajemmin. Esimerkiksi populaarikulttuurissa vilisevien kansanluonnekuvausten analysointi poliittisesta näkökulmasta tarjoaisi mahdollisuuden laajentaa kansallisten luonnehdintojen käytön merkityksen tutkimista uudentyyppisille aihealueille.

Työni perusteella kiinnostavalta vaikuttava uudenlainen lähestymistapa politiikan tutkimukseen voisi olla myös kokemuksen ottaminen yleisemmin politiikan tutkimuksen yhdeksi

analyysilähtökohdaksi. Tutkielmassa selvisi, että kokemus tai kokemukseen vetoaminen mahdollisti Churchillille politiikan kannalta merkittävien tai poliittiseksi tulkittavissa olevien asioiden käsittelyn. Tässä tutkielmassa hyödyntämäni menneisyyden ja ajan ymmärtämistä käsittelevät lähestymistavat ovat jälleen vain yksi mahdollisuus kokemuksen ja politiikan välisten suhteiden hahmottamiseen. Ajan ohella kiinnostavaa saattaisi olla esimerkiksi muistelmien analyysissä usein vilhdelleiden tunteisiin vetoavien argumenttien poliittisen merkityksen arviointi. Tutkielma toimii tässäkin tapauksessa vain avauksena tämänkaltaiselle pohdinnalle, koska esimerkiksi siihen, millaisilla teoreettisilla tai menetelmällisillä keinoilla tätä argumentaatioita voisi käsitellä tai miten käsittely olisi mahdollista tehdä systemaattisesti, ei tämän tutkielman perusteella ole mahdollista vastata.

Tutkielmani perusteella kansanluonnekuvauksilla ja yleisemmin kansallisiin ominaispiirteisiin vetoamisella on Winston Churchillin muistelmissa monia poliittisia ulottuvuuksia. Tällaisten ulottuvuuksien olemassaolo osoittaa sen, että tieteenalalla, jonka tarkoitus on pohtia kansainvälistä poliittista toimintaa, tulisi kenties olla jotakin annettavaa myös tämänkaltaisten elementtien tutkimukseen. Vaikka tämä tutkielma ei ota suoraan kantaa siihen, onko esimerkiksi poliitikkojen kokemuksella tai käsityksillä eri kansakuntien ominaispiirteistä konkreettista vaikutusta politiikkaan, riittää se osoittamaan, että kansakuntien luonteita ja ominaispiirteitä on mahdollista kuvata kansainvälisen politiikan tekemisen ja tutkimisen kannalta merkittävillä tavoilla. Tässä tutkielmassa tehdyt huomiot saattavat näin ollen antaa mahdollisuuden erilaisten politiikan tekemisen ja käsitteellistämisen mahdollisuuksien aiempaa kokonaisvaltaisempaan hahmottamiseen kansainvälisen politiikan tieteenalalla. Tätä voitaneen pitää toivottavana kehityssuuntana, mikäli politiikan tutkimisen yhtenä keskeisenä tavoitteena pidetään poliittisen toiminnan tai sen edellytysten mahdollisimman kokonaisvaltaista ymmärtämistä ja arviointia.

Lähteet

Primääriaineisto

Churchill, Winston (2005a) [1948], *The Second World War. Volume I: The Gathering Storm*. Julkaistu sarjassa Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd.

(2005b) [1949], *The Second World War. Volume II: Their Finest Hour*. Julkaistu sarjassa Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd.

(2005c) [1950], *The Second War. Volume III: The Grand Alliance*. Julkaistu sarjassa Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd.

(2005d) [1951], *The Second World War. Volume IV: The Hinge of Fate*. Julkaistu sarjassa Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd.

(2005e) [1952], *The Second World War. Volume V: Closing the Ring*. Julkaistu sarjassa Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd.

(2005f) [1954], *The Second World War. Volume VI: Triumph and Tragedy*. Julkaistu sarjassa Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd.

Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Pami (2001), *Constructing post-soviet geopolitics in Estonia: a study in security identity and subjectivity*. Acta politica 19. Helsinki: Yliopistopaino.

Addison, Paul (2005), *Churchill the unexpected hero*. Oxford: Oxford University Press.

Ashley, Maurice (1966), "Churchill and History", *International Affairs* 42 (1): 87–94.

(1968), *Churchill as historian*. London: Secker & Warburg.

Ashplant, T. G. & Graham Dawson & Michael Roper (2000a), "Preface." Teoksessa Ashplant, T. G. & Graham Dawson & Michael Roper (toim.), *The Politics of War Memory and Commemoration*. Routledge studies in memory and narrative 7. London and New York: Routledge, xi–xiv.

(2000b), "The politics of war memory and commemoration: contexts, structures and dynamics." Teoksessa Ashplant, T. G. & Graham Dawson & Michael Roper (toim.), *The Politics of War Memory and Commemoration*. Routledge studies in memory and narrative 7. London and New York: Routledge, 3–85

Barker, Ernest (1948) [1927], *National Character and the factors in its formation*. Fourth and revisited edition. London: Methuen.

Berger, Thomas (2002), "The power of memory and memories of power: the cultural parameters of German foreign-policy making since 1945." Teoksessa Müller, Jan Werner (toim.), *Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past*. Cambridge: Cambridge University Press, 76–99.

- Berlin, Isaiah (2001) [1980], "Winston Churchill in 1940." Teoksessa Berlin, Isaiah *Personal Impressions*. Edited by Henry Hardy. Second edition. Princeton: Princeton University Press, 1–23.
- Bhaskar, Roy (1998) [1979], *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. Third Edition. London, New York: Routledge.
- Blake, Robert (1996), "Winston Churchill as Historian." Teoksessa Roger Louis, Wm. (toim.), *Adventures with Britannia: Personalities, Politics and Culture in Britain*. Austin: University of Texas Press, 41–49.
- Blake, Robert & Wm Roger Louis (1993), "Introduction." Teoksessa Blake, Robert & Wm Roger Louis (toim.), *Churchill*. Oxford : Oxford University Press, 1–8.
- Bloom, William (1990), *Personal identity, national identity and international relations*. Cambridge studies in international relations 9. Cambridge: Cambridge University Press.
- Canovan, Margaret (1996), *Nationhood and political theory*. Cheltenham: Edward Elgar 1998.
- Carlsnaes, Walter (1992), "The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis". *International Studies Quarterly* 36 (1): 245–270.
- Carney, Gemma M. (2008), "Data, anecdote and metaphor in gender equality policy-making: merging 'intellectual and real world mainstreaming'." Teoksessa Carver, Terrell & Jernej Pikalo (toim.), *Political Language and Metaphor: Interpreting and changing the world*. Routledge Innovations in Political Theory 30. London and New York: Routledge, 165–181.
- Carr, E. H. (1974) [1939], *The twenty years' crisis 1919–1939: an introduction to the study of international relations*. Second edition London: Mcmillan.
- Carver, Terrell & Jernej Pikalo (2008), "Editors' introduction." Teoksessa Carver, Terrell & Jernej Pikalo (toim.), *Political Language and Metaphor: Interpreting and changing the world*. Routledge Innovations in Political Theory 30. London and New York: Routledge, 1–11.
- Charteris-Black, Jonathan (2006), *Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor*. Paperback edition. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Churchill, Winston (2007) [1931], *The World Crisis 1911-1918*. Abridged and revised edition With an Additional Chapter on The Battle of the Marne.. Julkaistu sarjassa Penguin Classics. London: Penguin Books Ltd
- Collini, Stefan (1991), *Public Moralists: Political Thought and Intellectual life in Britain 1850–1930*. Oxford: Clarendon Press.
- Deighton, Anne (2002), "The past in the present: British imperial memories and the European question." Teoksessa Müller, Jan Werner, (toim.), *Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past*. Cambridge: Cambridge University Press, 100–120.
- Doty, Roxanne Lynn (1997), "Aporia: A Critical Exploration of the Agent-Structure Problematique in International Relations Theory", *European Journal of International Relations* 3 (3): 365–392.

Duijker, H.C.J. & N. H. Frijda (1960), *National Character and National Stereotypes. a trend report prepared for international union of scientific psychology*. Amsterdam: North Holland Publishing Company.

Eakin, John, Paul (1992), *Touching the World: Reference in Autobiography*. Princeton: Princeton University Press.

Egerton, George, (1988), "The Lloyd George "War Memoirs": A Study of the Politics of memory." *The Journal of Modern History* 60 (1): 55–94.

(1994), "Introduction." Teoksessa Egerton, George (toim.), *Political Memoir: Essays on the Politics of memory*. London: Frank Cass, xi–xix.

(1994b), "The Anatomy of Political Memoir: Findings and Conclusions." Teoksessa Egerton, George (toim.), *Political Memoir: Essays on the Politics of memory*. London: Frank Cass, 242–251.

Edwards, Jason (2007), "The ideological interpellation of individuals as combatants: An encounter between Reinhart Koselleck and Michael Foucault", *Journal of Political Ideologies* 12 (1): 49–66.

Feske, Victor (1996), *From Belloc to Churchill: Private Scholars, Public Culture and the Crisis of British Liberalism 1900–1939*. London and Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Friedman, Gil & Harvey Starr (1997), *Agency, Structure, and International Politics: From ontology to empirical inquiry*. Routledge Advances in International Relations and Politics: 2. London and New York: Routledge.

Giddens, Anthony (1984), *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.

Gilbert, Martin (1981), *Churchill's Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.

(1995), In *Search of Churchill : A historians journey*. Paperback edition. London: HarperCollinsPublishers.

Gildea, Robert (2002), "Myth, memory and policy in France since 1945." Teoksessa Müller, Jan Werner (toim.), *Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past*. Cambridge, Cambridge University Press, 59–75.

Gorer, Geoffrey (1966), "National Character: Theory and Practic." Teoksessa Mead, Margaret & Rhoda Métraux (toim.), *The Study of Culture at a Distance*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 57–82.

Graf von Krockow, Christian (2000), *Churchill: Man of the Century*. London: LONDON HOUSE. Translated by Helmund Bögl.

Graig, Gordon A. (1993), "Churchill and Germany." Teoksessa Blake, Robert & Wm. Roger Louis (toim.), *Churchill*. Oxford : Oxford University Press, 21–40.

Harle, Vilho & Sami Moisio (2000), *Missä on Suomi? : kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

- Heywood, Andrew (2003) [1992], *Political ideologies: an introduction*. Third edition. Basingstoke: Palgrave Mcmillan.
- Hume David (1987) [1777], "of National Characters." Teoksessa Hume, David *Essays: moral, political and literary*. Revised edition. Edited by Eugene F. Miller with a foreword, notes, and glossary by Eugene F. Miller ; with an apparatus of variant readings from the 1889 ed. by T. H. Green and T. H. Grose. Indianapolis: Liberty Classics, 197–215.
- Hyvärinen, Matti et al. (2003), "Johdanto." Teoksessa Hyvärinen, Matti et al. (toim.) *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 9–19.
- Hägg, Göran (2010), *Mussolini*. Helsinki: Kustannusosakehtiö Otava. Suomentanut Heikki Eskelinen.
- Hänninen, Sakari & Kari Palonen (2004), "Politologian profiloituminen." Teoksessa Hänninen, Sakari & Kari Palonen (toim.) *Lue poliittisesti : profiileja politiikan tutkimukseen*. SoPhi 81. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 4–11.
- Jackson, Patrick, Thaddeus & Daniel Nexon (2001), "Whence Causal Mechanisms? A Comment on Legro", *Dialogue IO* 1 (1): 81–102. Saatavilla osoitteesta: <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&pdfType=1&fid=149074&jid=DIO&volumId=1&issueId=&aid=149073>, luettu 16.4.2012.
- Keegan, John (2002), *Winston Churchill*. Penguin Lives series. New York: Viking Penguin.
- Knutsen, Torbjørn L. (1997) [1992], *A history of international relations theory*. Second edition. Manchester: Manchester University Press.
- Koselleck, Reinhart (1972), "Einleitung." Teoksessa *Geschichtliche Grundbegriffe : historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Bd 1, A–D*. Herausgegeben von Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck. Stuttgart: Klett, xii–xxvii.
- (2002), "On the Need for Theory in the Discipline of History." Teoksessa Koselleck, Reinhart, *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*. Translated by Todd Samuel Pressner and others. Stanford: Stanford University Press, 1–19.
- (2004a) [1979], "Historia Magistra Vitae: The Dissolution of the Topos into the Perspective of Modernized Historical Process." Teoksessa Koselleck, Reinhart, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Translated by Keith Tribe. New York: Columbia University Press, 26–42.
- (2004b) [1979], "'Space of Experience' and 'Horizon of Expectation': Two Historical Categories." Teoksessa Koselleck, Reinhart, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Translated by Keith Tribe. New York: Columbia University Press, 255–275.
- (2004c) [1979], "Begriffsgeschichte and Social History." Teoksessa Koselleck, Reinhart, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Translated by Keith Tribe. New York: Columbia University Press, 75–92.
- Kratochwil, Friedrich (2006), "History Action and Identity: Revisiting the 'Second' Great Debate and Assessing its Importance for Social Theory", *European Journal of International Relations* 12 (1) : 5–29.

Lagford, Paul (1999), *Englishness identified: Manners and Character 1650–1850*. Oxford: Oxford University Press.

Lambakis, Steven James (1993), *Winston Churchill Architect of Peace: A Study of Statesmanship and the Cold War*. Contributions in Political Science 322. Westport: Greenwood Press.

Larres, Klaus (2002), *Churchill's Cold War: The Politics of Personal Diplomacy*. New Heaven and London: Yale University Press.

Linge, David E. (1976), "Editor's introduction." Teoksessa Gadamer, Hans Georg *Philosophical Hermeneutics*. Translated and edited by David E. Linge. Berkeley, London: University of California Press, xi–lviii.

Leerssen, Joep (2000), "The Rhetoric of National Character: A Programmatic Survey", *Poetics today* 21 (2): 267–292.

(2006), *National Thought in Europe: A Cultural History*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Lucacs, John (2002), *Churchill: Visionary, Statesman, Historian*. New Heaven CT: Yale University Press.

Mandler, Peter (2006), *The English national character : the history of an idea from Edmund Burke to Tony Blair*. New Heaven (Conn.): Yale University Press.

McKercher, B. J.C. (1994), "Shields of Memory: Memoir of the British Foreign Policy-Making Élite, 1919–1939." Teoksessa Egerton, George (toim.), *Political Memoir: Essays on the Politics of memory*. London: Frank Cass, 188–206.

Misztal, Barbara A. (2003), *Theories of Social Remembering*. Theoretizing Society Series. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press

Mead, Margaret (1953), "National Character." Teoksessa Kroeber, A. L. et all. (toim.), *An Antropology Today. An Encyclopedic Inventory*. Chicago: The University of Chicago Press, 642–667.

Morgenthau, Hans J. (2006) [1948], *Politics among nations: the struggle for power and peace*. Seventh edition, edited by Kenneth W. Thompson & W. David Clinton. Boston: McGraw-Hill Higher Education.

Müller, Jan Werner (2002), (toim.), *Memory and Power in Post-War Europe: Studies in the Presence of the Past*. Cambridge, Cambridge University Press.

Nyysönen, Heino (2004), "Metsoja, peikkoja ja vampyyrejä. Poliittinen kulttuuri ja stereotypiat." Teoksessa Hänninen, Sakari & Kari Palonen (toim.) *Lue poliittisesti : profiileja politiikan tutkimukseen*. SoPhi 81. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 166–192.

(2006), "Political cultures in Urho Kokkonen's Finland and János Kádár's Hungary." Teoksessa Halmesvirta, Anssi & Heino Nyysönen (toim.), *Bridge Building and Political Cultures: Hungary and Finland 1959–1989*. Hungarologische Beiträge 18. University of Jyväskylä, Faculty of Hungarian Studies: Jyväskylä, 13–76.

Olney, James (1980), "Autobiography and the Cultural Moment: A Thematic, Historical and Bibliographical Introduction." Teoksessa Olney, James (toim.), *Autobiography: Essays theoretical and Critical*. Princeton: Princeton University Press, 3–27.

Paasi, Anssi (1984), *Kansanluonnekäsitteestä ja sen käytöstä suomalaisissa maantiedon kouluoppikirjoissa*. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia, N:o 2. Joensuu: Joensuun yliopiston offsetpaino.

Palonen, Kari (1993), "Introduction. From Policy and Polity to Politicizing Politicization." Teoksessa Palonen, Kari & Tuija Parvikko (toim.) *Reading the Political. Exploring the Margins of Politics*. Tampere: The Finnish Political Science Association, 6–16.

(1994a), "Conceptual history as a perspective to political thought: Reflection on intellectual operations." Teoksessa Palonen, Kari, *Politics, rhetoric and conceptual history : studies on modern languages of political theory*. Studia politica Jyväskyläänsia; 6. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 13–34.

(1994b), "Rhetoric and conceptual history in the study of politics." Teoksessa Palonen, Kari, *Politics, rhetoric and conceptual history : studies on modern languages of political theory*. Studia politica Jyväskyläänsia; 6. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 5–12.

(1996), "Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa: Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria." Teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 137–159.

(2003), "Four Times of Politics: Polity, Policy, Politicking, and Politicization", *Alternatives: Global, Local, Political* 28 (2): 171–186.

Pascal, Roy (1960), *Design and Truth in Autobiography*. History and historiography 26. New York, London: Gerland Publishing Inc.

Plumb, J. B. (1969), "The Historian." Teoksessa Taylor, A. J. P. et all. *Churchill: Four Faces and The Man*. Allen Lane: The Penguin Press, 116–152.

Ramsden, John (2003), *Man of the Century: Winston Churchill and His Legend Since 1945*. Paperback edition. London: HarperCollinsPublishers.

Reicher, Stephen & Nick Hopkins (2001), *Self and Nation: Categorization, Contestation and Mobilization*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Reynolds, David (2001), "Churchill's Writing of History: Appeasement, Autobiography and *The Gathering Storm*", *Transactions of the Royal Historical Society*. Sixth series (11): 221–47.

(2005a) [2004], *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War*. London: Penguin Books Ltd.

(2005b) "Official history: how Churchill and the cabinet office wrote The Second World War", *Historical Research* 78 (101): 400–422.

- Renza, Louis A (1980) [1977], "A Veto of Imagination: A Theory of Autobiography." Teoksessa Olney, James (toim.), *Autobiography: Essays theoretical and Critical*. Princeton: Princeton University Press, 268–295.
- Richter, Melvin (1986), "Conceptual History (Begriffsgeschichte) and Political Theory", *Political Theory* 14 (4): 604–637.
- (1987), "Begriffsgeschichte and the History of Ideas", *Journal of the History of Ideas* 48 (2): 247–263.
- Rigmar, Erik (2008), "Metaphors of social order." Teoksessa Carver, Terrell & Jernej Pikalo (toim.), *Political Language and Metaphor: Interpreting and changing the world*. Routledge Innovations in Political Theory 30. London and New York: Routledge, 57–68.
- Rigney, Ann (2007), "Memory." Teoksessa Beller, Manfred & Joep Leerssen (toim.), *Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey*. Studia imagologica, Amsterdam studies on cultural identity 13. Amsterdam, New York: Rodopi, 360–363.
- Romani, Roberto (2002), *National Character and Public Spirit in Britain and France, 1750–1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saukkonen, Pasi (2004), "Kansallinen identiteetti." Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Pasi Saukkonen (toim.), *Nationalismit*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 90–105.
- Scalmer, Sean (2010), "The Rise of the Insider: Memoirs and Diaries in Recent Australian Political History." *Australian Journal of Politics and History* 56 (1): 82–104.
- Schöpflin, George (2000), *Nations, Identity, Power*. London: Hurst Company.
- Skinner, Quentin (1988) [1969], "Meaning and understanding in the history of ideas." Teoksessa Tully, James (toim.), *Meaning and Context: Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge: Polity Press, 29–67.
- (2002a), "Interpretation and the understanding of speech acts." Teoksessa Skinner, Quentin, *Visions of Politics. Volume 1: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press, 103–127.
- (2002b), "Interpretation, rationality and truth." Teoksessa Skinner, Quentin, *Visions of Politics. Volume 1: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press, 27–56.
- Smith, Sidonie & Julia Watson (2010), *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Live Narratives*. Second edition. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Suganami, Hidemi (1999), "Agents, Structures, Narratives", *European Journal of International Relations* 5 (3): 365–386.
- Taylor, A. J. P. (1969), "The Statesman." Teoksessa Taylor, A. J. P. et al., *Churchill: Four Faces and The Man*. Allen Lane: The Penguin Press, 9–52.

Trencsényi, Balász (2011), *The Politics of National Character: A Study in Interwar East European Thought*. Julkaistu sarjassa Routledge Studies in Comparative Political Thought. London and New York: Routledge.

Tully, James (1988), "The pen is a mighty sword: Quentin Skinner's analysis of politics." Teoksessa Tully, James (toim.), *Meaning and Context: Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge: Polity Press, 7–26.

Valiunas, Algis (2002), *Churchill's Military Histories: A Rhetorical Study*. Lanham Md: Rowman & Littlefield Publishers inc.

Walker, R.B.J. (1993), *Inside/outside: international relations as political theory*. Cambridge Studies in International Relations 24. Cambridge: Cambridge University Press.

Weidhorn, Manfred (1974), *Sword and pen : A survey of the writings of Sir Winston Churchill*. Albuquerque : The University of New Mexico Press.

Weintraub, Karl Joachim (1975), "Autobiography and Historical Consciousness" *Critical Inquiry* 1 (4): 821–848.

Wendt, Alexander (1987), "The agent-structure problem in international relations theory", *International Organization* 41 (3): 325–370.

White, Hayden (2002), "Foreword." Teoksessa Koselleck, Reinhart *The Practice of Conceptual History. Timing History, Spacing Concepts*. Translated by Todd Samuel Pressner and Others. Stanford: Stanford University Press, ix–xiv.

Wight, Colin (2006), *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge Studies in International Relations 101. Cambridge: Cambridge University Press.

Young, John W. (1996), *Winston Churchill's Last Campaign: Britain and the Cold War 1951–55*. Oxford: Clarendon Press.